

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเรื่องยุทธศาสตร์การพัฒนาครัวเรือนให้พ้นความยากจน เมืองบัวละพา แขวงคำม่วน สปป.ลาว ผู้วิจัยได้ศึกษา หลักการ แนวคิด ทฤษฎี และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ซึ่งมีรายละเอียดตามลำดับหัวข้อดังนี้

1. ทฤษฎีการพัฒนา (Development Theory)
2. แนวคิดเกี่ยวกับความยากจน
3. แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 ปี พ.ศ. 2518 – 2563

ที่เกี่ยวกับความยากจนของ สปป.ลาว

4. แนวคิดเกี่ยวกับยุทธศาสตร์การพัฒนา (Development Strategy)
5. เทคนิค SWOT Analysis
7. บริบทของหมู่บ้านน้ำออกสู เมืองบัวละพา แขวงคำม่วน สปป.ลาว
8. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
 - 8.1 งานวิจัยในประเทศ
 - 8.2 งานวิจัยต่างประเทศ

ทฤษฎีการพัฒนา (Development Theory)

การวิจัยเรื่องยุทธศาสตร์การพัฒนาครัวเรือนให้พ้นความยากจน เมืองบัวละพา แขวงคำม่วน สปป.ลาว ผู้วิจัยที่ได้ศึกษาทฤษฎีการพัฒนา (Development Theory) ทฤษฎีการพัฒนาที่นำมาอธิบายความยากจน และทฤษฎีความจำเป็นพื้นฐาน (The Basic Needs Theory) ซึ่งมีรายละเอียดในแต่ละประเด็นตามลำดับ ดังนี้

1. ความหมายของการพัฒนา

นักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายของการพัฒนา เช่น เมตต์ เมตต์การุณจิต (2556, หน้า 159) ได้กล่าวว่า การพัฒนา (Development) พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2546, หน้า 779) ให้ความหมายว่า “การพัฒนา หมายถึง

ทำให้เจริญ” อย่างไรก็ตาม นักวิชาการได้พยายามอธิบายไว้ในหนังสือต่าง ๆ หลายเล่ม อาทิ พจนานุกรม Merriam-Webster’s Dictionary ได้ให้ความหมาย Development ไว้ 2 ความหมาย ดังนี้

ความหมายแรก หมายถึง ความเจริญก้าวหน้าจากระดับล่างหรือจากสิ่งที่ย่ำแย่กว่าไปสู่รูปแบบที่สูงขึ้นและสลับซับซ้อนมากขึ้น เช่น การเจริญเติบโตจากเมล็ดไปเป็นต้นไม้ เป็นต้น

ความหมายที่สอง หมายถึง วิวัฒนาการ ผลดอกออกผล การเจริญเติบโตก้าวหน้า ความก้าวหน้า (สุมิตร สุวรรณ, 2556, หน้า 20)

ปกรณ ปรียากร (2538, หน้า 5) ได้กล่าวว่า การพัฒนาเป็นการเปลี่ยนแปลงอย่างค่อยเป็นค่อยไปตามขั้นตอนโดยธรรมชาติ อาจเป็นลักษณะการขยายตัว การเติบโตหรือการปรับปรุงในทางที่ดีขึ้น ดิน ปรัชญพุทธิ (2551, หน้า 3) ให้ความหมายของการพัฒนาว่า การพัฒนา มีความหมายทั้งทางตรงและทางอ้อม ในทางตรง หมายถึง การบริหารเพื่อให้เกิดการพัฒนาเปลี่ยนแปลงที่เจริญก้าวหน้า สำหรับในทางอ้อมนั้น หมายถึง การทำให้สมรรถนะทางการบริหารมีความแข็งแกร่ง หรือเป็นการพัฒนาการบริหารนั่นเอง (Development of Administration: DOA or D&A) และชัชชนะ รุ่งปัจฉิม (2552, หน้า 6-8) ให้ความหมายว่าการพัฒนา หมายถึง การพัฒนาด้านเศรษฐกิจที่ทำให้ความสำคัญเกี่ยวกับความก้าวหน้าทางผลผลิต การเพิ่มรายได้ของประชาชน โดยพิจารณา รวมถึงการเพิ่มรายได้ต่อหัวของประชาชน และการเพิ่มมูลค่าผลผลิตมวลรวมประชาชาติ ขณะที่ เมตต์ เมตต์การุณจิต (2556, หน้า 18) ให้ความหมายว่า การพัฒนา หมายถึง กระบวนการเปลี่ยนแปลงทุก ๆ ด้านอย่างเป็นไปตามธรรมชาติ เพื่อไปสู่ความเจริญก้าวหน้าหรือความทันสมัยที่มั่นคงยั่งยืนด้วยความชอบธรรม แต่ยังคงดำรงไว้ซึ่งวัฒนธรรมประเพณีที่ดีงามของสังคมนั้น ๆ โดยไม่ลืมรากเหง้าของตัวเองสำหรับการพัฒนาประเทศจะมีขอบข่ายครอบคลุมทุกระบบและบริบททั้งด้านเศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง สังคม ความมั่นคงและรวมถึงการพัฒนาการบริหารด้วย อย่างไรก็ตามบางครั้งมนุษย์ก็เร่งการพัฒนาในอัตราที่เร็วกว่าธรรมชาติที่ค่อยเป็นค่อยไป

ดำรัสของนายกรัฐมนตรีลาว ฉบับเลขที่ 309/นย ว่าด้วยมาตรฐานความยากจนและมาตรฐานการพัฒนา (คณะผู้นำการพัฒนาชนบทและลบล้างความทุกข์ยากแห่งชาติ, 2009, หน้า 152) การพัฒนา คือ ความสำเร็จรอบด้านในการปรับปรุงการพัฒนา เช่น ระบบการจัดตั้งมั่นคงเข้มแข็ง ประชาชนมีความตื่นตัวทางด้านการเมืองสูง

สังคมมีความเป็นระเบียบเรียบร้อยและมีความสงบมั่นคง โครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจ สังคมได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ประชาชนสามารถเข้าถึงการบริการพื้นฐานที่จำเป็น และปราศจากความยากจน

Gant (1979, p. 3) ได้ให้ความหมายของคำว่า “การพัฒนา” คือ มีคำทั้งหลายที่เกี่ยวข้องไม่ว่าจะเป็นคำว่า “การพัฒนา” (Developed) “ยังไม่พัฒนา” (Underdeveloped) “ด้อยพัฒนา” (Underdeveloped) และ “พัฒนาน้อย” (Less Developed) ล้วนเป็นคำที่ใช้เพื่อแสดงถึงเงื่อนไขทางสังคมและเศรษฐกิจของประชาชนในประเทศหรือภูมิภาคหนึ่ง ๆ แนวคิดในการพัฒนามีหลายแนว เช่น การพัฒนาเศรษฐกิจ อุตสาหกรรม ความเป็นเมือง การพัฒนาชนบท การพัฒนาท้องถิ่น การพัฒนาคุณภาพชีวิต หรือการพัฒนาที่เป็นทางเลือกรวมทั้งอาจมีหลายแง่มุม เช่น การเพิ่มรายได้ต่อหัว การปรับปรุงมาตรฐานสุขภาพ การลดอัตราการไม่รู้หนังสือ และการสร้างความเข้มแข็งให้กับสถาบันประชาธิปไตย (เรื่องวิทย์ เกษสุวรรณ, 2558, หน้า 2)

เรื่องวิทย์ เกษสุวรรณ (2558, หน้า 4) เห็นว่า การพัฒนา หมายถึง กระบวนการเปลี่ยนแปลงสังคมไปสู่จุดมุ่งหมายที่พึงปรารถนา เพียงแต่การพัฒนาไม่ใช่เป็นกระบวนการคงที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดและมีแนวคิดที่อธิบายกระบวนการพัฒนาหลายแนวคิด รวมทั้งนักวิชาการมีจุดเน้นต่างกัน เช่น นักเศรษฐศาสตร์เน้นผลผลิตทางเศรษฐกิจ นักสังคมวิทยาสถาตร์เน้นการเปลี่ยนแปลงสังคม นักรัฐศาสตร์เน้นการพัฒนาประชาธิปไตย นักบริหารเน้นการพัฒนาสมรรถนะหรือประสิทธิภาพการทำงานของระบบราชการ เป็นต้น

กล่าวโดยสรุปว่า การพัฒนา หมายถึง การทำให้เจริญขึ้นในทุก ๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นทางด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคม ซึ่งรวมถึงการบรรลุถึงคุณค่าพื้นฐานของวัฒนธรรมในแต่ละสังคมอีกด้วย ทั้งเป็นการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้เกิดการปฏิบัติและการกระทำอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เกิดผลดีใกล้เคียงกับจุดหมายที่ตั้งไว้เน้นการเปลี่ยนแปลงโดยมีการวางแผนไว้ก่อนล่วงหน้าอย่างมีเป้าประสงค์ที่ชัดเจน

2. ทฤษฎีการพัฒนานำมาอธิบายความยากจน

นักวิชาการศึกษาความยากจนหลายท่านมีความคิดเห็นสอดคล้องกันว่าในการศึกษาความยากจนนั้น นอกจากจะอาศัยแนวความคิดจากทฤษฎีความยากจนโดยตรงแล้วยังสามารถอาศัยทฤษฎีการพัฒนาเข้ามาร่วมศึกษาได้ด้วย ทั้งนี้เพราะ “ความยากจนเป็นเป้าหมายสำคัญสุดท้าย (Ultimate Goal) อีกประการหนึ่งของการพัฒนาประเทศ”

ฉะนั้น เราสามารถนำทฤษฎีการพัฒนาที่ใช้กับการศึกษาความยากจนได้โดยตรงเช่นกัน (George, 1988; Lipton, 1977; Sandbrook, 1982) เพื่อให้กรอบการมองความยากจนครอบคลุมยิ่งขึ้น ผู้วิจัยจึงได้ทำการสำรวจทฤษฎีการพัฒนา โดยพยายามเน้น (Focus) ในส่วนของการประยุกต์ใช้ว่า ทฤษฎีการพัฒนาเหล่านี้ได้อธิบายเกี่ยวกับความยากจนเอาไว้ได้อย่างไรบ้าง ทฤษฎีการพัฒนามีหลากหลาย ผู้วิจัยได้วิเคราะห์และเลือก 4 ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องมาประยุกต์ใช้กับงานวิจัยนี้ ประกอบด้วยรายละเอียดทั้ง 4 ทฤษฎี ดังนี้

2.1 ทฤษฎีภาวะทันสมัย (Modernization Theory)

2.1.1 สาระสำคัญของทฤษฎี

ทฤษฎีภาวะทันสมัย เป็นทฤษฎีดั้งเดิมที่เกิดจากผลงานของนักวิชาการหลายแขนงทั้งแขนงสังคมศาสตร์ เศรษฐศาสตร์และการเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งผลงานของ Spencer (1993), Durkhiem (1974) และ Lewis (1983) ผลงานเหล่านี้ถือเป็นฐานรากที่สำคัญของทฤษฎีภาวะทันสมัย โดยความหมายที่กระชับและเข้าใจง่ายที่สุดทันสมัยนิยม ก็คือ “กระบวนการเปลี่ยนแปลงทั้งระบบของสังคมดั้งเดิมไปสู่สังคมที่ทันสมัยซึ่งภาวะทันสมัยยึดเอาแบบอย่างของสังคมตะวันตกที่มีความก้าวหน้ากว่าทั้งทางด้านเทคโนโลยี ด้านเศรษฐกิจ ด้านการเมืองและด้านองค์ประกอบทางสังคม” อีกนัยหนึ่งภาวะทันสมัย (Modernization) หมายถึง การเปลี่ยนแปลงในองค์ประกอบต่าง ๆ ทั้งด้านเทคโนโลยี เศรษฐกิจ สังคม และการเมือง จากสังคมกำลังพัฒนาไปสู่ลักษณะที่เป็นเช่นสังคมตะวันตก อิทธิพลของภาวะทันสมัยนี้ไม่เพียงแต่ด้านวัตถุ (Material Modernization) เท่านั้น แต่รวมไปถึงแบบแผนความรู้สึกริเริ่มคิด แบบแผนพฤติกรรมและค่านิยมวัฒนธรรมด้วย (Moore, 1963, p. 89)

ทฤษฎีภาวะทันสมัย สร้างขึ้นมาจากพื้นฐานทฤษฎีหลายทฤษฎีซึ่งไม่สามารถนำรายละเอียดมากกล่าวในที่นี้ได้หมด เช่น ฐานรากจากทฤษฎีทวิลักษณ์ (Dualism-Based) (Chodak, 1973, pp 45–65; Hosalitz, 1960; Parsons, 1964; Lerner, 1964) ฐานรากทางค่านิยมและจิตวิทยา (Vaule and Psychological Based) (Chodak, 1973, pp. 149–205; McClelland, 1961 etc.) ฐานรากทางเศรษฐศาสตร์ทุนนิยม (Economic Capitalism Based) (Rostow, 1962; Kuznet, 1955; etc.) และฐานรากทางระบบการเมืองแบบเสรีประชาธิปไตย (Democratic Based) (Almond & Powell, 1966; Huntington, 1968; etc.) เป็นอาทิ

ปกรณ์ ปริยาภรณ์ (2528, หน้า 30-31) ได้สรุปว่า แก่นแท้ของทฤษฎีนี้ได้แก่

1. ในระบบเศรษฐกิจสังคมย่อมจะมีความแตกต่างที่สำคัญระหว่าง “ภาวะตามประเพณี (Traditional)” กับ “ภาวะทันสมัย (Modern)” แทรกอยู่ในทุกส่วนไม่ว่าจะเป็นในด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และชีวิตส่วนตัวของคน (Personnal Life) ภาวะสองแบบที่ต่างกันอย่างนี้ได้รับการกำหนดความหมายในด้านความล้าหลัง (Primitive) วิธีการลดความแตกต่างระหว่างสองภาวะนี้ คือ กระบวนการสร้างภาวะทันสมัย
2. ในขณะที่ประเทศพัฒนาแล้ว (Developed Countries) ก้าวลงไปสู่ภาวะทันสมัยด้วยตัวของตัวเอง ประเทศด้อยพัฒนา (Undeveloped Countries) ประสบความล้มเหลวที่จะดำเนินกระบวนการสร้างภาวะทันสมัยได้อย่างเต็มที่ กระบวนการดังกล่าวนี้อาจเกิดขึ้นได้ในบางพื้นที่เท่านั้นอันเป็นผลให้สังคมด้อยพัฒนามีสภาวะทางเศรษฐกิจสังคมแบบทวิลักษณ์ (Socio-Economic Dualism) ที่แสดงถึงความไม่เท่าเทียมกัน (Disparity) ค่อนข้างสูงระหว่างการผลิตและกับภาคส่วนต่าง ๆ ภายในประเทศ
3. วิธีการขจัดสภาวะสังคมทวิลักษณ์ ได้แก่ กระบวนการเปลี่ยนแปลงไปตามลำดับขั้นตอนของการเจริญเติบโต (Stages of Growth) ตามแนวคิดของ Rostow (1962) ลักษณะของความก้าวหน้าตามลำดับเช่นนี้ เกิดขึ้นจากสังคมยอมรับการเพิ่มสมรรถนะด้วยการดูดซับ (Absorption) วิทยาการทันสมัย (Modern Technology) ด้วยไม่มีการข้ามขั้นตอน
4. จุดหมายปลายทางของภาวะทันสมัยทางเศรษฐกิจ ก็คือการสร้างโครงสร้างทางเศรษฐกิจที่ทันสมัยประสบความสำเร็จ หรือการสร้างโครงสร้างพื้นฐานทางการผลิตแบบสังคมอุตสาหกรรม (Industrialization) และการสร้างชุมชนเมือง (Urbanization) ให้เกิดขึ้น
5. จุดหมายปลายทางการจัดระเบียบทางสังคมและการเมือง (Socio-Political Order) ก็คือ การดำเนินการตามการตามวิธีการของประเทศยุโรปตะวันตกและอเมริกาเหนือ ในการสร้างระบบการปกครองประชาธิปไตยแบบตัวแทน (Representative Democracy) เพื่อก้าวไปสู่ความทันสมัยทางการเมือง
6. วิศวกรสังคมที่สำคัญ ได้แก่ ผู้เชี่ยวชาญ (Experts) ที่มีความรู้ความเข้าใจความก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยี (Technological Progress) ของประเทศตะวันตก

รวมทั้งเข้าใจถึงวิธีการจัดระเบียบทางสังคมและการเมืองแบบทันสมัย บรรดาผู้เชี่ยวชาญเหล่านี้จะมีบทบาทสำคัญในการสร้างเสถียรภาพของความทันสมัย

วรุฒิ โรมรัตน์พันธ์ (2554, หน้า 162) ได้สรุปว่า ภาวะทันสมัยก็คือ “เป็นการเปรียบเทียบระหว่างสังคมของประเทศอุตสาหกรรมก้าวหน้า (Advanced Industrialized Societies) กับสังคมของประเทศที่กำลังพัฒนา (Developing Societies) โดยเปลี่ยนจากสังคมที่มีสถาบันและค่านิยมดั้งเดิมแล้วหลังไปสู่สังคมที่มีรูปแบบของความทันสมัย”

เมตต์ เมตต์การุณจิต (2556, หน้า 161-162) ได้สรุปว่า ภาวะทันสมัยก็คือ มีมูลเหตุที่ก่อกำเนิดมาจากความต้องการที่จะเปลี่ยนสถานะที่เป็นอยู่ (ดั้งเดิม) ไปสู่ความทันสมัยด้วยเหตุผลในแนวความคิด ได้แก่

1. สถานะดั้งเดิม สังคมดั้งเดิมนั้นดำรงชีวิตอยู่กับการสืบทอดขนบธรรมเนียมประเพณีแบบแผนของบรรพชนอย่างเหนียวแน่น ยกที่จะปรับเข้ากับสถานะการณ์ใหม่ ๆ ระบบเครือญาติมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจสูง ในด้านการสาธารณสุขมีความเชื่อว่าผู้เจ็บป่วยจะหายหรือไม่ขึ้นอยู่กับโชคชะตาหรืออำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เหนือธรรมชาติ ในด้านการปกครองก็ใช้รูปแบบในลักษณะที่สอดคล้องกับสภาพของวิถีสังคมกล่าวคือ เมื่อผู้คนไร้การศึกษาขาดความเป็นระเบียบ รัฐจึงปกครองโดยใช้อำนาจเข้าควบคุมอย่างเข้มงวด จึงทำให้สิทธิเสรีภาพและความเสมอภาคของประชาชนถูกจำกัด ส่งผลให้ขาดการมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมสังคม

2. สถานะความทันสมัย นักพัฒนามองว่า แม้ว่าผู้คนในสังคมจะยึดติดกับวิถีชีวิต ขนบธรรมเนียมประเพณีเก่า ๆ ที่สืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษก็ตาม แต่เมื่อมีการพัฒนาทั้งระบบการศึกษา วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี เห็นได้ว่าเป็นสิ่งที่ดีกว่าเดิมในเชิงประจักษ์ สังคมก็พร้อมที่จะปรับเปลี่ยนพฤติกรรมด้วยการยอมรับเอาสิ่งใหม่ ๆ มายึดถือปฏิบัติแทน ความเชื่อในอดีตบางสิ่งบางอย่างได้กลายมาเป็นข้อสรุปว่า เป็นสิ่งที่งมงาย เพราะไม่สามารถหาหลักฐานมาพิสูจน์ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นว่าเกิดจากอะไร สังคมก็จะมองและเปรียบเทียบกับสังคมอื่นที่มีการพัฒนาด้วยเหตุผลและมีลักษณะที่เป็นวิทยาศาสตร์ว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงที่ดีกว่า จึงเป็นสิ่งที่ท้าทายให้เกิดการตัดสินใจที่จะก้าวไปสู่สิ่งใหม่ ในการเปลี่ยนแปลงนี้เรียกกันว่า การพัฒนาและความทันสมัย

กล่าวโดยสรุป พื้นฐานอุดมการณ์ของทฤษฎีภาวะทันสมัยที่ได้กล่าวมาข้างต้น ทฤษฎีภาวะทันสมัยเป็นทฤษฎีที่ตั้งอยู่บนหลักการของการพัฒนาแบบทุนนิยม สังคมทวิลักษณ์อุดมการณ์ปกครองแบบตะวันตก (ประชาธิปไตยเสรี) ลักษณะของทฤษฎีจึงเป็นทฤษฎีเชิงกระบวนการวิธี (Procedural Theory) โดยมีลักษณะผลานวิธีแนวคิดจากหลายสาขา และมีอิทธิพลมาจากประเทศสังคมตะวันตกที่ผ่านการพัฒนาแล้วไปยังประเทศที่ด้อยการพัฒนาเป็นอย่างมาก

2.1.2 ทฤษฎีภาวะทันสมัยกับทัศนต่อความยากจน

ทฤษฎีทันสมัยนิยม มองความยากจนที่องค์ประกอบภายใน โดยอาศัยแนวคิดเชิงทฤษฎี (Theoretical Assumption) ที่สำคัญหลายประการ (George 1988, pp. 10–13) และ (George and Lawson, 1980. P. 1) สามารถสรุปสังเขปเป็นรายละเอียดดังนี้

ประการแรก เห็นว่าความยากจนและความมั่งคั่งเป็นเสมือนขั้วสองขั้วที่ตรงกันข้าม (Dichotomous) โดยความมั่งคั่งเป็นขั้วบวกและความยากจนเป็นขั้วลบ ฉะนั้น วิธีการเดียวที่แก้ไขความยากจนให้ได้ก็คือ เปลี่ยนแปลงสภาพความยากจนไปเป็นสภาพความมั่งคั่งให้ได้ โดยนัยนี้เป็นเป้าหมายหลักของการพัฒนา “การเจริญเติบโตไปสู่ความมั่งคั่ง” นั่นเอง

ประการที่สอง ปัจจัยในการสร้างความมั่งคั่งเกิดจากการสร้างสรรค์ปัจจัยภายในให้ก้าวหน้า (Advanced Indigenous Factors) เป็นปัจจัยในการประกอบทุน แรงงาน ที่ดินและเทคโนโลยีต่าง ๆ ซึ่งผลประโยชน์ (Interest) ที่ได้จากความมั่งคั่งนี้ สามารถจัดสรรปันส่วนให้เกิดความเป็นธรรมได้โดยอาศัยกลไกตลาดเสรี ดังนั้น สังคมที่สมดุลจะกำหนดความเป็นธรรมขึ้นได้ตามธรรมชาติ

ประการที่สาม ในบางกรณีระบบตลาดทำงานไม่ได้ผล การแก้ไขปัญหาคความยากจนจึงต้องอาศัยการแทรกแซงจากรัฐบาลบ้างตามความเหมาะสม หลักการแทรกแซงก็คือ พยายามให้คนจนมีโอกาสที่จะเป็นเจ้าของทุนหรือเป็นผู้ประกอบการบ้าง รวมทั้งการปรับวัฒนธรรมความยากจน (Culture of Poverty) เช่น ความเฉื่อยชา (Apathy) ความเกียจคร้าน (Laziness) ความคร่ำครึ (Traditionism) และหนักไม่เอาเบาไม่สู้ (Resignation) เป็นต้น ให้เป็นวัฒนธรรมแห่งความมั่งคั่ง (Culture of Wealth) ซึ่งมีลักษณะตรงกันข้ามกับวัฒนธรรมแห่งความยากจนดังกล่าวแล้ว

ประการที่สี่ การพัฒนาที่ต้องอาศัยทุน แรงงานและเทคโนโลยี นั้นจะเกิดขึ้นพร้อมกันทุกพื้นที่ในคราวเดียวกันไม่ได้ ดังนั้น จำเป็นต้องสร้างจุดศูนย์กลาง ความเจริญ (Growth Pole) ขึ้นเพื่อทำหน้าที่ในการแปรวัติบจากสังคมนอก (Peripheral) ให้เป็นสินค้าที่มีราคาสูงอันจะนำความมั่งคั่งมาให้ ฉะนั้นในระยะแรก ๆ ของการพัฒนา ความเหลื่อมล้ำ (Inequality) ภายในสังคมจะมีมากแต่เมื่อระยะเวลาผ่านไปสักระยะเวลา ความเหลื่อมล้ำนี้จะหมดไปเพราะจะเกิดปรากฏการณ์ (Phenomenon) ที่เรียกว่า การกระจาย ความมั่งคั่งไปยังสังคมนอก (Trickle Down Effect)

2.2 ทฤษฎีพึ่งพา (Dependency Theory)

2.2.1 สาระสำคัญของทฤษฎี

แนวคิดทฤษฎีภาวะทันสมัยได้รับความสนใจในช่วงหนึ่ง แต่ต่อมา ในทศวรรษ 1960-1970 ได้มีนักบริหารการพัฒนาหลายกลุ่มวิพากษ์วิจารณ์และปฏิเสธ ทฤษฎีภาวะทันสมัย ซึ่งเห็นว่าแม้การสร้างความสำเร็จเติบโตทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคม วัฒนธรรม รวมถึงการบริหาร จะก่อให้เกิดความทันสมัยก็ตาม แต่หลักการและแนวคิด ดังกล่าวก็ไม่สามารถนำไปใช้ได้กับกลุ่มประเทศกำลังพัฒนา เพราะในความเป็นจริงประเทศ เหล่านี้ก็ยังมีความยากจนและล้าหลังอยู่ ไม่ว่าจะเป็นด้านการศึกษา ด้านสาธารณสุข มูลฐาน คุณภาพชีวิต แนวคิดที่จะส่งเสริมกลุ่มประเทศกำลังพัฒนาให้พัฒนาอุตสาหกรรม โดยใช้ทรัพยากรการผลิตภายในประเทศเพื่อทดแทนการนำเข้า ดูเหมือนจะเป็นหลักการที่ดี แต่ในข้อเท็จจริงแล้วหลายสิ่งหลายอย่างกลุ่มประเทศด้อยพัฒนาหรือประเทศโลกที่ 3 กลับต้องพึ่งพาจากประเทศที่พัฒนาแล้ว เช่น เทคโนโลยี ผู้เชี่ยวชาญ การเงินที่นำมาลงทุน หรือแม้แต่ด้านการศึกษาและวิทยาการต่าง ๆ (เมตต์ เมตต์การุณจิต, 2556, หน้า 164-165) จากแนวคิดดังกล่าว จึงมีการเสนอแนวคิดใหม่ในการพัฒนา ซึ่งนักทฤษฎีการพัฒนา พึ่งพา (Dependency Theory) ที่สำคัญ ได้แก่

1. Andre Gunder Frank ชาวเยอรมัน ได้ศึกษาวิจัยการพัฒนา ในกลุ่มประเทศลาตินอเมริกา พบว่า การพัฒนาของกลุ่มประเทศเหล่านี้ถือว่าไม่ทันสมัย ยังมีความด้อยพัฒนา ซึ่งเป็นผลมาจากการที่ประเทศมหาอำนาจล่าเมืองขึ้นและเข้าครอบงำ บงการโครงสร้างเศรษฐกิจดั้งเดิมของประเทศที่ตกเป็นอาณานิคมรวมถึงประเทศในแถบ แอฟริกาด้วย เป็นเหตุให้โครงสร้างทางสังคมต่าง ๆ ถูกทำลายคนพื้นเมืองถูกล่ามาเป็นทาส มีการทำธุรกิจค้าทาส สร้างความร่ำรวยอย่างมหาศาลแก่นักธุรกิจ ชนเผ่าพื้นเมือง เช่น ชนเผ่าอินคา (Incas) และชนเผ่า อัซเต็ก (Aztecs) ในทวีปอเมริกาใต้ถูกทำลายอารยธรรม

ดั้งเดิมในหลายสิ่งหลายอย่าง ดังนั้นประเทศกำลังพัฒนาสามารถพัฒนาเศรษฐกิจของตนให้เจริญก้าวหน้าได้ก็ต่อเมื่อต้องหลุดพ้นการพึ่งพาจากประเทศทุนนิยม ต้องพึ่งพาตนเอง (Self-Reliant) เป็นหลัก โดยการจัดระเบียบสังคมใหม่

2. Fernando Cardoso นักวิชาการชาวบราซิล ได้วิเคราะห์และวิจารณ์ ทฤษฎีภาวะทันสมัยอย่างถึงแก่น โดยเห็นว่าเงื่อนไขที่ทำให้ประเทศด้อยพัฒนาต้องพึ่งพาประเทศที่เจริญและมีอำนาจ ส่งผลให้เกิดการถูกเอารัดเอาเปรียบเป็นต้นว่าขายวัตถุดิบในราคาถูก แต่ต้องซื้อสินค้าจำเป็นในราคาสูง ซึ่งการเอารัดเอาเปรียบนี้ไม่ได้เกิดจากภายนอกประเทศเท่านั้นแต่ยังมีมูลเหตุจากภายในประเทศอีกด้วย ซึ่งภายในประเทศนั้นเกิดจากชนชั้นที่มีอิทธิพลร่วมมือกับชาวต่างประเทศเพื่อกอบโกยผลประโยชน์จากประชากรที่ด้อยการศึกษา ในด้านภายนอกประเทศเกิดจากนโยบายของรัฐที่ปล่อยให้บรรดาบริษัทข้ามชาติต่าง ๆ ที่มีกำลังการเงินเข้ามาลงทุนธุรกิจ ขายเทคโนโลยี เสนอระบบการเงินช่วยเหลือในรูปแบบต่าง ๆ ที่แฝงไว้ซึ่งการเอารัดเอาเปรียบอย่างมีเงื่อนไข สิ่งเหล่านี้ล้วนแต่เป็นเรื่องที่ทำให้ประเทศด้อยพัฒนาต้องพึ่งพาประเทศมหาอำนาจทั้งสิ้น (เมตต์ เมตต์การุณจิต, 2556, หน้า 165-166)

3. Dos Santos ได้อธิบายความหมายของ “การพึ่งพา” ว่าเป็นสถานการณ์เชิงเงื่อนไขที่ระบบเศรษฐกิจของกลุ่มประเทศหนึ่งจะตกอยู่ในสภาพใดก็ได้โดยขึ้นอยู่กับ การขยายตัวและพัฒนาของกลุ่มอื่น

สถานการณ์เงื่อนไขดังกล่าว เมื่อประมวลสรุปรวมจากความคิดของนักทฤษฎีคนสำคัญของกลุ่มนี้แล้ว เห็นว่ามีจุดร่วมกันสามประการ คือ

ประการแรก ความอุดมสมบูรณ์อันเนื่องมาจากการพัฒนาจะถูกผูกติดอยู่ระหว่างประเทศพัฒนาหลักกับประเทศบริวาร โดยประเทศพัฒนาหลักจะมีพลังดูดซับผลประโยชน์เป็นส่วนใหญ่จึงทำให้ร่ำรวย แต่ประเทศบริวารจะยากจนลงไปเรื่อย ๆ

ประการที่สอง การเชื่อมโยงระหว่างนายทุนและชนชั้นนำระหว่างประเทศหลักกับนายทุนภายในประเทศบริวาร ทำให้มีการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์และร่วมมือกันแสวงหาผลประโยชน์

ประการที่สาม ความไม่เท่าเทียม (Inequality) จะส่งผลต่อเนื่องระยะยาวและจะขยายตัวออกเรื่อย ๆ จากระดับภายในประเทศเป็นระดับนานาชาติ อันอาจนำไปสู่ความขัดแย้งทางสังคมและการเมืองได้ (ปกรณ ปรียากร, 2528, หน้า 40)

จากที่นักวิชาการหลายท่านได้กล่าวถึงทฤษฎีพึ่งพามาข้างต้น พอสรุปได้ว่า ทฤษฎีพึ่งพาคือทฤษฎีที่ตั้งอยู่บนหลักการของการพัฒนาแบบพึ่งพาทนภายนอกอยู่ตลอดเวลา ไม่ว่าจะเป็นการพึ่งพาทางด้านเทคโนโลยีที่ทันสมัยที่ใช้ในการผลิตจากประเทศตะวันตกที่เจริญแล้ว ทำให้ประเทศด้อยพัฒนาซึ่งเป็นบริวารนั้นตกอยู่ในสถานภาพการเป็นหนี้สินประเทศที่พัฒนาแล้วโดยไม่เจตนา

2.2.2 ทฤษฎีพึ่งพากับทัศนะต่อความยากจน

ทฤษฎีพึ่งพามองความยากจนหรือความด้อยพัฒนาต่างกับทฤษฎีภาวะทันสมัยในด้านที่ว่า “ทฤษฎีทันสมัยเห็นว่าความยากจนเกิดขึ้นจากปัจจัยภายใน (Endogenous Factors) ของประเทศกำลังพัฒนาเอง” แต่ทฤษฎีพึ่งพาเห็นว่าความยากจนของประเทศด้อยพัฒนาทั้งหมดเกิดขึ้นเนื่องจากเงื่อนไขต่าง ๆ ที่ประเทศพัฒนาแล้วสร้างขึ้น เงื่อนไขต่าง ๆ เกิดขึ้นจากลักษณะต่าง ๆ ดังนี้

1. โครงสร้างความสัมพันธ์ระหว่างสังคมศูนย์กลาง (Centre) และสังคมรอบนอก (Peripheries) เป็นโครงสร้างที่ทำให้เกิดความบกพร่องในการกระจายความมั่งคั่ง (Misdisturbations) กล่าวคือ สังคมศูนย์กลางจะมีอำนาจในการกำหนดปัจจัยที่มีคุณค่าทั้งหลาย ไม่ว่าจะเป็นปัจจัยทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง ดังนั้น สังคมศูนย์กลางจะใช้พลังที่เหนือกว่านี้ดูดซับเอาความมั่งคั่งต่าง ๆ จากสังคมรอบนอกอย่างเต็มที่ และตอบแทนให้ในลักษณะที่จำกัดเป็นอันมาก ดังนั้นการเอาเปรียบอย่างเต็มที่ และตอบแทนให้ในลักษณะที่จำกัดเป็นอันมาก เป็นการเอาเปรียบ (Exploitation) ระหว่างสองสังคมนี้ สังคมรอบนอกต้องยากจนอยู่ร่ำไป (Frank, 1967, pp. 9-18; Amin, 1976; Wallerston, 1974, pp. 7-8)

2. โครงสร้างภายในของสังคมบริวารรอบนอกมักเป็นโครงสร้างที่อ่อนแอ (Weakness) และเฉื่อยชา (Apathy) ต่อการพัฒนาจึงเป็นโอกาสให้สังคมศูนย์กลางที่มีความก้าวหน้าเข้ามาครอบงำ ฉะนั้น ภาวะความด้อยพัฒนาหรือความยากจนนั้นจะเกิดขึ้นควบคู่ไปกับความอ่อนแอภายในของสังคมด้อยพัฒนาเองด้วย (Cardoso and Faletto, 1979, pp. 172-173)

3. ความยากจนในชนบทนั้น สาเหตุหลักไม่ได้เกิดขึ้นจากปัจจัยภายในชนบทเอง แต่ทว่าเกิดจากความลำเอียงของตัวเมือง (Urban Biased) กล่าวคือ ในการพัฒนาประเทศ นักพัฒนาเองมักจะนิยมให้สังคมชนบทเป็นสังคมบริวารที่คอยหล่อเลี้ยงความเจริญเติบโตให้แก่เมือง ฉะนั้นการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานต่าง ๆ เช่น ถนน และน้ำ

เป็นต้น ก็เป็นไปเพื่อดึงดูดผลผลิตจากชนบทให้เข้าสู่เมืองได้สะดวกขึ้น สินค้าชนบทมักถูกควบคุมราคาโดยวิธีการต่าง ๆ เพราะเป็นสินค้าเกษตรและมีความจำเป็นในการดำรงชีพ ส่วนสินค้าเมืองเป็นสินค้าที่ไม่ค่อยมีความจำเป็นต่อการดำรงชีพ แต่มีพลังจูงใจและมีราคาแพง ดังนั้น อำนาจการกดขี่ความมั่งคั่งสาเหตุหลักมาจากความอคติระหว่างเมืองและชนบทนี้เอง (Lipton, 1977, pp. 13-14, 65)

2.3 ทฤษฎีความจำเป็นพื้นฐาน (The Basic needs Theory)

2.3.1 สาระสำคัญของทฤษฎี

ตั้งแต่ปี 1960 เป็นต้นมา ผลแห่งการพัฒนาจากทฤษฎีการเจริญเติบโตแบบทุนนิยมและทฤษฎีภาวะทันสมัยทำให้เกิดช่องว่างกับประชาคมโลกมากมาย กล่าวคือจำนวนพลโลกที่ยากจนเพิ่มขึ้น เกิดสังคมอลเวงในประเทศกำลังพัฒนาโดยทั่วไป ความไม่เป็นธรรมจากผลแห่งการพัฒนาปรากฏชัด ฉะนั้น จึงได้มีความพยายามที่จะพัฒนาทฤษฎีความจำเป็นพื้นฐานขึ้นเพื่อต่อสู้กับความยากจน (Mass Poverty) และความเหลื่อมล้ำในสังคมโดยเฉพาะ

2.3.2 หลักการสำคัญของทฤษฎีความจำเป็นพื้นฐาน มีดังนี้

2.3.2.1 ความหมายของทฤษฎีความจำเป็นพื้นฐาน ได้มีนักวิชาการหลายท่านให้ความหมายต่างกันไปหลายแบบ เช่น

Joham Galtung (1996) ให้ทัศนะแรก ว่า ได้จำแนกความจำเป็นพื้นฐานด้วย 2 องค์ประกอบ คือ องค์ประกอบเป็นปัจจัยทางวัตถุ ได้แก่ ความปลอดภัย สวัสดิการ และองค์ประกอบที่ไม่ใช่วัตถุ อันได้แก่ ความมั่นคง ปลอดภัยและเสรีภาพ (ILO, 1976, p. 3) ทัศนะที่สอง องค์การแรงงานสากลได้กล่าวว่า ความจำเป็นพื้นฐานมี 2 องค์ประกอบ คือ 1) ความจำเป็นพื้นฐานของบุคคลและครัวเรือน หมายถึง ความพออยู่พอกิน และ 2) ความจำเป็นพื้นฐานด้านสาธารณะ ซึ่งเน้นความจำเป็นที่พึงมีในชุมชน เช่น น้ำสะอาด เครื่องนุ่งห่ม การคมนาคม การศึกษา และสาธารณสุข เป็นต้น (ILO, 1976, pp. 3-4)

2.3.3 จุดมุ่งหมายของการพัฒนา

ทฤษฎีความจำเป็นพื้นฐานนี้เป็นทฤษฎีที่ใช้ความพยายามเพื่อดำเนินการพัฒนาไปสู่การตอบสนองของความต้องการพื้นฐานที่จำเป็นสำหรับประชาชนที่เป็นกลุ่มเป้าหมาย ซึ่งความจำเป็นพื้นฐานเหล่านี้กำหนดขึ้นโดยคำนึงถึงสาเหตุที่แท้จริงของปัญหาว่าสถานการณ์ปัจจุบันของประชาชนมีเป้าหมายเป็นอย่างไร กับการคำนึงถึงเกณฑ์

ความเป็นไปได้ในทางวิชาการและสภาพการณ์สนับสนุนให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ระดับความจำเป็นพื้นฐานของตนเอง ความจำเป็นพื้นฐานในที่นี้จะรวมถึงความจำเป็นทั้งในทางวัตถุและความจำเป็นในทางจิตใจด้วย อีกนัยหนึ่ง ทฤษฎีความจำเป็นพื้นฐานนี้เป็นทฤษฎีที่มุ่งแก้ปัญหาความยากจนและระดับคุณภาพชีวิต ซึ่งจะต้องคำนึงถึงความต้องการและการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาอย่างจริงจัง โดยใช้ความจำเป็นพื้นฐานเป็นเป้าหมาย ซึ่งหลักการดังกล่าวจะนำไปสู่กลุ่มเป้าหมายทางด้านพื้นที่ที่ยากจน (Place Poverty) และกลุ่มประชากรที่ยากจน (People Poverty) อันเป็นเป้าหมายที่มุ่งเน้นปัจเจกบุคคล (Strenten, 1979, pp. 28–31)

2.3.4 ทฤษฎีความจำเป็นพื้นฐานกับทัศนะต่อความยากจน

รากเหง้าของความยากจนในประเทศกำลังพัฒนามิใช่เกิดจากการว่างงานหรือขี้เกียจทำงาน แต่ทว่าเกิดจากการทำงานหนักแต่ได้ผลผลิตต่ำไม่เพียงพอกับความต้องการของร่างกาย ซึ่งเขาเรียกว่า “ผู้ยากจนที่ทำงาน (Working Poor)” ฉะนั้นแนวทางในการพัฒนาจึงควรเน้นที่ 1) ส่งเสริมโอกาสขยายรายได้ที่ดีแก่ผู้ยากจน 2) สร้างเครือข่ายการบริการสาธารณะต่าง ๆ ที่จำเป็นสำหรับความยากจน 3) ควบคุมตอบสนองความจำเป็นพื้นฐานในระดับครัวเรือนให้เพียงพอ 4) สร้างการมีส่วนร่วมและการพึ่งพาตนเองของผู้ยากจนในวิถีทางที่ผู้ยากจนเหล่านั้นถนัดและตอบสนองได้อย่างถาวรขึ้นมาให้ได้ (Strenten, 1979, pp. 29–30) กล่าวโดยสรุป Strenten เห็นว่าปัญหาความยากจนมาจาก ความไร้โอกาสและไร้ประสิทธิภาพในการทำงาน ควบคู่ไปกับความขาดแคลนทักษะพื้นฐานในการประกอบอาชีพ (เพราะความบกพร่องในการยังชีพ) ในที่สุดก็ทำให้ไม่สามารถพึ่งพาตนเองได้โดยสิ้นเชิง ฉะนั้น แนวทางแก้ไขปัญหาก็ต้องแก้ที่สาเหตุเหล่านี้

Hicks (1980, pp. 17–20) มีความเห็นแย้งออกมาว่า สาเหตุส่วนใหญ่ของความยากจนเกิดจาก 1) ผู้ยากจน คือ ผู้ด้อยในความรู้ความสามารถ ไม่มีความรู้อย่างเพียงพอด้านสุขภาพและโภชนาการ ไม่มีการศึกษา ไม่มีงานที่ดี และที่สำคัญ คือ เมื่อมีรายได้ผู้ยากจนมักไม่ได้ใช้รายได้อย่างฉลาด ทั้งนี้เพราะเขาไม่ใช่ผู้จัดการที่ดินตัวเอง 2) การที่ครัวเรือนยากจน มิได้หมายความว่า รายได้ของเขาไม่เพียงพอแต่อาจหมายความว่า เขาไม่สามารถบริหารรายจ่ายของเขาให้ดีเพียงพอที่จะสนองความต้องการของครัวเรือนได้ ฉะนั้นการมุ่งเพิ่มรายได้เพียงพออย่างเดียวไม่ใช่วิธีการแก้ปัญหา แต่การจัดหาสิ่งของและบริการที่จำเป็นให้แก่ผู้ถูกละเลย อาจเป็นวิธีการแก้ปัญหาได้ตรงจุดกว่า 3) การพึ่งพาตนเอง (Self-Reliance) ของคนยากจน ไม่ใช่จะสร้างขึ้นได้ง่ายดายโดยผู้ยากจนเพียงลำพัง แต่เป็น

ความจำเป็นที่รัฐต้องช่วยเหลืออย่างเพียงพอ ทั้งนี้เพราะปัญหาความไม่สามารถพึ่งตนเอง ส่วนหนึ่งเกิดจากปัจจัยพื้นฐานที่รัฐไม่สามารถจัดหาให้ได้อย่างเพียงพอ เช่น บริการน้ำประปา โรงพยาบาล สุขากิจบาล และสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้จะจัดให้โดยมีประสิทธิภาพได้ ก็โดยบริการ ของรัฐบาลเท่านั้นฉะนั้น ต้องพิจารณาระดับการพึ่งตัวเองและระดับการพึ่งพาจากรัฐ ให้ชัดเจนเสียก่อนจึงจะสมควร 4) สาเหตุของความยากจนมีหลากหลาย จึงไม่สามารถ นำวิธีการแก้ปัญหาเพียงอย่างเดียวสำหรับปัญหาทุกปัญหาได้ ฉะนั้น นักการพัฒนาจึงควร จะระมัดระวัง ก่อนที่จะดำเนินการกำหนดกลยุทธ์การพัฒนา

Sandbrook (1982) เป็นนักวิชาการอีกท่านหนึ่ง ที่ได้ศึกษาความ ยากจนในแนวทฤษฎีความจำเป็นพื้นฐานไว้มากมายเขาอธิบายว่า รากเหง้าแห่งความ ยากจนไม่ได้ขึ้นกับปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคมเพียงอย่างเดียวแต่ขึ้นกับโครงสร้างของ อำนาจที่ประกอบขึ้นมาจากปัจจัยหลายประการ เช่น โครงสร้างอำนาจระหว่างทุนกับแรงงาน โครงสร้างอำนาจระหว่างเมืองกับชนบท เป็นต้น ฉะนั้นการแก้ปัญหาความยากจนโดยมุ่ง ทางวัตถุ (Material Deprivation) เพียงอย่างเดียวอาจไม่ได้ผล วิธีแก้ที่ถูกต้องก็คือ จัดระเบียบ โครงสร้างทางเศรษฐกิจสังคมเสียใหม่ เพื่อให้เกิดดุลยภาพในการจัดสรรทรัพยากรให้ถูกต้อง

Kuznet's Hypothesis (1955, p. 1) พิจารณาจากกรณีได้หัวนและ เกาหลีซึ่งมีอัตราการเจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว แต่ความไม่เสมอภาค (Inequality) ก็มีมากขึ้น ทุกที่ด้วยเขาย้ำว่าประเทศด้อยพัฒนาในคริสต์ศตวรรษที่ 19 นั้น ไม่เหมือนกับประเทศ ด้อยพัฒนาในคริสต์ศตวรรษที่ 20 ฉะนั้น จึงเอาเปรียบเทียบกันไม่ได้ (Sandbrook, 1982, pp. 5-6) นอกจากจะแย้งความคิดของนักเศรษฐศาสตร์ ออร์ธอดอกซ์แล้ว แซนบรูคยังไม่ เห็นด้วยกับแนวคิดของนักวิชาการกลุ่มธนาคารโลกที่มุ่งให้ขจัดความยากจนโดยอาศัย กลยุทธ์การพัฒนาแบบเน้นความเจริญเติบโตและการกระจายรายได้ควบคู่กันไป (Redistribution with Growth) ทั้งนี้เพราะการพัฒนาที่มุ่งเพิ่มรายได้ประชาชาติจะไม่สามารถเข้าถึงคนจน ได้เพราะโครงสร้างทางเศรษฐกิจสังคมไม่เอื้ออำนวยดังกล่าวแล้ว (Sandbrook, 1982, pp. 16-18) การแก้ปัญหานี้ จำเป็นต้องศึกษารากฐานของระบบเศรษฐกิจการเมือง (Political Economic Roots) ให้เข้าใจแล้วจึงทำการแก้ไขโครงสร้างเสียใหม่ ซึ่งการแก้ไขนี้ พวกเขาทำนายว่าจะขัดขวาง ดังนั้น ต้องหันเข้าหาอำนาจทางการเมือง สร้างกลุ่มการเมือง ที่มีฐานมาจากคนยากจน เมื่อได้อำนาจทางการเมืองแล้วก็ทำการแก้ไขโครงสร้างของทุน เสียใหม่ โดยเอาทุนไปอยู่รอบนอก (Peripheral Capitalism) ให้มากขึ้น และสมดุลกับ ทุนภายในเมือง (Centre Capitalism) ทั้งนี้โดยรัฐบาลต้องปรับโครงสร้างการเจริญ

เติบโตเสียใหม่ รวมทั้งต้องลงทุนอย่างหนักและต่อเนื่องแก่เขตรอบนอกด้วย (Sandbrook, 1982, p. 2)

กล่าวโดยสรุป ทฤษฎีความจำเป็นขั้นพื้นฐานนั้นเป็นทฤษฎีทางสายกลาง ระหว่างทฤษฎีภาวะทันสมัยและทฤษฎีพึ่งพาที่เสนอมิติใหม่ในการวางแผนพัฒนาจากกรอบความคิดในการวางแผนจากส่วนกลางไปสู่การวางแผนจากระดับล่าง (Bottom-Up Planning) ขึ้นมา ซึ่งความต้องการความจำเป็นขั้นพื้นฐานของประชาชนในแต่ละประเทศนั้น ๆ มีความต้องการที่แตกต่างกัน ดังนั้น ประเทศต่าง ๆ จึงควรกำหนดความจำเป็นขั้นพื้นฐานตามเกณฑ์ และความเหมาะสมของประชาชนในประเทศของตนให้ชัดเจนได้มากที่สุด

จากแนวความคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาทั้ง 3 ทฤษฎีที่นำมาประยุกต์ใช้ในการแก้ไขปัญหาความยากจนข้างต้นนั้น จะเห็นได้ว่าจุดมุ่งหมายและกระบวนการพัฒนาของทฤษฎีภาวะทันสมัยและทฤษฎีความจำเป็นพื้นฐานนั้นมีความชัดเจนมากกว่าทฤษฎีพึ่งพา โดยทฤษฎีภาวะทันสมัยจะเน้นในเรื่องของความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจความเจริญก้าวหน้าทางด้านอุตสาหกรรมและพยายามเพิ่มรายได้ต่อหัวของประชากรให้มาก ๆ เพื่อให้กลุ่มเป้าหมายหลุดพ้นจากความยากจน แต่ทฤษฎีความจำเป็นพื้นฐานที่นำมาใช้ในการแก้ไขปัญหาความยากจนนั้นเน้นการพัฒนาในทุก ๆ ด้าน เพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนแบบผสมผสานกันอย่างมีดุลยภาพ

2.4 ทฤษฎีการพัฒนาระแสทางเลือก (Alternative Development Theories)

ภายหลังการพัฒนาประเทศตามแนวทางของทฤษฎีความทันสมัย (Modernization Theory) ซึ่งเป็นต้นแบบของการพัฒนาและแพร่กระจายไปทั่วโลก ได้ประสบผลสำเร็จและก่อให้เกิดผลดีโดยเฉพาะด้านเศรษฐกิจ ดังเช่นในกรณีของประเทศญี่ปุ่น และอีกหลายประเทศในเอเชียจนได้กลายเป็นประเทศอุตสาหกรรมใหม่ (New Industrial Countries หรือ NICs) คือ เกาหลีใต้ สิงคโปร์ ฮองกง และไต้หวัน อย่างไรก็ตาม การพัฒนาตามแนวทางดังกล่าวนี้ถึงแม้จะเกิดผลดี แต่ก็เกิดปัญหาในหลายด้านไปทั่วโลกเช่นกัน โดยเฉพาะปัญหาความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อม เช่น ภาวะเรือนกระจก ภาวะโลกร้อน อันเกิดจากการขีดขาดของชั้นบรรยากาศโลก และเหตุการณ์สารกัมมันตภาพรังสีรั่วไหลจากโรงงานไฟฟ้านิวเคลียร์ระเบิด จนเกิดแนวคิดการพัฒนา ขึ้นใหม่หลายแนวคิดและในหลายประเทศ เพื่อเป็นทางเลือกให้กับประเทศต่าง ๆ ที่มักเรียกว่า “ทฤษฎีกระแสรอง” หรือ “กระแสทางเลือก” เช่น การพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development) เศรษฐกิจพอเพียง (Sufficiency Economy) เศรษฐกิจแบบตลาดทางสังคม (Social Market-Economy)

เศรษฐศาสตร์สีเขียว (Green Economics) เศรษฐศาสตร์ทางเลือก (Alternative Economics) เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ (Buddhist Economics) การจัดการความรู้ (Knowledge Management) การสร้างพลังอำนาจ (Empowerment) ประชาสังคม (Civil Society) ท้องถิ่นนิยม (Localism) ชายขอบนิยม (Marginalism) และสตรีนิยม (Feminism) เป็นต้น (คาร์ล เซกซ์ไนด์เนอร์, 2545 ก, หน้า 69; สุมิตร สุวรรณ, 2554)

การพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development) อย่างไรก็ตาม การพัฒนาอย่างยั่งยืนกลายเป็นแนวคิดที่ถูกพูดถึงมากที่สุด เนื่องจากสามารถอธิบายและเสนอแนวทางแก้ปัญหาอันเนื่องมาจากการพัฒนาตามทฤษฎีความทันสมัยได้ เนื่องจากการพัฒนาอย่างยั่งยืนทำให้ศูนย์กลางการพัฒนาอยู่ที่คน (People-Centered) แทนที่จะเป็นตัวชี้วัดทางเศรษฐกิจ การพัฒนาอย่างยั่งยืนจึงกลายมาเป็นทางเลือกเพื่ออนาคตของมนุษยชาติ เนื่องจากคนสามารถเป็นหน่วยเชิงคุณภาพได้พอ ๆ กับหน่วยเชิงปริมาณ (คาร์ล เซกซ์ไนด์เนอร์, 2545 ข, หน้า 26) ในการประชุมคณะกรรมการโลกว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนาขององค์การสหประชาชาติ (The UN World Commission on Environment and Development หรือ WECD) เมื่อ พ.ศ. 2530 ได้ให้นิยาม “การพัฒนาอย่างยั่งยืน” ว่าหมายถึง “การพัฒนาที่สามารถตอบสนองความต้องการของคนรุ่นปัจจุบันโดยไม่ริตรอนความสามารถในการตอบสนองความต้องการของคนรุ่นหลัง” (กมลสินทร์ พิณภูวดล, กิตติภูมิ เนียมหอม และพันธ์รบ ราชพงศา, 2560, หน้า 12)

दनัย กิติภรณ์ (2544, หน้า 13) กล่าวว่า การพัฒนาอย่างยั่งยืนเป็นการพิจารณาประเด็นการพัฒนาในมิติที่กว้างกว่าการพัฒนาโดยทั่วไป ซึ่งนอกจากจะพิจารณาการพัฒนาทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพแล้ว ยังมีการนำมิติด้านเวลาเข้ามาพิจารณาประกอบด้วย กล่าวคือ การพัฒนาอย่างยั่งยืนจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อมีการพัฒนาหรือปรับปรุงคุณภาพชีวิตของคนในปัจจุบันให้ดีขึ้น ซึ่งสามารถทำได้โดยการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม โดยคำนึงถึงมิติด้านสิ่งแวดล้อมด้วย

การรักษาธรรมชาติและอาณาจักรของสิ่งมีชีวิต ไม่เพียงเป็นปัญหาของระบบนิเวศน์ หรือปัญหาสังคม หรือเป็นปัญหาเศรษฐกิจ แต่เป็นการบูรณาการของปัญหาทั้งสามเข้าด้วยกัน ดังนั้น การพัฒนาอย่างยั่งยืนจึงต้องมีเป้าหมายการพัฒนาทั้ง 3 ด้านอย่างเหมาะสมและสมดุล เป้าหมายของการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Objectives of Sustainable Development) จึงแบ่งออกได้เป็น 3 ด้าน คือ (พ่ายพ พยอมยนต์, 2550, หน้า 1-18)

1. เป้าหมายการพัฒนาเศรษฐกิจ (Economic Objectives) เน้นเรื่องความเจริญเติบโตที่เพียงพอที่สามารถตอบสนองความต้องการขั้นพื้นฐานของประชาชน ลดความไม่เท่าเทียมกันในสังคม และควมมีประสิทธิภาพ

2. เป้าหมายการพัฒนาสังคม (Social Objectives) เน้นการสนับสนุนให้ประชาชนมีแบบแผนการบริโภคที่เหมาะสม อยู่ในระดับที่ทรัพยากรธรรมชาติสามารถรองรับได้ ส่งเสริมการเป็นหุ้นส่วนระหว่างภาครัฐบาล ภาคเอกชน และภาคประชาชน เพื่อร่วมคิด ร่วมพัฒนาให้เกิดความมั่นคงและยั่งยืน มีการกระจายผลผลิตอย่างเป็นธรรม และผลิตสินค้าที่ปลอดภัยต่อผู้บริโภค และคุ้มครองสิ่งแวดล้อม

3. เป้าหมายการพัฒนาสิ่งแวดล้อม (Ecological Objectives) เน้นเรื่องความเคารพต่อระบบนิเวศน์ มีรูปแบบการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่สามารถพลิกฟื้นให้กลับสู่สภาพเดิมทางธรรมชาติให้ได้มากที่สุด ส่งเสริมความหลากหลายทางชีวภาพ เพื่อให้ประชาชนรุ่นต่อไปในอนาคตสามารถตอบสนองความต้องการและความจำเป็นของตนเองได้

ลักษณะที่สำคัญของแนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนจึง ได้แก่ (พิพัฒน์ ยอดพฤติการ, 2555, หน้า 3)

1. เป็นเรื่องของการพัฒนาเพื่อตอบสนองความต้องการของสังคม ภายใต้ข้อจำกัดทางสภาพแวดล้อมที่ไม่ส่งผลกระทบต่อขีดความสามารถในการตอบสนองความต้องการที่จำเป็นของคนในรุ่นต่อไป

2. คำนึงถึงมิติด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ที่มีความเชื่อมโยงกัน เช่น การขจัดความยากจนจำเป็นต้องคำนึงถึงการพิทักษ์สิ่งแวดล้อม และความเป็นธรรมทางสังคมประกอบกัน

3. มุ่งหมายที่จะบรรลุถึงสถานะแห่งความยั่งยืนของสังคมโลก โดยรวม ไม่ใช่เพื่อความยั่งยืนหรือความสามารถในการอยู่รอดขององค์กรใดองค์กรหนึ่ง ซึ่งหมายรวมถึง วิธีการบริโภคอย่างยั่งยืน และแหล่งทรัพยากรที่ยั่งยืน

ดังนั้น การพัฒนาอย่างยั่งยืน จึงเป็นการพัฒนาที่ครอบคลุมการพัฒนาในทุกด้านและทุกมิติ ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม จิตใจ วัฒนธรรม ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ฯลฯ โดยมีคนเป็นศูนย์กลางหรือเป้าหมายของการพัฒนา เพื่อให้คนกินดีอยู่ดี และมีความสุข ทั้งในคนรุ่นนี้และรุ่นต่อไป

ลำดับต่อไปจะนำเสนอแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาอย่างยั่งยืนที่จะใช้ในการสร้างยุทธศาสตร์การพัฒนาที่เหมาะสมต่อไป ได้แก่ การศึกษาเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน ระบบเกษตรกรรมยั่งยืน การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เทคโนโลยีที่เหมาะสม และการพัฒนาแบบคู่ขนานหรือเศรษฐกิจสองระบบ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

การศึกษาเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Education for Sustainable Development)

การศึกษาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาประเทศ การพัฒนาอย่างยั่งยืนจึงต้องใช้การศึกษาเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาเช่นเดียวกัน การศึกษาเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนจึงเป็นการศึกษาที่ก่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน ด้วยการสร้างองค์ประกอบทางการศึกษาให้สามารถขับเคลื่อนสู่ความสมดุลขององค์ประกอบทั้ง 3 ของการพัฒนาอย่างยั่งยืน คือ สิ่งแวดล้อม สังคม และเศรษฐกิจ ให้เดินไปอย่างมีประสิทธิภาพ คือ (กาญจนา เถารัมย์, 2559, หน้า, 15-17)

1. การดำเนินงานของการศึกษา จะต้องทำให้สมาชิกในสังคมสามารถรู้หนังสือในระดับขั้นมีปัญญาในการแก้ไขปัญหา เป็นสังคมแห่งปัญญา (Education Society) และสามารถสร้างทักษะในการดำรงชีวิตในลักษณะที่ไม่ก่อให้เกิดการทำลายทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม มีปรัชญาในการดำรงชีวิตในรูปของการมีเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งได้แก่ความสามารถจัดสรรทรัพยากรให้พอเพียงได้ตั้งแต่ระดับครอบครัว ที่สามารถมีการพัฒนาให้เกิดวัตถุประสงค์ทางด้านอาหารอย่างพอเพียงได้

2. การตัดสินใจด้านการศึกษา การเลือกการตัดสินใจเกิดจากองค์ความรู้ที่ได้จากการให้การศึกษาและการวิจัยโดยชุมชนเป็นฐาน นำมาวางแผนเลือกโอกาสทางการศึกษาที่จะทำให้ชุมชนมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น เป็นประชากรที่มีการศึกษา ไม้ว่าความรู้ที่จะสร้างชุมชนอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ความชำนาญและทักษะในฝีมือแรงงาน และความร่วมมือร่วมใจในการปกป้องและพิทักษ์ชุมชนให้มีความเป็นอยู่ที่ดี

3. การศึกษาสร้างคุณภาพชีวิต การศึกษาจะต้องเน้นความพยายามในการปรับปรุงคุณภาพชีวิต เช่น ช่วยยกระดับสถานภาพทางเศรษฐกิจของครอบครัว ชุมชน และสังคม ทำให้อัตราการเสียชีวิตของเด็กทารกลดลง และมีการวางแผนปรับปรุงพัฒนาการศึกษาของคนรุ่นหลังให้ดีขึ้น ที่เห็นได้จากสภาพที่ดีมีมาตรฐานทางเศรษฐกิจและสังคม

4. การบริหารจัดการการศึกษาเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน เนื่องจาก การพัฒนาอย่างยั่งยืนมีความเชื่อมโยงและเกี่ยวข้องกับองค์กรและหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ และสังคม การบริหารจัดการการศึกษาเพื่อให้เกิด การพัฒนาอย่างยั่งยืน จึงมีความจำเป็นต้องสร้างเครือข่าย และทำงานร่วมกับผู้อื่นจาก หน่วยงานต่าง ๆ ให้มากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งองค์ความรู้ที่จะนำมาจัดการเป็นเนื้อหาในการ ให้การศึกษา

การศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นกุญแจสำคัญของความสามารถของ ประเทศในการที่จะพัฒนาตนเองให้บรรลุเป้าหมายของความยั่งยืน ไม่ใช่พัฒนาให้คนมี การศึกษาในระดับสูงขึ้นไป แต่เป็นการยกระดับการศึกษาที่เป็นการสร้างสรรคการบริหาร จัดการศึกษาให้เกิดการใช้ทรัพยากรอย่างมีคุณค่า และสร้างสรรคอนาคตที่ดีให้กับการ ดำเนินชีวิตของคนรุ่นอนาคต จะต้องมีการปฏิรูปหลักสูตรการศึกษาทุกระดับเพื่อช่วยให้ เกิดการสร้างผลผลิตและรูปแบบการบริโภคที่ยั่งยืน ดังนี้

4.1 การพัฒนาหลักสูตรที่ก่อให้เกิดความยั่งยืนในการศึกษา ระดับต่าง ๆ ควรจะเป็นการจัดหลักสูตรที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับ 1) องค์ประกอบทั้ง 3 ของการ พัฒนาอย่างยั่งยืน โดยเรียงลำดับความสำคัญและความยากง่ายของการศึกษา 2) การพัฒนา เศรษฐกิจและสังคมสีเขียว 3) การเรียนรู้เกี่ยวกับสภาพความหลากหลายแตกต่างกัน ของวัฒนธรรมของประชากรโลก เพื่อความเข้าใจอันดีและความร่วมมือในการดำเนินชีวิต โดยปราศจากความขัดแย้ง

4.2 การพัฒนาผู้สอนและผู้เรียนให้มีสมรรถนะในด้านต่าง ๆ คือการคิดเชิงวิเคราะห์ การวาดภาพอนาคตที่พึงประสงค์ การตัดสินใจในการดำรงชีวิต อยู่ร่วมกันกับบุคคลอื่น และด้านสภาพแวดล้อมในลักษณะสมดุล การพัฒนาองค์ความรู้ เกี่ยวกับปรากฏการณ์และการเปลี่ยนแปลงของโลก เช่น ความรู้เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลง สภาพภูมิอากาศ (Climate Change) ความหลากหลายทางชีวภาพ ภัยพิบัติ การจัดการ ความเสี่ยง ระบบเมือง และวิถีชีวิต ฯลฯ เพื่อความเข้าใจ และหาทางสร้างกิจกรรมหรือ บทเรียนในการแก้ไขปรับปรุงให้คุณภาพชีวิตของตนเอง ชุมชน และสังคมดีขึ้น

4.3 การพัฒนาผู้อยู่นอกระบบการศึกษาและขาดโอกาส ให้มี ความเสมอภาคและลดความเหลื่อมล้ำทางโอกาส ด้วยการจัดการศึกษาให้ประชากรที่ไม่ อยู่ในกลุ่มการศึกษาในระบบได้มีบทเรียน แบบเรียน ความรู้ที่ถ่ายทอดอย่างสม่ำเสมอและ ต่อเนื่อง ด้วยการใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม เพื่อให้สมาชิกของชุมชนและสังคมมีการศึกษา

ตลอดชีวิต (Life-Long Education Society) และรู้จักยืดหยุ่น ปรับตัวให้เกิดความสมดุลในการดำรงชีวิตอยู่ร่วมกับสิ่งแวดล้อม ให้สามารถยืนหยัดอยู่ในโลกอย่างเป็นทางการที่มีศักดิ์ศรี และมีอัตลักษณ์ของตนเอง

ระบบเกษตรกรรมยั่งยืน

ระบบเกษตรกรรมยั่งยืน (Sustainable Agriculture) หรือ ระบบเกษตรกรรมทางเลือก (Alternative Agriculture) หรือ ระบบเกษตรกรรมถาวร (Permanent Agriculture หรือ Permaculture) ล้วนเป็นระบบเกษตรกรรมที่มีหลักการใหญ่ ๆ คล้ายคลึงกันคือ ให้ความสำคัญกับสมดุลของระบบนิเวศ ผลผลิต คุณภาพที่ดี และเพียงพอต่อเกษตรกรและผู้บริโภค การพึ่งพาตนเอง รวมทั้งการให้ความสำคัญกับชุมชนท้องถิ่น (ทัศนีย์ เศรษฐบุญสร้าง, 2555)

หลักการสำคัญที่สุดที่มีร่วมกันของเกษตรกรรมทางเลือก-เกษตรกรรมยั่งยืนคือ มีจุดมุ่งหมายเพื่อการผลิตอาหารและปัจจัยที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตมากกว่าผลเพื่อการส่งออก (เกษตรกรจึงไม่ต้องวิ่งไปตามกระแสของตลาด) มีการใช้ทรัพยากรธรรมชาติให้เกิดประโยชน์สูงสุดโดยไม่เกิดผลเสียต่อสิ่งแวดล้อม ระบบการผลิต การบริโภค และการใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นมีความสมดุล อาหารที่ผลิตได้เป็นอาหารที่มีคุณภาพปลอดภัยจากสารพิษตกค้าง และเปิดโอกาสให้สมาชิกในครอบครัวสามารถทำงานร่วมกันได้อย่างมีความสุข สามารถใช้ชีวิตอยู่ร่วมกับธรรมชาติได้อย่างกลมกลืน ทำให้ระบบเกษตรกรรมเหล่านี้ดำเนินต่อเนื่องไปได้ยาวนานที่สุด โดยไม่มีผลกระทบด้านลบต่อระบบนิเวศวิทยา และไม่เกิดปัญหาทั้งด้านสุขภาพ สังคม และเศรษฐกิจ

ความหมายของเกษตรกรรมยั่งยืน

องค์การสหประชาชาติได้ให้ความหมายของเกษตรกรรมยั่งยืนว่า เป็นระบบเกษตรกรรมที่เกี่ยวข้องกับการผสมผสานและเชื่อมโยงระหว่างดิน การเพาะปลูก และการเลี้ยงสัตว์ การเลิกหรือลดการใช้ทรัพยากรจากภายนอกระบบที่อาจเป็นอันตรายต่อสิ่งแวดล้อมและ/หรือสุขภาพของเกษตรกรและผู้บริโภค ตลอดจนเน้นการใช้เทคนิคที่เป็นหรือปรับให้เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการธรรมชาติของท้องถิ่นนั้น ๆ ซึ่งมีหลักการพื้นฐาน 3 ประการ คือ

ความยั่งยืนด้านเศรษฐกิจ ด้วยการพัฒนากิจการจัดการดินและการหมุนเวียนการปลูกพืชที่ช่วยเพิ่มผลผลิต ลดการพึ่งพาเครื่องจักรและสารเคมีเพื่อการเกษตร ทั้งปุ๋ยและสารป้องกันกำจัดวัชพืชและศัตรูพืช

ความยั่งยืนด้านสิ่งแวดล้อม ด้วยการปกป้องและรักษาทรัพยากรธรรมชาติ และหาสิ่งทดแทน ตลอดจนนำทรัพยากรธรรมชาติกลับมาเวียนใช้ใหม่ เช่น ที่ดิน (ดิน) น้ำ และสิ่งมีชีวิตในป่า หลีกเลี่ยงการใช้สารเคมีสังเคราะห์ที่เป็นอันตรายต่อสิ่งแวดล้อม โครงสร้างของดิน และความหลากหลายทางชีวภาพ

ความยั่งยืนด้านสังคม ด้วยการให้แรงงานที่มีอยู่ให้มากขึ้น อย่างน้อยสำหรับเทคนิคการเกษตรบางประเภท เพื่อให้เกิดความยุติธรรมและความเป็นปึกแผ่นในสังคม

สำหรับในประเทศไทย สมัชชาเกษตรกรรวมทางเลือกครั้งที่ 1 ปี 2535 ได้นำมาประมวลเป็นนิยามของเกษตรกรยั่งยืนไว้ว่า เป็นวิถีเกษตรกรที่ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและดำรงรักษาไว้ซึ่งความสมดุลของระบบนิเวศ สามารถผลิตอาหารที่มีคุณภาพและพอเพียงตามความจำเป็นพื้นฐาน เพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีของเกษตรกรและผู้บริโภค ฟังพาดตนเองได้ในทางเศรษฐกิจ ผลิตอาหารให้พอเพียงต่อครอบครัวและชุมชนเป็นเบื้องต้น รวมทั้งเอื้ออำนวยให้เกษตรกรและชุมชนท้องถิ่นสามารถพัฒนาได้อย่างเป็นอิสระ ทั้งนี้เพื่อความผาสุกและความอยู่รอดของมวลมนุษยชาติโดยรวม (คณะทำงานวิชาการ สมัชชาเกษตรกรรวมทางเลือกครั้งที่ 3, 2547)

คณะทำงานวิชาการ สมัชชาเกษตรกรรวมทางเลือกครั้งที่ 3 ปี 2547 จึงได้เพิ่มเติมนัยความหมายที่ให้ความสำคัญมากขึ้นกับเป้าหมายการทำเกษตรกรรมยั่งยืน และได้ขยายความเพื่อให้เข้าใจความหมายและแนวทางปฏิบัติเกี่ยวกับเกษตรกรรมยั่งยืนได้ชัดเจนยิ่งขึ้น โดยกำหนดเป็นหลักการ 10 ประการของเกษตรกรรมยั่งยืนไว้ อันได้แก่ (คณะทำงานวิชาการ สมัชชาเกษตรกรรวมทางเลือกครั้งที่ 3, 2547)

1. ใช้ประโยชน์และพัฒนาภูมิปัญญาพื้นบ้านเพื่อใช้ในระบบเกษตรกรรวม
2. ส่งเสริมให้เกษตรกรมีบทบาทหลักในการพัฒนาความรู้และการวิจัยทางการเกษตร
3. ใช้ทรัพยากรจากภายใน (พื้นที่/ระบบ) และลดการใช้ปัจจัยการผลิตจากภายนอก (พื้นที่/ระบบ)
4. หลีกเลี่ยงและปฏิเสธการใช้สารเคมีเพื่อการเกษตร และผลิตภัณฑ์ที่ได้จากเชื้อเพลิงฟอสซิล
5. ให้ความสำคัญสูงสุดในการปรับปรุงบำรุงดินให้ดำรงอยู่ได้อย่างยั่งยืน

6. ใช้ประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพ สร้างความหลากหลายของกิจกรรมการผลิตทางการเกษตรในไร่นา และผสมผสานกิจกรรมการผลิตให้เกื้อกูลประโยชน์ต่อกันอย่างสูงสุดควบคุมศัตรูพืชโดยวิธีธรรมชาติ และวิธีการซึ่งไม่ใช่สารเคมีรูปแบบต่าง ๆ

7. ควบคุมศัตรูพืชโดยวิธีธรรมชาติ และวิธีการซึ่งไม่ใช่สารเคมีรูปแบบต่าง ๆ

8. ปฏิบัติต่อธรรมชาติและสิ่งมีชีวิตอื่นด้วยความเคารพ

9. ผลิตอาหารที่มีคุณภาพทางโภชนาการ มีธาตุอาหารครบถ้วนในปริมาณที่เพียงพอแก่ความต้องการที่จำเป็นในการดำรงชีวิต โดยตอบสนองต่อความต้องการอาหารและปัจจัยในการดำเนินชีวิตภายในครอบครัวและชุมชนก่อนเป็นเบื้องต้น

10. เชื่ออำนาจให้เกษตรกรและชุมชนสามารถพัฒนาตนเองได้โดยปราศจากการครอบงำจากภายนอก

รูปแบบการทำเกษตรกรรมยั่งยืน ระบบการทำเกษตรกรรมยั่งยืนที่สำคัญ และเป็นที่ยึดมั่นกันไป ได้แก่

1. ระบบไร่หมุนเวียน (Shifting Cultivation) เป็นระบบเกษตรกรรมพื้นบ้านที่ทำกันในหลายวัฒนธรรมในอดีต แต่ปัจจุบันพอจะหลงเหลือให้เห็นได้ในหมู่กลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง เป็นวิธีการเพาะปลูกพืชในพื้นที่หนึ่งในช่วงเวลาหนึ่ง โดยจะปลูกพืชแบบผสมผสานทั้งข้าว ผัก และพืชใช้สอยต่าง ๆ รวมกันในบริเวณพื้นที่เดียวกัน เมื่อทำการเพาะปลูกไประยะหนึ่งจนดินลดความอุดมสมบูรณ์ลง ก็จะย้ายไปทำการเพาะปลูกในพื้นที่ใหม่ และปล่อยให้ดินในพื้นที่เดิมได้ฟื้นความอุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติ แล้วจึงหมุนเวียนกลับมาใช้ประโยชน์ในพื้นที่เดิมนั้นอีกครั้ง จึงเป็นรูปแบบเกษตรกรรมยั่งยืนที่สามารถรักษาความหลากหลายทางชีวภาพและความอุดมสมบูรณ์ของดินไว้ได้มากที่สุดระบบหนึ่ง แต่ในปัจจุบัน มีการทำไร่หมุนเวียนกันอย่างผิดวิธีจนทำให้ระบบเกษตรกรรมวิธีนี้ถูกเข้าใจผิดว่าเป็นการทำเกษตรกรรมแบบ “ไร่เลื่อนลอย” ที่ไปตัดไม้ทำลายป่าต้นน้ำบนที่สูง

2. ระบบเกษตรผสมผสาน (Integrated Farming) หมายถึง ระบบการเกษตรที่มีการปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์หลายชนิดในพื้นที่เดียวกัน โดยที่กิจกรรมการผลิตแต่ละชนิดเอื้อประโยชน์กันและกัน และเกื้อกูลกันอย่างมีประสิทธิภาพ โดยอาศัยหลักการอยู่ร่วมกันระหว่างพืช สัตว์ และสิ่งแวดล้อม การอยู่ร่วมกันอาจจะอยู่ในรูปความสัมพันธ์ระหว่างพืชกับพืช พืชกับสัตว์ หรือสัตว์กับสัตว์ก็ได้ ระบบเกษตรผสมผสานจะประสบผลสำเร็จได้

จะต้องมีการวางรูปแบบ และดำเนินการ โดยให้ความสำคัญต่อกิจกรรมแต่ละชนิดอย่างเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมทางกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม มีการใช้แรงงาน เงินทุน ที่ดิน ปัจจัย การผลิตและทรัพยากรธรรมชาติอย่างมีประสิทธิภาพ ตลอดจนรู้จักนำวัสดุเหลือใช้จากการผลิตชนิดหนึ่งมาหมุนเวียนใช้ประโยชน์กับการผลิตอีกชนิดหนึ่ง หรือหลายชนิด ภายในไร่นาแบบครบวงจร เน้นการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในพื้นที่อย่างเหมาะสมและให้เกิดประโยชน์สูงสุด มีความสมดุลด้านสิ่งแวดล้อมอย่างต่อเนื่อง ตลอดจนมีการเพิ่มพูนความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ มีการประสานเกื้อกูลกันระหว่างพืชและสัตว์ เศษซาก และผลพลอยได้จากทั้งพืชและสัตว์สามารถเป็นประโยชน์ต่อกิจกรรมของอีกฝ่ายหนึ่งได้ เช่น การเลี้ยงปลาในนาข้าวที่ได้ผลผลิตทั้งข้าวและปลาโดยไม่ต้องใช้สารเคมี การเลี้ยงไก่หรือสุกรบนบ่อปลาทำให้ได้อาหารปลาจากเล้าไก่หรือสุกร หรือการเลี้ยงผึ้งในสวนผลไม้ที่ได้ทั้งน้ำผึ้งและมีผึ้งช่วยผสมเกสรดอกไม้ เป็นต้น นอกจากนี้มีการผสมผสานการปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์อย่างหลากหลาย แล้วยังมีการจัดการผลผลิตการเกษตรที่ค้ำนึ่งถึงการตลาดด้วย

3. ระบบไร่นาสวนผสม (Mixed/Diverseified/Polyculture Farming) เป็นระบบเกษตรกรรมที่มีกิจกรรมการผลิตหลาย ๆ ชนิดเพื่อตอบสนองการบริโภคหรือลดความเสี่ยงจากราคาตลาดของผลผลิตที่มีความไม่แน่นอน โดยไม่มีการจัดการให้กิจกรรมการผลิตเหล่านั้นมีการผสมผสานเกื้อกูลกันเพื่อลดต้นทุนการผลิต ตลอดจนไม่ได้ค้ำนึ่งถึงสภาพแวดล้อมเหมือนเกษตรผสมผสาน การทำไร่นาสวนผสมในระยะแรก ๆ อาจมีการเกื้อกูลกันจากกิจกรรมการผลิตบ้าง แต่กลไกการเกิดขึ้นเป็นแบบ “เป็นไปเอง” ไม่ได้เกิดจากการตั้งใจจัดการด้วย “ความรู้ความเข้าใจ” ต่อมาเมื่อเกษตรกรเริ่มมีความรู้ความเข้าใจมากขึ้นก็เริ่มมีการวางแผนการใช้พื้นที่และเลือกพืชที่จะปลูกเพื่อหวังผลทางเศรษฐกิจมากขึ้น รวมทั้งเกิดผลพลอยได้ มีจุดขายให้เป็นเป้าหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอีกด้วย

4. ระบบไร่นาป่าผสมหรือวนเกษตร (Agro Forestry) เป็นระบบเกษตรกรรมที่นำเอาหลักการความยั่งยืนถาวรภาพของระบบป่าธรรมชาติมาเป็นแนวทางในการทำการเกษตร และมีการจัดองค์ประกอบการผลิตทางการเกษตรให้รวมหลากหลายชนิดของพืชและสัตว์อย่างเหมาะสมและสมดุล วนเกษตร หมายถึง การใช้ที่ดินในการผลิตพืช และสัตว์ให้มากขึ้น หรือมีความซับซ้อนและหลากหลายทางชีวภาพใกล้เคียงธรรมชาติมากที่สุด หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่า เป็นการทำการเกษตรร่วมกับการอนุรักษ์ป่าไม้ โดยมีรากฐานหรือปัจจัยการผลิตที่มาจากท้องถิ่นเอง ทั้งนี้การทำวนเกษตรจะมีลักษณะแตกต่างหรือผันแปรไปตาม

สภาพพื้นที่ รวมถึงทัศนคติ ความเชื่อ วัฒนธรรม ประเพณี และความรู้ ความสามารถในการจัดการของแต่ละท้องถิ่นเอง

ระบบวนเกษตรที่ดีควรสามารถเพิ่มการซึมซับน้ำ รักษาหน้าดินลดการสูญเสียดิน โดยให้ความสำคัญอย่างสูงกับการปลูกไม้ยืนต้น ไม้ผล และไม้ใช้สอยต่าง ๆ ให้เป็นองค์ประกอบหลักของพื้นที่ปลูก และผสมผสานกับการปลูกพืชที่ไม่ต้องการแสงแดดมากในชั้นถัดลงมา ซึ่งจะได้อาศัยร่มเงาและความชื้นจากการที่มีพืชชั้นบนขึ้นปกคลุม ลักษณะพันธุ์พืชที่ใช้ควรเป็นทรงพุ่ม เพื่อลดความรุนแรงของเม็ดฝนที่ตกกระทบผิวดิน สามารถรักษาสภาพสมดุลของสภาวะแวดล้อมให้เหมาะสมกับพืชที่ปลูกร่วม เช่น บังร่มเงา พายุ ฝน รวมทั้งควบคุมสภาพความชุ่มชื้นและอุณหภูมิ เป็นต้น พันธุ์ไม้ที่ปลูกควรมีรากลึกพอที่สามารถหมุนเวียนธาตุอาหารในระดับที่ลึกขึ้นมาสู่บริเวณผิวดิน เป็นประโยชน์ต่อพืชรากตื้นที่ปลูกร่วม โดยรวมทั้งระบบควรให้ผลตอบแทนแก่เกษตรกรหลายด้าน เช่น ผลผลิต ในรูปอาหาร ยารักษา โรค ไม้ฟืน ไม้สร้างบ้านและรายได้ สิ่งสำคัญที่สุดควรเป็นระบบที่อนุรักษ์ดินและน้ำได้ดี ปลูกได้หลายสภาพแวดล้อม และง่ายต่อการปฏิบัติในสภาพของเกษตรกร วนเกษตรที่พอประยุกต์ใช้ในประเทศไทยมีอยู่ 3 ระบบใหญ่ คือ ระบบป่าไม้-ไร่ นา ระบบป่าไม้-เลี้ยงสัตว์ และระบบเลี้ยงสัตว์-ไร่นา-ป่าไม้ ซึ่งวิธีการนำแต่ละระบบไปประยุกต์ใช้ย่อมขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมของแต่ละพื้นที่เป็นเกณฑ์

5. เกษตรธรรมชาติ (Natural Farming) เป็นระบบเกษตรกรรมที่คำนึงถึงระบบนิเวศและสภาพแวดล้อมเป็นสำคัญ และพยายามเข้าใจกระบวนการทำงานของธรรมชาติอย่างแท้จริง โดยมองว่าธรรมชาติได้จัดทุกสิ่งทุกอย่างไว้อย่างสมดุลดีแล้ว เราจึงควรให้ความสำคัญกับธรรมชาติและใช้ประโยชน์จากธรรมชาติอย่างเต็มที่โดยรบกวนธรรมชาติให้น้อยที่สุด พร้อมไปกับการหาทางอนุรักษ์ธรรมชาตินั้นไว้ให้คงอยู่ตลอดไป

แนวคิดการทำเกษตรธรรมชาติที่รู้จักกันอย่างแพร่หลาย ส่วนใหญ่จะมีหลักการสำคัญที่คล้ายคลึงกัน คือ การเลียนแบบธรรมชาติของป่าที่สมบูรณ์ และใช้พลังจากสิ่งต่าง ๆ ในธรรมชาติตามที่เป็น โดยจะรบกวนหรือแทรกแซงการทำงานของธรรมชาติให้น้อยที่สุดเท่าที่จำเป็น มีการให้ความสำคัญกับดินเป็นอันดับแรก และเน้นการปรับปรุงดินให้มีพลังเหมาะสำหรับการเพาะปลูก เหมือนดินในป่าที่มีความอุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติ เป็นการนำทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่อย่างจำกัดมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด และเป็นวิธีการ

ที่ไม่ก่อให้เกิดผลเสียต่อสภาพแวดล้อม ไม่เป็นอันตรายต่อเกษตรกรและผู้บริโภค สามารถให้ผลผลิตที่มีทั้งปริมาณและคุณภาพ หรือเป็นระบบเกษตรกรรมที่มีความยั่งยืนมั่นคงในระยะยาว

ในการทำเกษตรกรรมธรรมชาติ จะมีการจัดระบบการปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ที่สอดคล้องกับธรรมชาติอย่างเกื้อกูลซึ่งกันและกัน งดเว้นกิจกรรมที่ไม่จำเป็นหลัก ๆ ได้แก่ ไม่มีการพรวนดิน ไม่กำจัดวัชพืช ไม่ใช้ปุ๋ยเคมีและสารเคมีกำจัดศัตรูพืช เป็นปฏิบัติการทางการเกษตรที่คำนึงถึง ดิน พืช และแมลง ไปพร้อม ๆ กัน คือ มีการปรับปรุงดินให้มีความอุดมสมบูรณ์ ปลูกพืชตระกูลถั่วหรือใช้เศษซากพืชคลุมดิน ปลูกพืชหลากหลายชนิด และอาศัยการควบคุมโรค แมลงศัตรูพืชด้วยกลไกการควบคุมกันเองของสิ่งมีชีวิตตามธรรมชาติ ทำให้มีการอนุรักษ์แมลงที่มีประโยชน์พร้อมไปด้วยกัน จึงเป็นการปลูกพืชในสภาพแวดล้อมที่มีความสมดุลทางนิเวศวิทยา

ปรัชญาและมุมมองของเกษตรธรรมชาติได้ตั้งคำถามเกี่ยวกับวิธีการทำการเกษตรในปัจจุบันว่าได้ไปไกลเกินขอบเขตธรรมชาติมากน้อยเพียงใด ระบบการทำเกษตรกรรมของมนุษย์ที่มุ่งเน้นการผลิตสินค้าเพื่อตอบสนองต่อระบบตลาด ได้เข้าไปแทรกแซงธรรมชาติมากจนเกินควร เช่น การใช้จุลินทรีย์ต่างถิ่นมาปรับปรุงบำรุงดินเพื่อเพิ่มผลผลิต การนำแมลงต่างถิ่นมาควบคุมแมลงศัตรูพืช และการใส่ปุ๋ยหมักอย่างเกินความจำเป็น เป็นต้น ซึ่งวิธีการเหล่านี้ได้ไปทำลายสมดุลของระบบธรรมชาติ ทั้งที่มีวิธีการทำการเกษตรที่เป็นมิตรและใกล้ชิดกับธรรมชาติมากกว่า แต่ไม่ได้รับการส่งเสริมพัฒนาให้เจริญก้าวหน้าในยุคสมัยที่เกษตรกรรมเป็นเพียงเครื่องมือของระบบตลาดที่ไม่คำนึงถึงผลพวงที่ตามมา ไม่ใช่วิธีการดำเนินชีวิตที่เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ

6. เกษตรทฤษฎีใหม่ (New Theory Farming) ระบบเกษตรทฤษฎีใหม่ เป็นแนวทางการทำการเกษตรแบบพึ่งตนเองที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลฯ ได้พระราชทานให้เมื่อวันที่ 4 ธันวาคม 2540 ซึ่งเป็นช่วงที่ประเทศไทยกำลังได้รับผลกระทบอย่างรุนแรงจากวิกฤตเศรษฐกิจฟองสบู่แตกแนวทางเกษตรทฤษฎีใหม่เป็นวิธีทำการเกษตรที่ทำได้ง่ายไม่ยุ่งยากซับซ้อน สอดคล้องกับสภาพความเป็นอยู่และระบบนิเวศโดยรวมของธรรมชาติ มีการหมุนเวียนการใช้ประโยชน์ของทรัพยากรให้เกิดประโยชน์สูงสุด ได้แก่ ที่ดิน แรงงาน ทุน ปัจจัยการผลิต หรือเศษเหลือใช้จากพื้นที่หนึ่งไปยังอีกพื้นที่หนึ่ง เพื่อให้เกษตรกรมีอาหารที่ผลิตเองไว้บริโภคอย่างพอเพียงตามอัตภาพ พอมีพอกิน ไม่อดอยาก เหมาะสำหรับพื้นที่ขนาดเล็กประมาณ 10-20 ไร่ เน้นให้เกษตรกรสามารถทำการเกษตรเพื่อเลี้ยงตนเอง

ได้แบบค่อยเป็นค่อยไปตามกำลัง ทำกิจกรรมการเกษตรหลายอย่างเพื่อให้มีการใช้ทรัพยากรอย่างเต็มที่ เพิ่มประสิทธิภาพการผลิต เพิ่มความอุดมสมบูรณ์ของดิน และสร้างสมดุลให้กับระบบนิเวศ สามารถปรับใช้กับพื้นที่ขนาดใหญ่ได้ โดยจะเน้นการจัดการแหล่งน้ำ และจัดสรรแบ่งส่วนพื้นที่ทำการเกษตรอย่างเหมาะสม มีการแบ่งพื้นที่ระหว่าง แหล่งน้ำ/นาข้าว/พืชผสมผสาน/โครงสร้างพื้นฐานและที่พักอาศัย ในสัดส่วน 30/30/30/10

วิธีการของเกษตรทฤษฎีใหม่นี้เป็นวิธีการปฏิบัติที่เป็นรูปธรรม และเป็นฐานรากของหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระองค์ท่าน การปลูกป่า 3 อย่างเพื่อประโยชน์ 4 อย่าง คือ ป่าไม้ใช้สอยที่เป็นไม้โตเร็วสำหรับใช้ในครัวเรือนเพื่อสร้างสิ่งต่าง ๆ และเป็นพลังงานหรือไม้ฟืน ป่าไม้กินได้พวกไม้ผลและพืชผักต่าง ๆ ที่เป็นอาหารและสมุนไพร รักษาโรค ป่าไม้เศรษฐกิจหรือไม้ใหญ่ที่ปลูกไว้เพื่อขายเมื่อโต ซึ่งให้ประโยชน์ พออยู่ พอกิน พอใช้ และพอร่มเย็น หรือเป็นประโยชน์ต่อระบบนิเวศและช่วยอนุรักษ์ดินและน้ำ การปลูกพืชที่หลากหลายอย่างเป็นระบบจะช่วยสร้างสมดุลของระบบนิเวศในบริเวณพื้นที่เพาะปลูก ช่วยปกป้องผิวดินให้ชุ่มชื้น ดูดซับน้ำฝน และค่อย ๆ ปลดปล่อยความชื้นให้กับพืชและบริเวณโดยรอบ สร้างความสมบูรณ์และก่อให้เกิดความหลากหลายทางชีวภาพภายในบริเวณพื้นที่ป่าปลูก และหากทำทั้งหมดนี้จะสามารถช่วยแก้ปัญหาความเป็นอยู่ที่ยากจนของเกษตรกร ที่จะส่งผลเป็นความมั่นคงทางเศรษฐกิจของประเทศโดยรวม หากสามารถสร้างระบบเศรษฐกิจที่พึ่งพาตนเองได้แม้เพียงหนึ่งในสี่ของระบบเศรษฐกิจทั้งหมด ก็จะสามารถทำให้ประเทศชาติมีความมั่นคงมากกว่าระบบเศรษฐกิจที่ต้องพึ่งพาภาคอุตสาหกรรมและการส่งออกอย่างที่เป็นอย่างในปัจจุบัน (สุนัย เศรษฐบุญสร้าง, 2551)

ทั้งนี้ ต้องเข้าใจว่าแนวทางเกษตรทฤษฎีใหม่เป็นส่วนหนึ่งของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ที่ให้ความสำคัญกับการผลิตเพื่อตอบสนองความต้องการอาหารในครัวเรือน และทำให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตัวเองได้โดยไม่ต้องพึ่งปัจจัยการผลิตจากภายนอก ดังนั้น การส่งเสริมการทำเกษตรทฤษฎีใหม่ที่ดำเนินพร้อมไปกับการส่งเสริมการใช้ปุ๋ยเคมีและสารเคมีการเกษตร หรือนำทฤษฎีใหม่ไปใช้แค่เพียงรูปแบบโดยไม่เข้าใจเนื้อหาและปรัชญาที่อยู่เบื้องหลังเกษตรทฤษฎีใหม่นี้ จะนำไปสู่แนวทางการดำเนินงานที่ไม่จัดเป็นเกษตรกรรมยั่งยืนตามความหมายและหลักการที่วางไว้

7. เกษตรกรรมประณีต (Refined Farming) เป็นรูปแบบเกษตรกรรมทางรอดที่เกิดจากการการระดมความคิดของปราชญ์ชาวบ้านภาคอีสาน 12 ท่าน ร่วมกับนักวิจัยระดับชาวบ้านท่านอื่น ๆ เพื่อตอบคำถามว่า ต้องมีพื้นที่เท่าไรจึงจะทำเกษตรกรรม

เลี้ยงชีวิตได้อย่างพออยู่พอกิน สามารถเลี้ยงตนเองและคนในครอบครัวได้ และต้องจัดการพื้นที่อย่างไรให้สามารถเลี้ยงตัวเองและปลดภาระหนี้ที่มีอยู่ได้ คำตอบที่ได้จากการระดมสมองคือ มีพื้นที่ 1 ไร่ ก็สามารถจะอยู่ได้อย่างพอเพียง การทำเกษตรประณีตจึงเป็นการใช้ประโยชน์จากที่ดิน 1 ไร่ ให้เกิดความคุ้มค่าสูงสุด โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อแก้ปัญหาให้เกษตรกรมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น พอมีพอกิน ปลดภาระหนี้สิน ปลูกไม้ยืนต้นเพื่อเป็นบ้านนกชีวิต

การทำเกษตรประณีตเพื่อการพึ่งพาตนเองและปลดหนี้ จะแบ่งออกเป็น ส่วนที่ทำเพื่อบริโภคเอง และส่วนที่ทำเพื่อจำหน่ายทั้งระยะสั้นและระยะยาว พื้นที่เกษตรประณีตจะมีการปลูกผักไว้กินเองและเพื่อขาย โดยมากราคาผักจะไม่สูง จำหน่ายเป็นช่วง ๆ ตามฤดูกาล ใช้ระยะเวลาสั้น ส่วนการเลี้ยงสัตว์มีทั้งในส่วนบริโภคเองและจำหน่ายเช่นกัน เช่น ไก่เนื้อ ไก่ไข่ หมู วัว ซึ่งจะช่วยให้หอมเงินได้มากกว่าการขายผักเพียงอย่างเดียว นอกจากนี้ยังมีไม้ยืนต้นที่ให้ผลผลิตต่อเนื่องและในระยะยาว และสามารถนำมาแปรรูปได้ สิ่งเหล่านี้จะสร้างรายได้ ช่วยปลดหนี้อย่างค่อยเป็นค่อยไป และลดหรือเลิกรายจ่ายที่ไม่จำเป็น ที่สำคัญคือ ต้องทำหลายอย่างในพื้นที่ 1 ไร่ ไม่ทำเชิงเดี่ยว ทำปุ๋ยใช้เอง ไม่ใช้ปุ๋ยเคมีหรือสารเคมี ใช้วิถีธรรมชาติในการไล่แมลง เก็บเมล็ดพันธุ์เอง ไม่ซื้อ ฯลฯ ผลผสมผสานความรู้ในการทำเกษตรกรรม 1 ไร่ ออกแบบผังการวางกิจกรรมต่าง ๆ ให้สอดคล้องและมีการเกื้อกูลกันในระบบ ซึ่งรูปแบบจะไม่ตายตัว แต่จะอิงหลักการออมข้างต้น และพัฒนาเทคนิคความรู้ กิจกรรมการเกษตรในพื้นที่อยู่ตลอด ต้องมีหลักคิดในการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน ลดรายจ่าย สร้างปัจจัยการดำรงชีวิตในพื้นที่ของตนเองให้ได้ เพื่อลดการพึ่งพิงจากปัจจัยภายนอกที่ทำให้มีค่าใช้จ่ายหรือส่งผลให้กลับไปสร้างหนี้

8. เกษตรอินทรีย์ (Organic Farming) เป็นระบบการเกษตรที่ผลิตอาหารด้วยความยั่งยืนทางสิ่งแวดล้อม สังคม และเศรษฐกิจ โดยเน้นหลักการปรับปรุงบำรุงดิน เคารพต่อศักยภาพทางธรรมชาติของพืช สัตว์ และระบบนิเวศ ลดการใช้ปัจจัยการผลิตจากภายนอก และไม่ใช้สารเคมีเพื่อการเกษตร ทั้งปุ๋ยเคมี ยากำจัดวัชพืชและศัตรูพืช รวมทั้งฮอร์โมนสังเคราะห์ที่กระตุ้นการเจริญเติบโตของพืชและสัตว์ ตลอดจนสิ่งมีชีวิตดัดแปลงพันธุกรรม ในขณะที่เดียวกันก็พยายามประยุกต์ใช้ธรรมชาติเพื่อช่วยเพิ่มผลผลิตและพัฒนาความต้านทานศัตรูพืช เกษตรอินทรีย์ให้ความสำคัญสูงสุดในการปรับปรุงดิน โดยเชื่อว่าดินที่สมบูรณ์ย่อมทำให้พืชและสัตว์ที่เจริญเติบโตจากผืนดินนั้นมีความอุดมสมบูรณ์ตามไปด้วย ผู้บริโภคผลผลิตเกษตรอินทรีย์ก็จะได้รับอาหารที่มีคุณภาพดีและปลอดภัย วิธีการปรับปรุงบำรุงดินจะมีทั้งการใช้ปุ๋ยพืชสด ปลูกพืชหมุนเวียน ใช้ประโยชน์จากเศษซากพืช

และมูลสัตว์ทำปุ๋ยหมักและปุ๋ยชีวภาพ ตลอดจนใช้ธาตุอาหารเสริมจากหินแร่ต่าง ๆ มีการควบคุมศัตรูพืชโดยวิธีชีวภาพหรือใช้สารสกัดจากพืชที่ไม่เป็นอันตรายต่อมนุษย์ หรือไม่มีผลกระทบต่อตัวทำตัวเป็นที่เป็นประโยชน์ ใช้เมล็ดพันธุ์ที่ไม่มีการตัดแต่งพันธุกรรม และมีการป้องกันการปนเปื้อนจากสารเคมี

ในปัจจุบันระบบเกษตรอินทรีย์ได้แพร่หลายเป็นที่รู้จักกันทั่วโลก และกลายเป็นส่วนหนึ่งของระบบผลิตทางการเกษตรที่มีการพัฒนาระบบตลาด และมาตรฐานการผลิตที่มีการรับรองเป็นการเฉพาะและหลากหลายลักษณะ

อย่างไรก็ตาม ความสนใจพัฒนาเกษตรกรรมอินทรีย์โดยเอาตลาดเป็นตัวนำ มุ่งเน้นการผลิตพืชเชิงเดี่ยวในพื้นที่ขนาดใหญ่เพื่อการค้าอุตสาหกรรมและ/หรือการส่งออกเป็นหลัก ฟังพาดเครื่องจักรการเกษตรแทนแรงงานคน และอยู่ภายใต้ระบบและการควบคุมของบริษัทขนาดใหญ่ แทนที่จะมุ่งเพื่อความมั่นคงด้านอาหารอย่างยั่งยืน ถือเป็นเกษตรอินทรีย์ที่ไม่ยั่งยืน ซึ่งให้ผลที่แตกต่างอย่างมากกับวิธีการทำเกษตรอินทรีย์แบบยั่งยืน ที่คำนึงถึงความสมดุลขององค์ประกอบทั้งหมดในกระบวนการผลิตแบบองค์รวม เพื่อความยั่งยืนทั้งด้านสิ่งแวดล้อม สังคม สุขภาพ และเศรษฐกิจ การนำรูปแบบวิธีการเกษตรอินทรีย์ไปใช้เพียงบางส่วนเพื่อให้ได้ชื่อว่าเป็นเกษตรกรรมอินทรีย์ และผ่านระบบการรับรองมาตรฐานการผลิตเพื่อผลด้านการตลาด อาจเป็นการทำลายหลักการและเป้าหมายที่แท้จริงของระบบเกษตรกรรมอินทรีย์ในบั้นปลาย เพราะการทำเกษตรกรรมอินทรีย์ลักษณะดังกล่าวไม่ถือเป็นเกษตรกรรมอินทรีย์ที่แท้จริง และผิดหลักการของเกษตรกรรมยั่งยืนโดยสิ้นเชิง

9. เกษตรกรรมที่เหนือกว่าเกษตรอินทรีย์ (Beyond Organic farming) มักหมายถึงการทำเกษตรอินทรีย์เต็มรูปแบบที่ให้ความสำคัญกับคุณภาพของผลผลิตมากกว่าเกษตรอินทรีย์ทั่วไป หรือเน้นจำนวนชนิดและปริมาณของสารอาหารธรรมชาติที่เป็นประโยชน์กับร่างกายในผลผลิต

เนื่องจากระบบการรับรองเกษตรอินทรีย์ในปัจจุบัน เป็นการรับรองมาตรฐานของกระบวนการผลิตเท่านั้น ไม่ได้รับรองมาตรฐานคุณภาพของผลผลิต เพราะเมื่อ 30 ปีก่อนตอนที่มีการกำหนดมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ ยังไม่มีวิธีการและเทคโนโลยีที่จะสามารถตรวจวัดคุณภาพของผลผลิตได้ ดังนั้นเพื่อป้องกันผู้ผลิตเกษตรอินทรีย์และผู้ขายใช้การรับรองมาตรฐานผลผลิตอินทรีย์เป็นเครื่องมือการตลาด โฆษณาคุณสมบัติของสินค้าอินทรีย์เกินความเป็นจริง ทำให้ผู้บริโภคที่ไม่รู้ข้อมูลที่แท้จริงเกิดความเข้าใจที่ผิด

หน่วยงานรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ทั่วโลกจึงได้ตกลงกำหนดเป็นข้อกำหนด ไม่ให้ผู้ที่ได้รับการรับรองเกษตรอินทรีย์อ้างข้อมูลด้านคุณภาพของผลผลิตเพื่อผลด้านการตลาด หรือการขายสินค้า

แต่เมื่อเวลาผ่านไปจนถึงปัจจุบันที่วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีได้พัฒนาไปไกลกว่าเมื่อ 30 ปีก่อนมาก วิทยาศาสตร์ได้หันมาสนใจเรื่องคุณภาพของผลผลิตการเกษตรที่อาหาร เพราะปัญหาด้านสุขภาพได้กลายเป็นปัญหาวิกฤตของสังคม จึงมีการคิดหาวิธีการและเทคโนโลยีที่ไม่ซับซ้อนในการตรวจวัดคุณภาพของผลผลิตการเกษตร ทำให้สามารถกลับไปปรับปรุงระบบและวิธีการทำเกษตรกรรมอินทรีย์ให้ได้ผลผลิตที่มีคุณภาพและรักษาระดับคุณภาพของผลผลิตอินทรีย์ให้สม่ำเสมอต่อเนื่องได้ จึงเป็นที่มาของระบบเกษตรกรรมที่เป็นมากกว่าเกษตรอินทรีย์ ในปัจจุบันยังไม่มีระบบการรับรองมาตรฐานด้านคุณภาพผลผลิตเกษตรอินทรีย์ แต่มีหลายหน่วยงานที่กำลังพยายามริเริ่มทำมาตรฐานด้านคุณภาพสำหรับผลผลิตการเกษตรแต่ละชนิด

ในปัจจุบันมีระบบวิธีการเกษตรอินทรีย์เต็มรูปแบบและเกษตรธรรมชาติเข้มข้นที่คำนึงถึงคุณภาพผลผลิตเป็นสำคัญ พอจัดรวมเป็นระบบเกษตรกรรมที่เป็นมากกว่าเกษตรอินทรีย์ทั่วไปได้ เช่น เกษตรชีวพลวัต (Bio-Dynamic) เกษตรชีวภาพเข้มข้น (Bio-Intensive) เกษตรอินทรีย์พลังชีวภาพ (Bio-Energetic) เกษตรสารอาหารเข้มข้น (Nutrient Dense Farming) และเกษตรธรรมชาติแบบเอ็มโอเอ เป็นต้น

โดยสรุป ระบบเกษตรกรรมที่ยั่งยืนควรจะสามารทำให้ผลผลิตที่มีคุณค่าสารอาหารด้านโภชนาการครบถ้วน และสามารถสร้างรายได้ในระดับที่เพียงพอ ให้ผลผลิตหลากหลายชนิด เพื่อความหลากหลายทางชีวภาพและความมั่นคงด้านอาหาร ยังพอต่อการดำรงชีวิตให้กับเกษตรกร ใช้พื้นที่เพื่อการเพาะปลูกน้อยที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ ใช้ประโยชน์จากธรรมชาติมีประสิทธิภาพของระบบการผลิตในที่ดินแปลงเล็ก หรือของเกษตรกรรายย่อย ใช้เมล็ดพันธุ์ที่ได้จากการผสมเกสรตามธรรมชาติ (Open Pollination) เพื่อให้ความเป็นเจ้าของเมล็ดพันธุ์กลับมาอยู่ในมือของเกษตรกรและชุมชน และส่งเสริมการปรับปรุงพันธุ์พื้นเมืองเพื่อความเหมาะสมกับท้องถิ่นที่เพาะปลูก ใช้เครื่องมือการเกษตรที่อาศัยแรงงานคนเป็นหลัก ไม่มีความซับซ้อน เพื่อลดต้นทุนด้านเศรษฐกิจและลดการใช้ต้นทุนด้านทรัพยากรธรรมชาติ เช่น ทรัพยากรในดินปรับเข้าได้กับวัฒนธรรมการผลิตของท้องถิ่น และสามารถตกทอดสู่รุ่นลูกหลานต่อไปได้ เป็นวิธีที่ทำได้โดยเกษตรกรรายย่อยที่มีที่ดินแปลงเล็ก ขนาดราว 10 ไร่ ไม่ว่าเกษตรกรผู้ผลิตจะมีฐานะทางเศรษฐกิจระดับใดก็ตาม

วิธีการทำเกษตรกรรมที่ยั่งยืน ไม่ควรจะพึ่งพาเครื่องจักรการเกษตรขนาดใหญ่ พึ่งพิงการใช้ปุ๋ยหรือใส่สิ่งเพิ่มเติมจำนวนมากลงในดิน (รวมทั้งปุ๋ยคอกและปุ๋ยหมัก) ที่ไม่สามารถผลิตได้เองจากในพื้นที่ที่ทำการเกษตร ต้องใช้ทรัพยากรหรือผลผลิตจากทรัพยากรที่ไม่สามารถหามาทดแทนได้ เช่น น้ำมันปิโตรเลียม ทำให้ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่เพื่อเกษตรกรรม ชุมชนท้องถิ่น และชุมชนโลก ต้องลดน้อยถอยลง แต่ในทางกลับกันทำให้มีเพิ่มขึ้น รวมทั้งมีความอุดมสมบูรณ์มากขึ้นเท่าที่จะทำได้ ความมั่นคงด้านอาหารของโลกขึ้นอยู่กับ การกลับสู่พื้นฐาน เพื่อสนับสนุนเกษตรกรรมในชนบท การทำการเกษตรและการผลิตที่ฉลาดขึ้น จะต้องเป็นส่วนหนึ่งของทางแก้ปัญหา

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism)

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ คือ การเดินทางท่องเที่ยวดูทรัพยากรธรรมชาติ อย่างเข้าใจธรรมชาติ พร้อมทั้งรักษาสีเขียวแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรมของชุมชนและท้องถิ่น (สีสมพร สุตกิจ, 2557, หน้า 23) โดยมีองค์ประกอบหลัก 4 ประการ ดังนี้ (สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย, 2539)

1. ด้านพื้นที่ เน้นแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ เพื่อประสานการท่องเที่ยวกับความพอใจในการเรียนรู้และสัมผัสกับระบบนิเวศ (Eco-system) อาจมีบางแห่งที่รวมเอกลักษณ์วัฒนธรรมที่มีวิถีชีวิตแบบธรรมชาติ หรือเป็นส่วนหนึ่งในระบบนิเวศของแหล่งท่องเที่ยวนั้น ๆ ไว้ อาจเป็นการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น (Identity or Authentic or Endemic or Unique) ธรรมชาตินั้นอาจรวมถึงแหล่งวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศในพื้นที่ด้วย เช่น จุดหมายปลายทางอยู่บนยอดเขา ที่ต้องผ่านหมู่บ้านกลุ่มชาติพันธุ์ ซึ่งมีวิถีชีวิตอยู่กับป่าผืนนั้นด้วย
2. ด้านการจัดการ เป็นการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบ (Responsible Travel) โดยไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและอัตลักษณ์ท้องถิ่น ซึ่งมีการจัดการที่ยั่งยืน ครอบคลุมไปถึงการอนุรักษ์ทรัพยากร การจัดการสิ่งแวดล้อม การป้องกันและกำจัดมลพิษ และการควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีขอบเขต จึงเป็นการท่องเที่ยวที่มีการจัดการอย่างยั่งยืน (Sustainably Managed Tourism)
3. ด้านกิจกรรมและกระบวนการ เป็นการท่องเที่ยวที่มีกระบวนการเรียนรู้ (Learning Process) โดยมีการให้การศึกษาเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศของแหล่งท่องเที่ยว เป็นการเพิ่มพูนความรู้ ประสบการณ์ ความประทับใจ เพื่อสร้างจิตสำนึก

ที่ถูกต้องกับผู้เกี่ยวข้อง นักท่องเที่ยว ประชาชนท้องถิ่น และผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยว จึงเป็นการท่องเที่ยวด้านสิ่งแวดล้อมศึกษา (Environmental Education-based Tourism)

4. ด้านการมีส่วนร่วม เป็นการท่องเที่ยวที่มีการคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของประชาชนท้องถิ่นหรือชุมชนท้องถิ่น (Involvement of Local Community or People Participation) ที่มีบทบาทในมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็น ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติตามแผน และร่วมได้รับประโยชน์อย่างเสมอภาค คอยติดตามตรวจสอบ รวมถึงร่วมบำรุงรักษาทรัพยากรการท่องเที่ยว อันจะก่อให้เกิดประโยชน์ในท้องถิ่น ทั้งการกระจายรายได้ การยกระดับคุณภาพชีวิต และการได้รับผลตอบแทน เพื่อนำกลับมาบำรุงรักษาและจัดการแหล่งท่องเที่ยวด้วยท้องถิ่นในที่นี่อาจเริ่มต้นจากระดับฐานราก (Grass Root) คือ องค์กรชุมชนจนถึงการปกครองส่วนท้องถิ่น และอาจรวมไปถึงการมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้อง จึงเป็นการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน (Community Participation-based Tourism)

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นส่วนหนึ่งของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ (Conservation Tourism) ที่หมายถึง รูปแบบของการท่องเที่ยวในแหล่งธรรมชาติ (Natural-based Tourism) และแหล่งวัฒนธรรม (Cultural-based Tourism) อันจะนำไปสู่การจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (Sustainable Tourism) ที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อตอบสนองความจำเป็นทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสุนทรียภาพ โดยใช้ทรัพยากรอันทรงคุณค่าอย่างชาญฉลาด สามารถรักษาเอกลักษณ์ความเป็นธรรมชาติและวัฒนธรรมไว้นานที่สุด เกิดผลกระทบน้อยที่สุด และใช้ประโยชน์ได้ตลอดกาลยาวนานที่สุด

กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ สามารถกระทำได้หลายรูปแบบในพื้นที่ธรรมชาติที่มีระบบนิเวศต่าง ๆ กัน กองอนุรักษ์ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย และสมาคมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และผจญภัย ได้ทำการกำหนดกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศขึ้น โดยแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่

1. กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (กิจกรรมหลัก)

1.1 การเดินป่า (Hiking/Trekking) เป็นการเดินป่าระยะใกล้ 2 กิโลเมตรขึ้นไป ให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสกับธรรมชาติอย่างใกล้ชิด โดยการนำตัวเองไปสู่ธรรมชาติด้วยเส้นทางเดินเท้าที่ตัดผ่านเข้าไปในป่าที่มีจุดสวยงามดึงดูดความสนใจตามธรรมชาติ ปลายทาง นอกจากนี้ยังมีโอกาสได้เรียนรู้สิ่งต่าง ๆ ในธรรมชาติจากมัคคุเทศก์นำทางที่มีความรู้ด้านนิเวศวิทยาและชำนาญพื้นที่เป็นอย่างดี

1.2 การศึกษาธรรมชาติ (Nature Education) สนับสนุนให้นักท่องเที่ยวได้รับความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติในเรื่องต่าง ๆ ผ่านทางโปรแกรมสื่อความหมายธรรมชาติรูปแบบต่าง ๆ ที่จัดทำขึ้นในพื้นที่ โดยมีสิ่งอำนวยความสะดวกคือ ศูนย์บริการนักท่องเที่ยว (Visitor Center) ป้ายสื่อความหมายทางธรรมชาติ ณ จุดต่าง ๆ ที่น่าสนใจ (Wayside Exhibit) นิทรรศการกลางแจ้ง (Outdoor Exhibit) ตลอดจนเส้นทางเดินเท้าที่จัดทำให้นักท่องเที่ยวได้เข้าไปสัมผัสและเรียนรู้เรื่องราวต่าง ๆ เกี่ยวกับธรรมชาติในพื้นที่ (Nature Interpretive Trail) มีเอกสารแผ่นพับให้นักท่องเที่ยวได้ศึกษาด้วยตนเอง (Self-Guided Trail)

1.3 ถ่ายรูปธรรมชาติ บันทึกวีดิโอและเสียงธรรมชาติ (Nature Photography, Video Taping and Sound of Nature Audio Taping) เป็นการถ่ายรูปและการบันทึกวีดิโอภาพธรรมชาติ และสิ่งที่น่าสนใจอันเป็นรายละเอียดอยู่ในธรรมชาติ เช่น ดอกไม้ป่า พืชหายาก และรอยเท้าสัตว์ป่า เป็นต้น การบันทึกเสียงธรรมชาตินิยมทั้งเสียงน้ำตก น้ำไหล เสียงนก แมลง และสัตว์ป่าต่าง ๆ

1.4 ส่องสัตว์/ดูนก (Bird Watching) เป็นกิจกรรมเฉพาะกลุ่มสำหรับผู้สนใจเรื่องนก ทั้งที่เป็นนกประจำถิ่น นกอพยพ และนกหายาก มีมัคคุเทศก์นำทางที่มีความรู้เกี่ยวกับนกและธรรมชาติของนกที่มีในพื้นที่ มีก๊อปปี้ของตาดูนกและคู่มือดูนก (Bird Guides) เตรียมไว้ให้ และเก็บเงินค่าธรรมเนียมในการยืมเพื่อใช้ในการกิจการด้านการอนุรักษ์นกและถิ่นที่อยู่อาศัยของนก

1.5 ศึกษา/เที่ยวถ้ำ (Cave Exploring/Visiting) เป็นการศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับเรื่องของถ้ำ เช่น กระบวนการเกิดถ้ำ ลักษณะของหิน/แร่ และลักษณะธรณี ประเภทของถ้ำ สิ่งมีชีวิตที่อาศัยอยู่ในถ้ำ การดูแลรักษาถ้ำ เป็นต้น โดยมีมัคคุเทศก์นำทางเพื่อความปลอดภัยของนักท่องเที่ยว

1.6 ศึกษาท้องฟ้าและดาราศาสตร์ (Sky Interpretation) ศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับเรื่องของท้องฟ้าและดาราศาสตร์ ชนิดของดาวและกลุ่มดาว รูปร่าง ตำแหน่ง และวงโคจร ตลอดจนประวัติและตำนานพื้นบ้านต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ใช้พื้นที่บริเวณที่โล่งและ/หรือบนที่สูง เช่น เกาะแก่ง ชายหาด ทุ่งหญ้าบนเขา เป็นต้น

1.7 ส่องเรือศึกษาธรรมชาติ (Boat Sightseeing) สัมผัสและเรียนรู้ธรรมชาติจากการล่องเรือในลำน้ำ ในแหล่งน้ำธรรมชาติ ทะเล หรืออ่างเก็บน้ำที่ยังคงมีสภาพธรรมชาติแวดล้อมอยู่ โดยมีมัคคุเทศก์ให้ความรู้

1.8 พายเรือแคนู (Canoeing) เรือคายัค (Kayak) เรือใบ (Browbeating) หรือเรือใบ (Sailing) สัมผัสและเรียนรู้ธรรมชาติ พร้อมกับใช้ความสามารถในการบังคับเรือ และได้ออกกำลังกาย ทำได้ทั้งในลำน้ำ ในแหล่งน้ำธรรมชาติ ทะเล หรืออ่างเก็บน้ำที่ยังคงมีสภาพธรรมชาติแวดล้อมอยู่

1.9 ดำน้ำชมปะการังน้ำตื้น (Snorkel Skin Diving) เป็นกิจกรรม ที่ให้ความเพลิดเพลินและใกล้ชิดกับธรรมชาติใต้ทะเลที่มีสีสันสวยงาม ความลึกไม่เกิน 0.9 เมตร ได้เรียนรู้เกี่ยวกับพืชและสัตว์ใต้น้ำ โดยไม่ต้องใช้เครื่องช่วยหายใจเพียงหน้ากาก (Snorkel) มีการทำเส้นทางดำน้ำใต้ทะเล (Undersea Self-Guided Trail) และมีคู่มือศึกษา ทรัพยากรใต้ทะเลให้นักท่องเที่ยว

1.10 ดำน้ำลึก (Scuba Diving) ต้องใช้เครื่องช่วยหายใจ เพื่อเพลิดเพลิน และใกล้ชิดกับธรรมชาติใต้ทะเล ความลึกไม่เกิน 30 เมตร ตามแหล่งปะการังหลายชนิดที่ยัง อุดมสมบูรณ์และสวยงาม โดยมีพืชและสัตว์ใต้ทะเลประเภทอื่น ๆ เป็นส่วนประกอบ มีการ ทำเส้นทางดำน้ำใต้ทะเล (Undersea Self-Guided Trail) และมีคู่มือศึกษาทรัพยากรใต้ทะเล ให้นักท่องเที่ยว

2. กิจกรรมท่องเที่ยวเชิงนิเวศประเภทชื่นชมธรรมชาติ และประเภท ตื่นเต้นผจญภัยทำทหายกับธรรมชาติ (กิจกรรมเสริม) ได้แก่

2.1 ชมทิวทัศน์ธรรมชาติในบรรยากาศที่สงบ (Relaxing) เปิดโอกาส ให้นักท่องเที่ยวได้ชื่นชมและใกล้ชิดกับธรรมชาติ ในลักษณะการเดินเล่นตามเส้นทางที่จัด ไว้ให้ และ/หรือตามชายหาดต่าง ๆ หรือเป็นจุดอยู่กับที่ โดยนักท่องเที่ยวได้นั่งรถยนต์ไป ตามทางผ่านธรรมชาติที่สวยงาม และมีจุดพักหยุดชมธรรมชาติที่สวยงามแปลกตา ตลอดจน ลำดับของสภาพภูมิทัศน์สองข้างทางที่มีความหลากหลาย (Sequences of Landscape) ณ จุดต่าง ๆ ควรมีป้ายสื่อความหมายเกี่ยวกับธรรมชาติที่อยู่รอบตัวของนักท่องเที่ยวเพื่อให้ การท่องเที่ยวมีคุณค่ามากขึ้น

2.2 ขี่จักรยานตามเส้นทางธรรมชาติ (Terrain/Mountain Biking) ต้องอาศัยอุปกรณ์คือ จักรยานภูเขา (Mountain Bike) เส้นทางขี่จักรยานมีความลาดชันใน ระดับต่าง ๆ กันตลอดเส้นทาง ตั้งแต่ 0-20% สภาพภูมิประเทศมีลักษณะต่าง ๆ ที่ทำทหาย และไม่น่าเบื่อ ตลอดจนมีจุดสนใจและความงดงามตามธรรมชาติ

2.3 ปีนไต่เขา (Rock/Mountain Climbing) เป็นกิจกรรมที่ทำทหาย ความยากลำบากที่ธรรมชาติสร้างไว้ บริเวณที่อนุญาตให้มีการไต่เขาหรือปีนเขา ควรมี

ความปลอดภัยในระดับหนึ่ง และไม่ก่อให้เกิดความเสียหายกับธรรมชาติ ทั้งในและนอก
ขอบเขตที่จัดไว้ให้ในเส้นทางปีน/ไต่เขา

2.4 พักแรมด้วยเต็นท์ (Tent Camping) มีหลายรูปแบบ ตั้งแต่พักแรม
แบบเต็นท์ที่มีการพัฒนาแล้วในเขตบริเวณต่าง ๆ จนกระทั่งพักแรมกลางป่าที่ไม่มีสิ่งอำนวยความสะดวกใด ๆ มุ่งให้นักท่องเที่ยวได้อยู่กับธรรมชาติและสัมผัสธรรมชาติอย่างใกล้ชิด
โดยไม่อาศัยสิ่งอำนวยความสะดวกในการอยู่อาศัยเกินความจำเป็น ทำร่วมกับกิจกรรมอื่น ๆ
เช่น การเดินป่า ศึกษาธรรมชาติ ส่องสัตว์/ดูนก ฯลฯ

2.5 เครื่องร่อนขนาดเล็ก (Hang Glider) อาศัยเครื่องร่อนที่ไม่ใช้
เครื่องยนต์แต่อาศัยหลักอากาศพลศาสตร์ (Aerodynamic) เป็นตัวบังคับให้เครื่องร่อนบิน
ชมธรรมชาติจากที่สูง บริเวณส่งเครื่องร่อนที่หน้าผา

2.6 ล่องแพยาง/แพไม้ไฟ (White Water Rafting) มุ่งเน้นให้นักท่องเที่ยว
ได้สัมผัสธรรมชาติ และได้รับความตื่นเต้น สนุกสนานเร้าใจ จากความเร็วของกระแสน้ำ
ความต่างระดับของลำน้ำ และสภาพภูมิทัศน์สองฝั่ง มีัคคุเทศก์ที่มีความสามารถในการ
ล่องเรือ/แพ และมีความรู้ด้านธรรมชาติวิทยา

2.7 พักผ่อนรับประทานอาหาร (Picnicking) เป็นกิจกรรมพักผ่อน
โดยการนำอาหารมารับประทานหรือซื้อจากร้านค้าใกล้เคียงในบริเวณที่จัดไว้ให้ มักกระทำ
ร่วมกับกิจกรรมประเภทอื่น ๆ เช่น การเที่ยวน้ำตก การเดินป่า เดินชมธรรมชาติ ฯลฯ

2.8 เที่ยวน้ำตก (Waterfall Visit/Exploring) เป็นกิจกรรมที่นิยม
ที่สุดสำหรับการเที่ยวป่า-เขาที่มีน้ำตกเป็นองค์ประกอบสำคัญของแหล่งท่องเที่ยว อาจมี
กิจกรรมหลายอย่างประกอบ เช่น เล่นน้ำตก เดินสำรวจน้ำตก นั่งรับประทานอาหาร
หรือชมทิวทัศน์บริเวณน้ำตก

2.9 เล่นกระดานโต้คลื่น (Wind Surfing) เป็นกิจกรรมทางน้ำที่ให้
ความสนุกสนานตื่นเต้น ตลอดจนความพึงพอใจความสามารถของตนเองในการบังคับ
กระดานโต้คลื่นได้ บริเวณที่เล่นเป็นแหล่งน้ำที่กว้างโล่ง มีกระแสลมแต่ไม่ปั่นป่วน รอบข้าง
มีภูมิทัศน์ที่สวยงาม

เทคโนโลยีที่เหมาะสม (Appropriate Technology)

เทคโนโลยีที่เหมาะสมมีลักษณะ 3 ประการคือ 1. ความเหมาะสม (Apt)
เพื่อใช้กับสถานการณ์นั้น อย่างมีความเฉพาะเจาะจง สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ 2. ความยั่งยืน

(Sustainable) ปราศจากการทำลายสภาพแวดล้อม หรือก่อให้เกิดการทำลายระบบนิเวศน์ การทำให้ระบบนิเวศน์เสียหาย ต้องไม่ทำให้เกิดของเสียตามมา โดยลดการใช้ทรัพยากรให้น้อยลง การใช้ซ้ำ และการนำกลับมาใช้ใหม่ 3. มีขนาดเล็ก (Small) เหมาะสำหรับเศรษฐกิจขนาดเล็กที่ชาวบ้านสามารถจัดการเองได้ (เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, 2548, หน้า 14–32) โดยเฉพาะเป็นเทคโนโลยีที่เหมาะสมสำหรับใช้ในประเทศกำลังพัฒนา หรือชนบทที่ห่างไกล ความเจริญในประเทศที่พัฒนาแล้ว ซึ่งอาจไม่มีทุนทรัพย์หรือความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านเพียงพอที่จะใช้และบำรุงรักษาเทคโนโลยีที่ล้ำหน้ามาก ๆ สามารถซื้อหาได้สะดวกและใช้ง่ายสำหรับคนจน สามารถเพิ่มความสามารถในการผลิตได้ โดยก่อกวนความเสียหายทางสังคมน้อยที่สุด ชาวบ้านสามารถสร้างเทคโนโลยีที่เหมาะสมได้โดยใช้วัตถุดิบและภูมิปัญญาท้องถิ่น

เทคโนโลยีที่เหมาะสมจะต้องช่วยเพิ่มผลผลิต ลดต้นทุน และเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงาน ในขณะที่เดียวกันมีราคาต่ำ ไม่สิ้นเปลืองเชื้อเพลิง เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม และค่าใช้จ่ายในการดูแลรักษาต่ำ สามารถใช้ทักษะ เครื่องมือ และวัสดุพื้นบ้านดูแลรักษาได้อย่างน้อยชาวบ้านสามารถซ่อมแซมเองได้ แต่ไม่จำเป็นต้องเป็นเทคโนโลยี “ขั้นต่ำ” อาจใช้ประโยชน์จากงานวิจัยล่าสุดได้ เทคโนโลยีที่เหมาะสมจึงมีความยั่งยืนกว่าเทคโนโลยีชนิดอื่น

การพัฒนาแบบคู่ขนาน หรือเศรษฐกิจสองระบบ (Dualistic Development or Dual Economies) นอกการพัฒนาที่ยั่งยืนที่เน้นความสมดุลนอกของการพัฒนาในทุกมิติแล้ว ยังมีแนวคิดที่เน้นการพัฒนาอย่างสมดุลอีกรูปแบบหนึ่งคือ การพัฒนาแบบคู่ขนาน

ธีระภัทรา เอกพาณิชย์สวัสดิ์ (2554, หน้า 185–191) ได้เสนอแนวคิดการพัฒนาแบบคู่ขนาน หรือเศรษฐกิจสองระบบ (Dual Economies) โดยการพัฒนาประเทศใช้ทั้งกระแสหลักและกระแสทางเลือกผสมผสานคู่ขนานกันไป กระแสการพัฒนาหลักเป็นการมองภาพในระดับโลกและสากล ซึ่งเป็นแนวคิดการพัฒนาแบบตะวันตกหรือระบบทุนนิยมกับกระแสทางเลือกที่เป็นมองภาพในระดับภายในหรือระดับท้องถิ่น ซึ่งเป็นการพัฒนาที่เน้นท้องถิ่นหรือชุมชนเป็นหลัก หรือการพัฒนาชุมชน (Community-Based Development) ที่เน้นสร้างเศรษฐกิจชุมชน นั่นคือใช้ทฤษฎีหรือกระแสการพัฒนาแบบคู่ขนานคือ เศรษฐกิจทุนนิยม (Capitalist Economy) ในระดับประเทศ และเศรษฐกิจชุมชน (Community Economy) ในระดับท้องถิ่น

จากตัวอย่างประสบการณ์การพัฒนาของประเทศไทยที่ผ่านมา ผลจากการวิจัยเศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านไทยได้สรุปข้อค้นพบที่สำคัญ 3 ประการดังนี้ (ยศ ลันตสมบัติ, 2546)

1. เศรษฐกิจไทยประกอบด้วยเศรษฐกิจสองระบบคือ ระบบเศรษฐกิจชุมชนกับระบบเศรษฐกิจทุนนิยม ระบบเศรษฐกิจชุมชนเป็นระบบเศรษฐกิจของครอบครัวและชุมชนที่ฝังตัวอยู่ในพื้นที่ สายญาติมิตร สังคมวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ความอาหารต่อกันและกัน แลกเปลี่ยนเพื่อความพอเพียงยิ่งขึ้น ไม่ใช้การแข่งขันและเอารัดเอาเปรียบ เขตพื้นที่อาจครอบคลุมตั้งแต่หมู่บ้านเดียว และขยายกว้างถึงเป็นเขตภาษาและวัฒนธรรมของชาติพันธุ์ ส่วนระบบเศรษฐกิจทุนนิยมเป็นการพัฒนาไปสู่การเป็นประเทศอุตสาหกรรมใหม่เป็นหลัก ในขณะเดียวกันก็ผสมผสานการพัฒนาไปสู่ประเทศเกษตรกรรมแบบก้าวหน้าด้วย ดังนั้นความพยายามพัฒนาประเทศไปสู่อุตสาหกรรมตามทฤษฎีความทันสมัยนั้น ในกระแสโลกาภิวัตน์ขณะนี้จะเป็นการเข้าสู่ความสัมพันธ์กับเศรษฐกิจทุนนิยมโลกอย่างลึกซึ้งซึ่งเป็นหนึ่งเดียวกัน

2. การแปรเปลี่ยนรูปของเศรษฐกิจไทยจากระบบเศรษฐกิจครอบครัวและชุมชนเป็นระบบเศรษฐกิจทุนนิยม เป็นกระบวนการที่เป็นไปทีละเล็กละน้อย ใช้เวลานานมาก และยังเกิดขึ้นจำกัด การเปลี่ยนแปลงสู่ระบบทุนนิยมในชนบทในช่วง 100 ปี หลังสนธิสัญญาเบาว์ริง ที่เปิดประเทศเข้าสู่ระบบทุนนิยมโลกเป็นครั้งแรก สถาบันชุมชนหมู่บ้านแบบเลี้ยงตัวเองดำรงอยู่อย่างน้อยจนถึงสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 แม้หลังจากสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่สองจนถึงปัจจุบันอีกประมาณ 50 ปี ก็ยังเปลี่ยนแปลงไปเป็นระบบทุนนิยมอย่างล่าช้าอีก ซึ่งทำให้เกิดเศรษฐกิจสองระบบในเศรษฐกิจไทย

การเปลี่ยนแปลงเข้าสู่ระบบทุนนิยมที่ล่าช้านั้นเป็นเพราะลักษณะพิเศษของหมู่บ้านไทย มีการปรับตัวและการต่อสู้ของครอบครัวและชุมชนของชาวบ้านเอง ชาวบ้านปรับตัวโดยการผันการใช้แรงงานครอบครัวจากข้าวไปสู่พืชหลายชนิด ไปสู่งานบริการและการค้า โรงงานขนาดเล็กในชนบทใช้แรงงานขึ้น คือทำงานหนักขึ้น และแม้จะต้องส่งแรงงานส่วนหนึ่งไปขายในเมืองก็ยอม เพื่อรักษาครอบครัวและชุมชนเอาไว้ กระบวนการพยายามรักษาตัวเองของครอบครัวและชุมชนนี้มีทั้งต่างทำกัน และทั้งทำกัน เป็นเครือข่ายช่วยเหลือซึ่งกันและกันในท้องถิ่นระหว่างหมู่บ้าน และภายในเขตชาติพันธุ์ และเขตวัฒนธรรม แสดงถึงความสำคัญและพลังผูกพันของสถาบันครอบครัวและชุมชนในเศรษฐกิจชาวบ้าน ซึ่งจะปรากฏเด่นชัดขึ้นมาเมื่อมีปัญหาหรือวิกฤติ สมาชิกครอบครัว

ช่วยกันทุกวิถีทางเพื่อรักษาที่ดินของครอบครัว รวมตัวกันเป็นกลุ่มออมทรัพย์เพื่อสู้กับระบบทุนนิยม ชาวบ้านรวมตัวกันปกป้องรักษาทรัพยากรและป่าไม้ ฯลฯ ลักษณะพิเศษของชุมชนหมู่บ้านไทยเหล่านี้เอื้ออภัยความล่าช้าของกระบวนการแปรรูปจากระบบเศรษฐกิจครอบครัวและชุมชนเป็นระบบเศรษฐกิจทุนนิยม

3. แนวโน้มในอนาคตของเศรษฐกิจสังคมไทย ชุมชนควรมีบทบาทนำ เพราะชุมชนเป็นแกนของสังคม เป็นสถาบันหรือระบบชีวิตของคนไทยที่ใหญ่ที่สุด การพัฒนาประเทศชาติที่แท้จริงจะต้องเป็นการพัฒนาที่ระบบที่ใหญ่ที่สุด ที่ผ่านมาระบบชุมชนถูกเอารัดเอาเปรียบ มีโอกาสน้อยที่จะได้รับการพัฒนาเต็มศักยภาพ การพัฒนาในอนาคตจึงมุ่งที่เศรษฐกิจภายในประเทศ เป็นการพัฒนาเศรษฐกิจโดยมีสภาพภูมิศาสตร์ ทรัพยากร วัฒนธรรม และเครือข่ายของชุมชนในท้องถิ่นเป็นตัวกำกับ และประกอบเครือข่ายของท้องถิ่นขึ้นมาเป็นประเทศชาติ เป็นระบบเศรษฐกิจชุมชนที่มีการพัฒนาการเกษตรและอุตสาหกรรมจากฐานภายในประเทศ สำรวจเศรษฐกิจและทรัพยากรท้องถิ่นทั้งบุคคลและวัตถุของทั้งประเทศ พัฒนาศักยภาพของท้องถิ่นต่าง ๆ พยายามใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นผลิตเพื่อความปลอดภัยของท้องถิ่น ก่อนผลิตเพื่อขายเป็นขั้นตอนต่อไป พยายามใช้แรงงานในครอบครัว ก่อนจ้างแรงงาน โยงท้องถิ่นต่าง ๆ เชื่อมทุกส่วนของประเทศเข้าด้วยกัน เป็นระบบเดียวกัน เน้นช่วงชิงตลาดภายในประเทศกลับคืนมาแทนเน้นการส่งออก สนใจการผลิตสิ่งของด้วยเทคโนโลยีของคนภายในประเทศ ท้องถิ่นและประชาชนมีส่วนร่วมและควบคุมการพัฒนา ฟังตนเองและฟังกันเองภายในประเทศเป็นหลัก พัฒนาคุณภาพของประชากรด้วยการสาธารณสุขและการศึกษา ในด้านการศึกษาก็เอาระบบของท้องถิ่นและประชาชนเป็นตัวตั้ง เนื้อหาสาระของวิชาความรู้ที่สอนกันในโรงเรียน วิทยาลัย และมหาวิทยาลัย ต้องเป็นเรื่องของท้องถิ่นมากขึ้น ประเทศที่มีทุนทางวัฒนธรรมอยู่มาก ซึ่งมีคุณค่ามากทางเศรษฐกิจ มีตลาดและมีราคา เช่น อาหารและขนม ผ้าทอพื้นเมือง เครื่องปั้นดินเผา เครื่องจักสาน สมุนไพร ของหมักดอง เหล้าไวน์ งานบริการ เช่น นวด และต้อนรับนักท่องเที่ยว ควรส่งเสริมการผลิตที่เป็นผลจากวัฒนธรรมของชุมชน

การพัฒนาระบบเศรษฐกิจชุมชนให้เข้มแข็ง ทั้งระดับท้องถิ่นและชาตินี้ ต้องเป็นการกระทำของชาวบ้านร่วมกันเอง เกิดจากการมีสำนึกร่วมกันของชาวบ้านที่จะรวมตัวกันพัฒนาอย่างอิสระตามภาวะที่สอดคล้องกับท้องถิ่น คือ มีปัญญาชนของชาวบ้าน (organic intellectual) ประกอบข้อมูลจากประวัติศาสตร์เศรษฐกิจและวัฒนธรรมของชาวบ้านขึ้นเป็นระบบ แล้วส่งคืนความเข้าใจอันประกอบเป็นระบบแล้วนั้นให้แก่ชุมชน จะทำให้ชุมชน

รู้จักตัวเอง จากจิตไร้สำนึกเป็นจิตสำนึกจะมีพลังอย่างมาก จะทำให้แนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนเป็นที่ยอมรับ

สรุป เส้นทางการพัฒนาชาติจะต้องมีการประสานระบบเศรษฐกิจชุมชนกับระบบเศรษฐกิจทุนนิยม ประกอบกันขึ้นเป็นเศรษฐกิจแห่งชาติ เป็นการพัฒนา “เศรษฐกิจแบบคู่ขนาน” (Dual Economies) จำเป็นต้องสร้างความสมดุลระหว่าง “ทุนนิยมอิงตลาด” (Market Capitalism) จากบนลงล่าง (Top-Down) พัฒนาโดยรัฐ (State-Centered) เพื่อให้ภาคธุรกิจเอกชนออกไปแข่งขันกับตลาดโลกได้ กับ “ทุนนิยมที่อิงสังคม” (Social Capitalism) จากล่างขึ้นบน (Bottom-Up) พัฒนาโดยชุมชน (Community-Based or People-Centered) เพื่อให้เกิดความเข้มแข็งยั่งยืนในระดับฐานราก/ชุมชน เพื่อช่วยเหลือสังคมโดยส่วนร่วม

กล่าวโดยสรุป งานวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยได้นำเอาแนวคิดทฤษฎีความจำเป็นพื้นฐานมาใช้เป็นแนวทางการพัฒนาระยะสั้นเพราะว่า ทฤษฎีความจำเป็นพื้นฐานเน้นการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมในทุก ๆ ด้าน คือ ทำให้ครัวเรือนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาทุกระดับ และทุกขั้นตอน ซึ่งเริ่มต้นจากการได้รับโอกาสเข้ามามีส่วนร่วมในการร่วมคิด ร่วมตัดสินใจหรือร่วมกำหนดเป้าหมายในการแก้ไขปัญหาความยากจน พร้อมทั้งร่วมรับผลประโยชน์จากกระบวนการพัฒนานั้น ๆ ด้วย ทั้งนี้เพื่อเป็นการยกระดับคุณภาพชีวิตของครัวเรือนทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง อันจะนำไปสู่การพึ่งตนเองได้ในที่สุด

ส่วนในระยะยาวใช้การพัฒนาอย่างยั่งยืนที่ประกอบด้วย การศึกษาเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน ระบบเกษตรกรรมยั่งยืน การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เทคโนโลยีที่เหมาะสม และการพัฒนาแบบคู่ขนานหรือเศรษฐกิจสองระบบ

แนวคิดเกี่ยวกับความยากจน

การวิจัยเรื่องยุทธศาสตร์การพัฒนาครัวเรือนให้พ้นความยากจน เมืองบัวละพา แขวงคำม่วน สปป.ลาว ผู้วิจัยที่ได้ศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับความยากจน มีเนื้อหาประกอบด้วย ความหมายของความยากจน การจัดประเภทของคนยากจน และสาเหตุของความยากจน ผลกระทบจากความยากจน มีรายละเอียดในแต่ละประเด็นตามลำดับ ดังนี้

1. ความหมายของความยากจน

การให้ความหมายความยากจน จากการทบทวนวรรณกรรมทางวิชาการต่าง ๆ จากภายในประเทศและต่างประเทศ พบว่า แนวคิดความยากจนมีอิทธิพลมาจาก

แนวคิดของต่างประเทศ ซึ่งแต่ละประเทศให้ความหมายของ “ความยากจน” (Poverty) หลากหลายและแตกต่างกัน ทั้งนี้ขึ้นกับการตีความของแต่ละศาสตร์ซึ่งมีความแตกต่างกันในแนวคิด รูปแบบและวิธีการให้เหตุผลที่ศาสตร์นั้นใช้ อีกนัยหนึ่ง เนื่องจากกลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้องหรือสนใจปัญหาความยากจนมีมากมายหลายกลุ่ม และในแต่ละกลุ่มมีความเข้าใจในการมองปัญหาและการวิเคราะห์ในมิติที่ไม่เหมือนกัน จึงทำให้แนวคิดในการแก้ไขปัญหาความยากจนแตกต่างกันออกไปด้วย ดังนั้น การให้ความหมายของความยากจนจึงเป็นไปตามรูปแบบความเป็นอยู่ในประเทศของตน (อรศรี งามวิทย์พงศ์, 2546, หน้า 14)

ความหมายของความยากจนมีการเปลี่ยนแปลงมาอย่างต่อเนื่อง แต่มีข้อที่สังเกตว่าความหมายที่แตกต่างกันนั้นจะตั้งอยู่บนพื้นฐานที่สำคัญ 2 ประการ คือ ประการแรก การให้ความหมายเกี่ยวกับความยากจนซึ่งเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัยของสังคม และประการที่สอง การให้ความหมายของความยากจนที่ขึ้นอยู่กับปัจจัยในทางบริบทของผู้ให้ความหมาย เช่น การเมือง เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม เป็นต้น การให้ความหมายจึงขึ้นกับประเด็นและมุมมองของแต่ละคนและในแต่ละด้าน ดังนี้

สหประชาชาติ (United Nations, 1995) ให้ความหมาย “ความยากจนสัมบูรณ์” (Absolute Poverty) ว่าเป็นความขาดแคลนปัจจัยพื้นฐานของการดำรงชีพ อันประกอบด้วย อาหาร น้ำดื่มที่ปลอดภัย สุขภาพ ที่อยู่อาศัย การศึกษา และข้อมูลข่าวสาร ซึ่งความขาดแคลนนี้ขึ้นอยู่กับ 1) ระดับรายได้ และ 2) ความสามารถในการเข้าถึงสวัสดิการและบริการสาธารณสุขของรัฐ

สหประชาชาติ 2015 (พิริยะ ผลพิรุฬห์, 2560) มีเป้าหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals หรือตัวย่อว่า SDGs) เป็นเป้าหมายเกี่ยวกับการพัฒนาระดับนานาชาติและเป็นทิศทางการพัฒนาตั้งแต่ปี พ.ศ 2558-2573 เป็นต้น ซึ่งประกอบด้วย 17 เป้าหมาย ได้แก่ 1) ขจัด ความยากจนไม่ว่าจะอยู่ในรูปแบบใดหรือที่ใดก็ตาม 2) ขจัดความอดอยาก ยุติความหิวโหย บรรลุเป้าความมั่นคงทางอาหารและโภชนาการที่ดีขึ้น และส่งเสริมการเกษตรแบบยั่งยืน 3) สุขภาพที่ดี ทำให้แน่ใจถึงการมีสุขภาพะในการดำรงชีพและส่งเสริมความเป็นอยู่ที่ดีของในทุกช่วงอายุ 4) การศึกษาที่มีคุณภาพ ทำให้แน่ใจถึงการได้รับการศึกษาที่ได้คุณภาพอย่างเท่าเทียมและทั่วถึง และส่งเสริมโอกาสการเรียนรู้ตลอดชีพแก่ทุกคน 5) ความเท่าเทียมกันทางเพศ บรรลุถึงความเท่าเทียมกันทางเพศ และส่งเสริมพลังของสตรีและเด็กหญิงทุกคน 6) น้ำสะอาดและการสุขาภิบาล ทำให้มั่นใจว่าจะให้มีการจัดการน้ำและการสุขาภิบาลที่ยั่งยืนสำหรับทุกคน 7) พลังงานที่ไม่มีวันหมด

ในราคาที่ซื้อได้ ทำให้มั่นใจว่าทุกคนจะสามารถเข้าถึงพลังงานที่มีราคาที่สามารถซื้อได้ มั่นใจได้
 ยั่งยืนและทันสมัย 8) อาชีพและเศรษฐกิจที่ดี ส่งเสริมการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่ต่อเนื่อง
 ครอบคลุมและยั่งยืน ส่งเสริมศักยภาพการทำให้เกิดอาชีพและการจ้างงานอย่างถ้วนหน้า
 และเป็นธรรม และงานที่มีคุณค่าสำหรับทุกคน 9) นวัตกรรมและโครงสร้างพื้นฐานที่ดี
 สร้างโครงสร้างพื้นฐานที่พร้อมรับการเปลี่ยนแปลง ส่งเสริมการอุตสาหกรรมที่ยั่งยืนและ
 ทั่วถึงและสนับสนุนนวัตกรรม 10) ลดความไม่เท่าเทียม ลดความไม่เท่าเทียมกันทั้งภายใน
 และระหว่างประเทศ 11) เมืองและชุมชนที่ยั่งยืน ทำให้เมืองและการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์
 มีความปลอดภัยทั่วถึง พร้อมรับการเปลี่ยนแปลงและยั่งยืน 12) การใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืน
 และรับผิดชอบ ทำให้แน่ใจว่ามีการบริโภคและรูปแบบการผลิตที่ยั่งยืน 13) การปฏิบัติการ
 เกี่ยวกับสภาพภูมิอากาศ ดำเนินการอย่างเร่งด่วนเพื่อต่อสู้กับการเปลี่ยนแปลงทางสภาพ
 ภูมิอากาศและผลกระทบของการเปลี่ยนแปลง 14) การใช้ทรัพยากรในมหาสมุทร อย่าง
 ยั่งยืน รักษาและใช้ทรัพยากรในมหาสมุทร ทะเลและแหล่งทรัพยากรทางน้ำอื่น ๆ เพื่อการ
 พัฒนาอย่างยั่งยืน 15) การใช้ที่ดินอย่างยั่งยืน ปกป้อง บำรุงและส่งเสริมการใช้ระบบ
 นิเวศวิทยาบนดินและการจัดการทรัพยากรจากป่าอย่างยั่งยืน ต่อสู้กับการตัดไม้ทำลายป่าและ
 หยุดยั้งความเสื่อมโทรมของดินและการสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพ 16) สันติภาพ
 และความยุติธรรม ส่งเสริมสังคมที่มีความสงบสุข ไม่มีการแบ่งแยกเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน
 ให้มีความยุติธรรมสำหรับทุกคน และสร้างสถาบันที่มีประสิทธิภาพ เป็นที่พึ่งของส่วนรวม
 และเป็นที่ยอมรับในทุกระดับ 17) การร่วมมือกันเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน เสริมสร้างวิถี
 การปฏิบัติให้เข้มแข็ง และสร้างพลังความร่วมมือนานาชาติเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน

ธนาคารโลก (World Bank, 2011) ให้ความหมายว่า ความยากจน
 คือ การไร้ซึ่งความกินดีอยู่ดีรวมหลาย ๆ ด้านเข้าด้วยกัน ประกอบด้วย การมีรายได้น้อย
 ไม่สามารถเข้าถึงสินค้าและบริการขั้นพื้นฐานที่จำเป็นสำหรับการอยู่รอดอย่างมีเกียรติ
 การมีระดับการศึกษาและสุขภาพต่ำ การเข้าถึงน้ำสะอาดและสาธารณสุขได้น้อย ไม่มี
 ความปลอดภัย ไม่มีเสียงในสังคมและไม่มีโอกาสที่จะได้มาซึ่งชีวิตที่ดีขึ้น

องค์การอนามัยโลก (World Health Organization, 2002) ให้ความหมายว่า
 ความยากจน คือ สถานการณ์ที่ทำให้เกิดความเสี่ยงในเรื่องของสุขภาพของมนุษย์ ไม่ว่าจะ
 เป็นการได้โภชนาการที่ไม่ถูกต้อง มีข้อมูลด้านสุขภาพที่ไม่พอเพียง และรวมถึงไม่สามารถ
 เข้าถึงบริการทางด้านสุขภาพได้ มีความเสี่ยงในการเป็นโรคและความพิการซึ่งสามารถ

ลดการออมของบุคคล ลดความสามารถในการเรียนรู้ ลดผลิตภาพแรงงานและนำไปสู่การมีคุณภาพชีวิตที่แย่งและทำให้ติดอยู่ในความยากจนยาวนาน

ธนาคารพัฒนาเอเชีย (Asian Development Bank, 2000) มีกรอบความคิดเรื่องคนจนและความยากจนโดยมิได้พิจารณาผู้ที่มีปัญหาความจนเฉพาะกลุ่มจนเงินเท่านั้น แต่จะพิจารณาไปถึงผู้ด้อยโอกาส ด้อยอำนาจด้อยศักดิ์ศรีด้วย คนกลุ่มนี้ถูกเรียกรวม ๆ กันว่า กลุ่มที่มีความเสี่ยง มีความไม่แน่นอนในชีวิต (Vulnerable Group) เช่น เด็ก คนชรา หญิงหม้าย หญิงโสเภณี คนพิการ ชนกลุ่มน้อย แรงงานอพยพ เป็นต้น

ใน สปป.ลาว คำรัสของนายกรัฐมนตรีลาว ฉบับเลขที่ 309/นย ว่า ด้วยมาตรฐานความยากจนและมาตรฐานการพัฒนา (คณะผู้นำพัฒนาชนบทและลบล้างความทุกข์ยากแห่งชาติ, 2009, หน้า 151) ได้ให้ความหมายของคำว่า “ความยากจน” คือ การขาดแคลนปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีพประจำวัน คือ ขาดแคลนด้านเสบียงอาหารที่ไม่สามารถตอบสนองพลังงาน 2,100 กิโลแคลอรีต่อคนต่อวัน ขาดแคลนเครื่องนุ่งห่มที่จำเป็น ไม่มีที่อยู่อาศัยที่ถาวร ไม่สามารถใช้จ่ายในการรักษาเมื่อเวลาเจ็บป่วยขั้นพื้นฐาน ไม่สามารถใช้จ่ายเพื่อเข้ารับการศึกษาขั้นพื้นฐานได้ ไม่มีเงื่อนไขเข้าถึงเครือข่ายการบริการพื้นฐานโครงสร้างที่จำเป็นของสังคม

สถาบันการเมืองและการปกครองแห่งชาติ สปป.ลาว (2004, หน้า 55) ได้สรุปว่าสภาพรวมเกี่ยวกับแนวคิดความเข้าใจต่อคำว่าความยากจน “ความยากจน คือ ความขาดแคลนในการสนองความต้องการขั้นพื้นฐานที่จำเป็นในการดำรงชีพประจำวันของคนเรา เช่น ขาดแคลนด้านอาหาร หมายความว่า มีการรับประทานอาหารวันหนึ่งต่ำกว่า 2,100 กิโลแคลอรีต่อคนต่อวันขาดแคลนเครื่องนุ่งห่ม ไม่มีที่อยู่อาศัยแบบถาวร ไม่มีความสามารถใช้จ่ายสำหรับการศึกษาของตนเองและของสมาชิกในครอบครัวและไม่มีปัจจัยที่จะเอื้ออำนวยให้ตนเองและสมาชิกในครอบครัวเพื่อเดินทางไปมาได้สะดวก”

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติไทย (2554) ได้ให้ความหมายว่า ความยากจนหรือคนจนมิได้จำกัดเฉพาะคนจนที่ขัดสนทางเศรษฐกิจหรือด้านรายได้ในการยังชีพเท่านั้น แต่ยังครอบคลุมถึงความยากจนเชิงโครงสร้างที่เกิดจากความขัดสนในหลายด้าน ๆ ที่มีผลทำให้ขาดศักยภาพในการดำรงชีวิต ได้แก่ การขาดการศึกษาหรือได้รับการศึกษาน้อย การขาดทรัพยากร ขาดที่ดินทำกินหรือที่ดินทำกินมีขนาดเล็ก การขาดการร่วมกลุ่มและการมีส่วนร่วมทางการเมือง ขาดข้อมูลข่าวสารหรือ

ความรู้ในการประกอบอาชีพ ภาระที่พึงพิงสูง ตลอดจนไม่สามารถเข้าถึงบริการและความช่วยเหลือต่าง ๆ ของรัฐ นำไปสู่ความไม่เสมอภาคทางเศรษฐกิจและสังคม

Amartya Sen (1999, อ้างถึงใน สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2546, หน้า 31) นักเศรษฐศาสตร์รางวัลโนเบลใน พ.ศ. 2542 ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับความยากจนในมุมมองความขัดสนทั้งรายได้พอยังชีพแล้ว ยังรวมไปถึงความขัดสนในด้านต่าง ๆ ซึ่งขึ้นอยู่กับทำให้คุณค่าของคนในแต่ละสังคม เช่น ความพิการ ความเจ็บป่วย การไม่มีงานทำหรืออดีตที่ทำให้ถูกกีดกันออกจากสังคม เป็นต้น

Benjamin S. Rowntree (1951, p. 190) ได้ศึกษาเชิงสำรวจความยากจนไว้อย่างเป็นระบบแบบแผน ได้ให้ความหมายความยากจนไว้ว่า “ความยากจนที่แท้จริงเป็นภาวะความไม่เพียงพอในสารอาหาร ภาวะโภชนาการ และปัจจัยในการดำรงชีพอื่น ๆ ที่จำเป็น” ปัจจัยดังกล่าวอาจจะคำนวณมูลค่าได้ โดยยึดหลักปริมาณและราคาในท้องตลาด แต่เราไม่สามารถวัดปริมาณของมันได้โดยอาศัยรายได้ เพราะรายได้ไม่ใช่ปริมาณความจำเป็นในสิ่งบริโภคต่าง ๆ และความจำเป็นระหว่างบุคคลไม่ใช่สิ่งที่อาจนำมาเปรียบเทียบกันได้ด้วยเงินตรา เพราะความต้องการของคนจะไม่มีเหมือนกันได้ทั้งหมด ฉะนั้น หากนำรายได้มาเป็นเกณฑ์กำหนดความยากจนแล้ว จะทำให้ได้ขอบเขตความหมายและแนวคิดความยากจนที่คับแคบเกินไป แต่อย่างไรก็ตาม ในกรณีที่ต้องหามาตรฐานร่วมเพื่อกำหนดเส้นความยากจน เราอาจอนุโลมให้นิยามความยากจนด้วยความพอเพียงในภาวะการยังชีพได้ไปพลาง ๆ ก่อน และควรจะนิยามเป็นครอบครัว ทั้งนี้เพราะครอบครัวเป็นหน่วยของสังคมที่เล็กที่สุด ในการใช้ชีวิตและทรัพยากรที่หามาได้ร่วมกัน หากเมื่อไรจึงจะอนุโลมที่จะเอารายได้มาเป็นตัววัดความยากจนแล้ว รายได้นั้นจะต้องเปรียบเทียบกับมูลค่าของปัจจัยในการดำรงชีพเสียก่อน แล้วให้อนุโลมได้ว่า รายได้ระดับนี้เป็นรายได้ระดับเส้นยากจน ส่วนปัจจัยในการยังชีพนั้นจึงให้มีการพิจารณาจากความจำเป็นในด้านอาหาร ยารักษาโรค ที่อยู่อาศัย เชื้อเพลิง และเครื่องนุ่งห่ม และเส้นยากจนนี้จะเปลี่ยนไปเมื่อมูลค่าของปัจจัยในการยังชีพเปลี่ยนไป

Charles Zastrow (1978) ให้ความหมายความยากจนว่า การขาดแคลนอาหาร ไม่สามารถเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ การใช้ชีวิตโดยไม่มีสิ่งอำนวยความสะดวกซึ่งปกติวิสัยแล้วสิ่งอำนวยความสะดวกนั้นได้รับการยอมรับทั่วกันในสังคมที่ตนอาศัยอยู่ หรือมีต่ำกว่าเกณฑ์เฉลี่ยของสังคมทำให้ไม่สามารถใช้ชีวิตที่เป็นปกติได้

Pete Alcock (1997, p. 4) ให้เสนอแนวคิดที่ว่า ความยากจนมาจากหลายมิติ และในแต่ละมิติมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน เหลื่อมซ้อนกัน อาจสรุปได้ว่า มิติความยากจน อาจแบ่งออกเป็น 4 มิติ คือ 1) จนทรัพย์สิน เป็นความยากจนตามความหมายเดิม คือ มีรายได้น้อยกว่าค่าตัวตุงปัจจุบัน 2) จนโอกาส คือ ไม่มีโอกาสได้รับการศึกษา ไม่มีโอกาสที่จะเข้าถึงบริการสาธารณสุข ไม่มีโอกาสและไม่มีสิทธิ์เข้าถึงบริการสาธารณะ เช่น ไฟฟ้า ประปา ข่าวดสาร และสื่อสาร และการคมนาคม ไม่มีสิทธิ์เข้าถึงหรือถูกตัดขาดจากฐานทรัพยากรของสังคม เช่น ดิน น้ำ และป่า จนโอกาสเป็นตัวแปรสำคัญที่นำไปสู่ความจนในมิติอื่น ๆ 3) จนอำนาจ คือ ไม่มีสิทธิ์ออกเสียงไร้อำนาจการต่อรอง ไม่มีส่วนร่วมในนโยบายและการตัดสินใจ และมักจะได้รับผลกระทบจากการกระทำของผู้มีอำนาจเหนือกว่าไม่ว่าอำนาจรัฐหรืออำนาจการลงทุน จนอำนาจ เป็นมิติความจนเชิงการเมืองเป็นผลที่เกิดจากความสัมพันธ์ไม่เสมอภาคในสังคมเพราะสังคมมีโครงสร้างที่ซับซ้อน ตั้งแต่ระดับโลกมาจนถึงประเทศระดับชุมชนและระดับครัวเรือน 4) จนศักดิ์ศรี คือ การได้รับการดูถูกเหยียดหยามไม่เป็นที่ยอมรับของสังคมส่วนใหญ่ ไร้อำนาจในสายตาของคนอื่น ๆ ในสังคมได้รับการปฏิบัติในสังคมอย่างไม่เสมอภาค เช่น การเหยียดผิว เหยียดเชื้อชาติและเหยียดอาชีพ เป็นต้น

David Gordon and Paul Spicker (1999, p. 7) ได้กล่าวว่า ความยากจนมีองค์ประกอบหลักเป็นสิ่งที่ลดทอนไม่ได้ ไม่ว่าจะเป็นสภาพโดยเปรียบเทียบจะเป็นเช่นไรก็ตาม หากองค์ประกอบหลักยังคงอยู่ ความยากจนก็ยังคงอยู่ องค์ประกอบหลักที่ว่า คือ ความต้องการอาหารที่เพียงพอกับร่างกาย การรักษาโรค การมีที่อยู่อาศัย การมีเสื้อผ้าสวมใส่ การคมนาคมที่สะดวก การได้รับการศึกษาและการมีชีวิตอยู่ได้อย่างมีศักดิ์ศรี

David Gordon (2005) ให้ความหมายความยากจน คือ การขาดอย่างน้อย 2 ประเภทจาก 8 ประเภท คือ ประกอบด้วย ด้านอาหาร โดยมีดัชนีมวลกายมากกว่า 16 ด้าน การเข้าถึงน้ำดื่มที่สะอาด น้ำที่ใช้อุปโภคบริโภคจะต้องไม่ได้มาจากแม่น้ำลำคลองและจะต้องมีพร้อมใช้อยู่เสมอ ด้านสุขภาพภบาลนั้น ห้องน้ำจะต้องอยู่ในบ้านหรืออยู่ใกล้บ้าน ด้านสุขภาพ หากป่วยด้วยโรครุนแรงหรือท้องร่วงจะต้องได้รับการรักษาทันที ด้านความปลอดภัย ครอบครัวจะต้องมีสมาชิกอยู่อาศัยน้อยกว่า 4 คน และพื้นบ้านจะต้องไม่มีฝุ่นหรือโคลน ด้านการศึกษา ทุกคนจะต้องไปโรงเรียนหรือจะต้องเรียนเพื่อให้อ่านออกเขียนได้ ด้านข้อมูลข่าวสาร ทุกคนจะต้องสามารถรับรู้ข่าวสาร อ่านหนังสือพิมพ์ ฟังวิทยุ ดูโทรทัศน์ ใช้คอมพิวเตอร์ หรือโทรศัพท์ได้ที่บ้าน และด้านการเข้าถึงการบริการของรัฐ เช่น บริการทางด้านสุขภาพ ด้านการศึกษา เป็นต้น

David Reed and Fulai Sheng (1998, อ้างถึงใน Jaturong Boonyaratanasoontorn, 2006, หน้า 35) กล่าวว่า ความยากจนมีมิติที่หลากหลายทั้งด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคม วัฒนธรรม ความเป็นมนุษย์และความมั่นคงความยากจนไม่ใช่เรื่องของการมีรายได้ต่ำเท่านั้น แต่ยังรวมถึงการไม่รู้หนังสือ การมีสุขภาพอนามัยที่ไม่แข็งแรง ความไม่เสมอภาคระหว่างชาย-หญิง และสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรม

Karen Brock (1999, อ้างถึงใน อรรถศรี งามวิทยาพงศ์, 2546, หน้า 20) กล่าวถึงสภาพความยากจนของคนในเมืองและในชนบท พบว่า ความหมายของความยากจนของคนในชนบทให้ความสำคัญมากกับความมั่นคงด้านอาหาร การว่างงาน ไม่มีทรัพย์สินหรือมีน้อย สุขภาพและที่อยู่อาศัยไม่ดี เป็นต้น ส่วนคนจนในเมืองจะเน้นความหมายไปที่ความสัมพันธ์ไม่ดีในครอบครัว การขาดแคลนน้ำอุปโภคบริโภค สภาพแวดล้อมของที่อยู่อาศัยแออัด ไม่ถูกสุขลักษณะ การขาดแคลนอาหาร การไม่มีเงิน ความรุนแรงทั้งภายในและภายนอกครอบครัว

คณะอาจารย์ภาควิชาสังคมวิทยาและมนุษยวิทยา คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (2535, หน้า 141) ได้กล่าวถึงความยากจนจะมีความหมาย 2 ทาง คือ ความยากจนทางเศรษฐกิจ มีรายได้น้อยหรือการเป็นเจ้าของทรัพย์สินเป็นเครื่องชี้วัดส่วน และความยากจนทางวัฒนธรรมสามารถวัดได้จากสภาพจิตใจ ปัญหาสุขภาพ สาธารณสุข ระดับการศึกษา ค่านิยม ความเชื่อ ทศนคติหรือท่าที เป็นเครื่องชี้วัดความยากจนได้

นิวัตน์ สวัสดิ์แก้ว (2549, หน้า 7) ความยากจน หมายถึง การที่ประชาชนในสังคมไม่ได้รับการตอบสนองในความจำเป็นพื้นฐานตามที่สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักงานนายกรัฐมนตรีกำหนด

อาคม ทองเจิม (2550, หน้า 4) ความยากจน หมายถึง การมีรายได้ไม่เพียงพอกับค่าใช้จ่ายในการดำรงชีวิต และทำให้การดำเนินชีวิตปราศจากความสมบูรณ์พูนสุข

ภิรมย์พร อินพุ่ม (2551, หน้า 6) ความยากจน หมายถึง การขาดอำนาจในการเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ การขาดสิทธิในการเรียกร้อง การขาดสิทธิที่เท่าเทียมในการเข้าสู่บริการต่าง ๆ และการขาดการยอมรับจากคนในสังคม

ธรรมนูญ เกื้อสกุล (2553, หน้า 6) ความยากจน หมายถึง สภาพการเป็นอยู่ทางด้านเศรษฐกิจที่ย่ำแย่ในสังคม หรือการเป็นอยู่ที่ขาดปัจจัย 4 อันใดอันหนึ่งหรือทั้งหมด

สมทรง บรรจงธิดาทานต์ (2554, หน้า 8) ความยากจน หมายถึง สภาพการดำรงชีวิต เป็นผู้ที่ขาดโอกาสในการเข้าถึงและไม่สามารถใช้ทุนทางสังคมได้อย่างเท่าเทียม ซึ่งเกิดจากการจัดสรร การกระจาย การแบ่งปัน ที่ขาดความยุติธรรม จากนโยบายการพัฒนาแห่งรัฐ

อัสนีย์ พรหม (2557, หน้า 8) ความยากจน หมายถึง สภาพซึ่งบุคคลในครัวเรือน 30 ครัวเรือน ขาดการครอบครองทรัพยากรหรือเงิน ไม่มีทุนในการประกอบอาชีพ ไม่มีทรัพย์สิน ไม่มีปัจจัยการผลิต หรืออาชีพการงานที่ก่อให้เกิดรายได้เพียงพอ หรือสามารถตอบสนองความต้องการพื้นฐานที่จำเป็นขั้นต่ำ สำหรับอาหารที่มีคุณภาพที่อยู่อาศัยและเครื่องอุปโภคบริโภคที่เหมาะสมกับการดำรงชีวิตที่มีคุณภาพ ซึ่งวัดได้จากรายได้ของครัวเรือน

ธนพล สราญจิตร (2558, หน้า 13) ความยากจน หมายถึง ความยากจนในเชิงเศรษฐกิจพิจารณาที่ระดับรายได้หรือฐานะทางเศรษฐกิจของบุคคล ว่ามีรายได้ไม่เพียงพอกับการดำรงชีพได้ตามมาตรฐานขั้นต่ำหรือมีรายได้ต่ำกว่ามาตรฐานคุณภาพชีวิตขั้นต่ำที่ยอมรับได้ในแต่ละสังคม

อานันท์ชนก สกนธวัฒน์ (2558, หน้า 15) ความยากจน มิได้จำกัดแต่เพียงการมีรายได้น้อยและการบริโภคน้อยเท่านั้น หากยังครอบคลุมถึงการขาดโอกาสด้านการศึกษา การรักษาพยาบาล และโอกาสอื่นในการพัฒนาคน การไร้ซึ่งอำนาจ การขาดสิทธิขาดเสียง ตลอดจนการตกอยู่ในความเสี่ยง และความหวาดกลัว

พจนานุกรมภาษาลาว ฉบับโครงเดิม (สุบิน พระโกไชย์, 1904, หน้า 301) ให้ความหมาย “ยาก” ว่า ความลำบาก ลำบาก ทุกข์ ไม่ง่าย ไม่สะดวก ยากแคลน ลำบากมากอดัดขัดสนและลำบากยากจน ลำบากเข็ญใจ ไม่มีทรัพย์สิน ทุกข์ยาก

พจนานุกรมภาษาลาว (กรมวรรณคดี, 1957, หน้า 72) ให้ความหมาย “ทุกข์” ว่าความยาก ความลำบาก ความทรมาณ

พจนานุกรมภาษาลาว (ทองคำ อ่อนมะณีสนอน, 2008, หน้า 450) ให้ความหมาย “ทุกข์” ว่า ความยาก ความลำบาก ความทรมาณ ความเดือดร้อน ความยากไร้ ทุกข์ แบ่งออกเป็นสองด้าน คือ ทุกข์กายและทุกข์ใจ เช่น สุภาษิตที่ว่า “ทุกข์เฟิ่นบอว่าดี

มีเพื่อนจั่งว่าพี่น้อง ลุงป้า จั่งว่าหลาน” (ความทุกข์ไม่มีใครปรารถนา เมื่อร่ำรวยจะมีพี่น้องมากมาย)

พจนานุกรมภาษาลาวฉบับปรับปรุงใหม่ (สี่เวียงแขก กอนมะณี, 2010, หน้า 743) ให้ความหมาย “ทุกข์” ว่า ความยาก ความลำบาก ความทรมาน ความเดือดร้อน ความจน ความยากไร้ ทุกข์ แบ่งออกเป็นสองประเภท คือ ทุกข์กาย และทุกข์ใจ

พจนานุกรมภาษาลาว (สถาบันวิทยาศาสตร์แห่งชาติ สปป.ลาว, 2010, หน้า 373) ให้ความหมาย “ทุกข์” ว่า ขาดแคลนสิ่งที่ต้องการใช้ เช่น อาหาร ที่อยู่อาศัย ขาดแคลนอาหาร ลำบากจนยากไร้ อดอยาก ชดสน

พจนานุกรมภาษาลาว (สถาบันวิทยาศาสตร์แห่งชาติ สปป.ลาว, 2012, หน้า 374) ให้ความหมาย “ยากจน” ว่า ทุกข์ไร้ เชื้อใจ คิดหาสิ่งใดไม่ได้

พจนานุกรมภาษาไทยฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2525, หน้า 901) ให้ความหมาย “ยากจน” ว่า เชื้อใจ ไร้ทรัพย์

พจนานุกรมศัพท์เศรษฐศาสตร์ ฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2555) อธิบายไว้ว่า ความยากจน หมายถึง สภาพที่ประชาชนมีความเป็นอยู่ต่ำกว่ามาตรฐาน หรือมีรายได้เพียงพอที่จะใช้จ่ายในการซื้อสิ่งจำเป็นขั้นพื้นฐานในการครองชีพ เช่น อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัยความยากจนอาจวัดได้ใน 2 ลักษณะ คือ ความยากจนสัมบูรณ์ กับความยากจนสัมพัทธ์ความยากจนสัมบูรณ์ คือ สภาพที่ประชาชนไม่มีรายได้พอเพียงที่จะมีชีวิตอยู่ได้ ซึ่งแก้ไขได้ด้วยการพัฒนาเศรษฐกิจ หรือมีเทคโนโลยีที่ดีขึ้นก็จะช่วยขจัดความยากจนนั้นได้ ส่วนความยากจนสัมพัทธ์เป็นการเปรียบเทียบระหว่างกลุ่มของประชาชนที่มีรายได้แตกต่างกัน ดังนั้นความยากจนสัมพัทธ์จึงมีอยู่ตลอดเวลาแม้ว่ากลุ่มประชาชนที่ยากจนที่สุดมีรายได้เพียงพอที่จะใช้จ่ายในการครองชีพได้ก็ตาม

จากตาราง 2 การสังเคราะห์ความหมายของคำว่า ความทุกข์ยาก/ความยากจน พบว่า การให้ความหมายของคำว่า ความทุกข์ยาก/ความยากจน มีลักษณะที่เหมือนกัน สรุปได้ว่า ความทุกข์ยาก/ความยากจน สองคำนี้มีความหมายเหมือนกัน สำหรับงานวิจัยนี้ คำศัพท์ทั้งสองคำนี้สามารถใช้แทนกันได้ ซึ่งความหมายในที่นี้ หมายถึง ความเชื่องใจ ไม่มีทรัพย์สิน อาหารขาดแคลน และที่อยู่อาศัยไม่สะดวก (พจนานุกรมภาษาลาวฉบับโครงเดิม สุบิน พระโกไชย์, 1904; พจนานุกรมภาษาลาวของกรมวรรณคดี, 1957; พจนานุกรมภาษาลาว ทองคำ อ่อนมะนิสอน, 2008; พจนานุกรมภาษาลาวฉบับปรับปรุงใหม่ สีเวียงแขก กอนมะนิ, 2010; พจนานุกรมภาษาลาว สถาบันวิทยาศาสตร์แห่งชาติ สปป.ลาว, 2012; พจนานุกรมภาษาไทยฉบับราชบัณฑิตยสถาน, 2525; พจนานุกรมศัพท์เศรษฐศาสตร์ ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, 2555)

ตาราง 3 การวิเคราะห์และสังเคราะห์ความหมายของ คำว่า “ความยากจน”

ความหมาย	1. สหประชาชาติ (1995)	2. สหประชาชาติ (2015)	3. ธนาคารโลก (2011)	4. องค์การอนามัยโลก (2002)	5. ธนาคารพัฒนาเอเชีย (2000)	6. ภาควิชาเศรษฐศาสตร์ความยากจนและมาตรฐานการพัฒนามา	7. สถาบันการเฝ้าระวัง-การปกครองแห่ง สปป.ลาว (2004)	8. สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2554)	ความถี่
1. ขาดที่อยู่อาศัยที่ถาวร	✓	✓				✓	✓		4
2. มีที่ดินน้อยสำหรับผลิตอาหาร	✓						✓	✓	3
3. ขาดแคลนอาหาร	✓	✓				✓	✓		4
4. รายได้น้อย	✓	✓	✓		✓	✓	✓		6
5. การศึกษาอยู่ในระดับต่ำ	✓	✓	✓			✓	✓	✓	6

ตาราง 3 (ต่อ)

ความหมาย									ความถี่
	1. สหประชาชาติ (1995)	2. สหประชาชาติ (2015)	3. ธนาคารโลก (2011)	4. องค์การอนามัยโลก (2002)	5. ธนาคารพัฒนาเอเชีย (2000)	6. ว่าด้วยมาตรฐานความยากจนและมาตรฐานการพัฒนา (2009)	7. สถาบันการเมือง-การปกครองแห่ง สปบ.ลาว (2004)	8. สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2554)	
6. ขาดการเข้าถึงด้านสาธารณสุข	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓		7
7. ความเท่าเทียมกันทางเพศ		✓							1
8. ขาดการร่วมนกลุ่มและการมีส่วนร่วมทางการเมือง								✓	1
9. ไม่สามารถเข้าถึงบริการและความช่วยเหลือต่าง ๆ ของรัฐ								✓	1
10. การเข้าถึงสวัสดิการ	✓								1
11. ขาดน้ำดื่มที่ปลอดภัย	✓	✓	✓						3
12. ด้านสุขภาพ	✓	✓							2
13. ความอึดอัดทางจิตใจ								✓	1
14. ไม่มีงานทำเพื่อหาเลี้ยงชีพ		✓		✓				✓	3
15. การใช้ที่ดินอย่างรู้คุณค่า		✓							1
16. การใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืนและรับผิดชอบต่อ		✓							1
17. การตอบโต้ภัยพิบัติ		✓							1
18. การใช้น้ำและดินอย่างรู้คุณค่า		✓							1
19. สังคมมีความสุข		✓							1

ตาราง 3 (ต่อ)

ความหมาย	1. Amartya Sen (1999)	2. Benjamin s. Rawntree (1951)	3. Charles Zastrow (1978)	4. Pete Alcock (1997)	5. David Gordon & Paul Spicker (1999)	6. David Gordon (2005)	7. David Reed & Fulai Sheng (1998)	8. Karen Brock (1999)	ความถี่
1. ความพิการ	✓								1
2. ความเจ็บป่วย	✓								1
3. การไม่มีงานทำ	✓							✓	2
4. ถูกกีดกันออกจากสังคม	✓		✓	✓					3
5. ขาดเสบียงอาหาร		✓	✓		✓	✓		✓	5
6. ขาดที่อยู่อาศัยที่ถาวร		✓	✓		✓	✓		✓	5
7. ขาดเชื้อเพลิง		✓							1
8. ขาดเครื่องนุ่งห่ม		✓			✓				2
9. รายได้น้อย			✓	✓			✓	✓	4
10. ขาดโอกาสได้รับการศึกษา				✓	✓	✓	✓		4
11. ขาดโอกาสที่จะเข้าถึง บริการด้านสาธารณสุข		✓		✓	✓	✓	✓	✓	6
12. ขาดโอกาสเข้าถึงบริการ สาธารณะ เช่น ไฟฟ้า ประปา ข่าวสารและสื่อสาร และการคมนาคม			✓	✓	✓	✓			4
13. ด้านสุขาภิบาล						✓		✓	2

ตาราง 3 (ต่อ)

ความหมาย		1. Amartya Sen (1999)	2. Benjamin s. Rawntree (1951)	3. Charles Zastrow (1978)	4. Pete Alcock (1997)	5. David Gordon & Paul Spicker (1999)	6. David Gordon (2005)	7. David Reed & Fulai Sheng (1998)	8. Karen Brock (1999)	ความถี่	
14. ถูกตัดขาดจากฐานทรัพยากรของสังคม เช่น ดิน น้ำ และป่า					✓					1	
15. ไม่มีสิทธิออกเสียง					✓	✓				2	
16. ขาดน้ำดื่มที่สะอาดที่ใช้อุปโภคบริโภค							✓		✓	2	
17. ความไม่เสมอภาคระหว่างหญิง-ชาย								✓		1	
18. ความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อม								✓	✓	2	
ความหมาย		1. คณะอาจารย์ภาควิชาสังคม	2. นิวัฒน์ สวัสดิ์แก้ว (2549)	3. อาคม ทองเดิม (2550)	4. ภรณ์พร อินพุ่ม (2551)	5. ธรรมบุญ เกื้อสกุล (2553)	6. สมทรง บรรจงจิตินานต์ (2554)	7. อัสนีย์ พรหม (2557)	8. ธนพล สรานัญจิตร (2558)	9. อานันท์ชนก สกานธวัฒน์ (2558)	ความถี่
1. รายได้น้อย	✓			✓		✓			✓	✓	5

ตาราง 3 (ต่อ)

ความหมาย	1. คณะอาจารย์ภาควิชาสังคม	2. นิวัฒน์ สวัสดิ์แก้ว (2549)	3. อากศ ทองเจิม (2550)	4. ภิรมย์พร อินพุ่ม (2551)	5. ธรรมบุญ เกื้อสกุล (2553)	6. สมทรง บรรจงจิตินันต์ (2554)	7. อัสนีย์ พรหม (2557)	8. ชนพล สราญจิตร (2558)	9. อามันท์ชนก สกนธวัฒน์ (2558)	ความถี่
2. ความอึดอัดทางจิตใจ	✓									1
3. ขาดการเข้าถึงด้าน สาธารณสุข	✓	✓			✓	✓			✓	5
4. การศึกษาอยู่ในระดับต่ำ	✓	✓				✓	✓		✓	5
5. ค่านิยม	✓									1
6. ความเชื่อ	✓									1
7. ทัศนคติหรือท่าที	✓									1
8. ขาดเสบียงอาหาร	✓	✓			✓		✓			4
9. ถูกกีดกันทางสังคม				✓		✓				2
10. ขาดที่อยู่อาศัยที่ถาวร					✓		✓			2
11. เครื่องนุ่งห่ม		✓			✓					2
12. การขาดสิทธิขาดเสียง				✓					✓	2
13. สวัสดิการ						✓				1
14. ไม่สามารถเข้าถึงบริการ และความช่วยเหลือต่าง ๆ ของรัฐ						✓				1
15. การขาดสิทธิที่เท่าเทียม ในการเข้าสู่บริการต่าง ๆ				✓						1

ตาราง 3 (ต่อ)

ความหมาย	1. คณะอาจารย์ภาควิชาสังคม	2. นิวัฒน์ สวัสดิ์แก้ว (2549)	3. อาคม ทองเจิม (2550)	4. ภิรมย์พร อินพุ่ม (2551)	5. ธรรมบุญ เกื้อสกุล (2553)	6. สมทรง บรรจงธิดิตานต์ (2554)	7. อัสนีย์ พรหม (2557)	8. ธนพล สราญจิตร (2558)	9. อานันท์ชนก สกนธวัฒน์ (2558)	ความถี่
16. ไม่มีทุนในการประกอบอาชีพ							✓			1
17. ไม่มีทรัพย์สิน							✓			1
18. ไม่มีปัจจัยการผลิต							✓			1
19. เครื่องอุปโภคบริโภค										1
20. ไม่มีอำนาจ				✓		✓			✓	3

จากตาราง 3 สรุปจากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และจากการลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนามเพื่อนำมาประกอบ และวิเคราะห์ความหมายความยากจน ผู้วิจัยสรุปได้ว่า ความหมายของความยากจนมีทั้งความเหมือนและความแตกต่างกันไปตามยุคสมัย การที่จะให้ความหมายของความยากจนนั้น ต้องมองในหลายมิติที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการนำไปใช้ในบริบทนั้น ๆ เช่น ด้านสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และการเมือง เป็นต้น ขึ้นต่อมาผู้วิจัยนำข้อมูลที่วิเคราะห์แล้วมาทำการสังเคราะห์ พอสรุปได้ว่า ความหมายของความยากจน หมายถึง การขาดโอกาสในด้านต่าง ๆ ได้แก่ ขาดโอกาสเข้าถึงทุนทางด้านการศึกษาขั้นพื้นฐาน ขาดโอกาสในการเข้าถึงบริการด้านสาธารณสุข ขาดแคลนด้านอาหาร ด้านการมีที่อยู่อาศัยไม่ถาวร และด้านการมีรายได้ไม่น้อยไม่เพียงพอกับการดำรงชีวิตประจำวันได้ตามมาตรฐานที่สังคมกำหนดไว้

2. การจัดประเภทของคนยากจน

การพิจารณาเพื่อจัดประเภทของคนจน มีนักวิชาการได้จัดประเภทของคนจนไว้ดังนี้

Zastrow (1978) อธิบายว่า ความยากจนสัมบูรณ์ (Absolute Poverty Approach) หมายถึง ปริมาณสินค้าและบริการซึ่งจำเป็นต่อสวัสดิการของบุคคลหรือครัวเรือน บุคคลซึ่งไม่ได้ครอบครองเท่ากับปริมาณดังกล่าวจะถูกพิจารณาว่าเป็นคนจน ปัญหาพื้นฐานคือ ปริมาณดังกล่าวแตกต่างกันไปในแต่ละองค์กร การวัดค่าจึงขึ้นอยู่กับว่าใช้เกณฑ์ของหน่วยงานใด ดังนั้นจำนวน และสัดส่วนประชากรจึงขึ้นอยู่กับนิยามคำว่ายากจนไว้อย่างไร และความยากจนสัมบูรณ์ (Absolute Poverty Approach) กล่าวว่า บุคคลจะกลายเป็นคนยากจน ก็ต่อเมื่อรายได้ของเขาน้อยกว่ารายได้เฉลี่ยของประชากร เช่น ทุกคนที่มีรายได้ อยู่กลุ่มที่น้อยที่สุดในประชากรทั้งหมดโดยความยากจนสัมบูรณ์จะแสดงให้เห็นถึง ปัญหาเรื่องความเหลื่อมล้ำด้วย และความยากจนนี้จะคงอยู่ไปเรื่อย ๆ トラบเท่าที่มีความเหลื่อมล้ำอยู่ ทั้งนี้ปัญหาความยากจนสัมบูรณ์ คือ ไม่สามารถบอกว่าคุณยากจนที่เกิดขึ้นนั้นรุนแรงมากน้อยเพียงใด หรือชีวิตของคนที่ถูกจัดว่าเป็นคนยากจนนั้นมีลักษณะชีวิตที่แท้จริงอย่างไร เพราะบางครั้งรายได้ที่น้อยที่สุดในสังคมหนึ่งอาจจะพอเพียงที่จะอยู่รอด ในอีกสังคมหนึ่งก็เป็นได้

พลเดช ปิ่นประทีป (2547, หน้า 8) ได้จัดประเภทของคนจนกลุ่มต่าง ๆ ในประเทศไทยโดยจำแนกออกเป็นกลุ่มต่าง ๆ ดังนี้

2.1 คนจนพื้นฐาน หรือคนจนเชิงกายภาพ (Basic/Physical Poor) หมายถึง คนที่ขาดปัจจัยในการดำรงชีพขั้นพื้นฐาน คนกลุ่มนี้มักเป็นที่รู้จักกันของสังคมหาตัวได้ไม่ยาก สาเหตุแห่งปัญหาบางส่วนเกิดจากที่ดินทำกินมีจำกัดในขณะที่ครอบครัวขยายตัว ไม่มีที่ดินเพียงพอที่จะทำกิน เด็กรุ่นใหม่ไม่มีทักษะอาชีพด้านการเกษตรไม่มีที่ไป และเกือบไม่มีทุนทางสังคมอย่างไรก็ตามกลุ่มคนจนพื้นฐานเหล่านี้จำนวนลดน้อยลงอย่างรวดเร็วในรอบ 50 ปีที่ผ่านมาของการพัฒนาประเทศ

2.2 กลุ่มคนจนทั่วไป (Basic Poor) หมายถึง กลุ่มคนจนที่มีที่ดินทำกินบ้างแต่มีน้อยไม่พอเพียงหรือไม่เหมาะสมสำหรับทำการเกษตร ไม่มีเงินออมและไม่มีทรัพย์สินถาวรหรืออาจมีทรัพย์สินถาวรบ้าง แต่ก็มูลค่าต่ำ มักเป็นแรงงานที่มีทักษะขั้นพื้นฐานเท่านั้น อาจได้รับค่าจ้างขั้นต่ำ แต่ต้องมีภาระเลี้ยงดูในครอบครัวมาก เช่น มีสมาชิกครอบครัวตั้งแต่ 3 คนขึ้นไป ทำให้ไม่พ้นสภาพความยากจน การศึกษาไม่เกินระดับมัธยมศึกษาตอนต้น กลุ่มหาบเร่ ที่ขายสินค้าประเภทอาหารและมีปริมาณการขายไม่มาก ซื้อมาตอนเช้าแล้วต้องขายให้หมดในแต่ละวัน

2.3 คนจนเรื้อรัง (Chronic Poor) หมายถึง กลุ่มคนที่มีสภาพความเป็นอยู่แร้นแค้นขาดแคลนปัจจัยพื้นฐาน การศึกษาไม่เกินระดับประถมศึกษา ไม่มีเงินออม และไม่มีทรัพย์สินใด ๆ ทั้งทรัพย์สินถาวรและไม่ถาวร และมีภาระครอบครัวสูง เช่น เด็ก และคนชรา ผู้ป่วยเรื้อรังและรุนแรง คนพิการหรือเป็นเกษตรกรที่ไม่มีที่ดินทำกิน เป็นแรงงานรับจ้างหมุนเวียนในภาคเกษตร หรือรับจ้างทั่วไป ค่าแรงงานต่ำ หรือเป็นแรงงานจากเด็ก ต้องขาดโอกาสเข้าร่วมในการศึกษา มีภาระเสี่ยงดูแลบุคคลในครอบครัว 3 คนขึ้นไป เป็นบุคคลว่างงาน ซึ่งทั้งหมดขาดโอกาสที่จะแก้ไขปัญหาเพื่อให้หลุดพ้นจากความยากจน

2.4 คนเสี่ยงจน คนใกล้จน คนเกือบจน (Conjectural Poor) หมายถึง กลุ่มคนจนที่มีความอ่อนไหวหรือมีความเป็นไปได้ที่จะกลายเป็นคนจนได้อย่างง่ายดาย เพราะสาเหตุหรือปัจจัยภายนอกไม่ว่าจะเป็นดินฟ้าอากาศ แผ่นดินไหว น้ำท่วม หรือหัวหน้าครอบครัวเสียชีวิต คนกลุ่มนี้ไม่ขาดแคลนสิ่งจำเป็น หรือไม่ได้มีปัจจัยพื้นฐานน้อยกว่าคนอื่นมากนัก คนกลุ่มนี้มักเป็นเกษตรกรที่มีที่ดินทำกินเพียงพอแต่ผลผลิตอาจมีคุณภาพต่ำ หรืออยู่ในสภาพภูมิประเทศที่ไม่ดีนัก และขาดเงินทุนหมุนเวียน บุคคลที่มีอาชีพไม่มั่นคง เช่น ลูกจ้างชั่วคราวที่มีอายุมาก หรือไม่มีทักษะแรงงานที่เหมาะสมกับเทคโนโลยีสมัยใหม่ มีความเสี่ยงต่อการถูกปลดจากแรงงานทั่วไป ผู้ที่ทำงานที่มีความเสี่ยงต่ออุบัติเหตุสูงมักขาดความรู้ในการวางแผนชีวิตและการวางแผนบริโภคที่ดี และกลุ่มอาชีพแฝงลอยที่ไม่มีหลักแหล่งที่ตั้งแน่นอน ต้องเปลี่ยนที่ขายไปเรื่อย ๆ ก็จัดอยู่ในกลุ่มนี้

2.5 คนจนเชิงเปรียบเทียบ คนจนเชิงสัมพัทธ์ คนจนเชิงโครงสร้าง คนจนเชิงสังคม (Relative Poor) หมายถึง กลุ่มคนที่ไม่ถึงกับขาดปัจจัยพื้นฐาน แต่ขาดโอกาสในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารเทคโนโลยี และประโยชน์ที่ควรได้รับจากการพัฒนาต่าง ๆ เป็นกลุ่มที่มีการศึกษาไม่สูงนัก (ระดับมัธยมศึกษา) คุณภาพหลักสูตรไม่เหมาะสมเป็นสาเหตุส่วนหนึ่ง ทำให้ขาดข้อมูลข่าวสารสภาพในชุมชนมีทุนทางสังคมอยู่บ้าง แต่เป็นระบบอุปถัมภ์มีอำนาจต่อรองต่ำ กลุ่มนี้จะมีจำนวนเพิ่มขึ้นตราบใดที่การกระจายรายได้ในสังคมแย่งลง จำนวนของกลุ่มนี้มักไม่ตอบสนองต่อการขยายตัวทางเศรษฐกิจของประเทศ และมักจะมีการรวมตัวกันมากขึ้นเรียกร้องสิทธิมากขึ้นและสังคมมักรับรู้

กล่าวโดยสรุป ประเภทของคนจนนั้นมีความหลากหลายประเภทด้วยกัน กล่าวคือ คนจนทั่วไปนั้นจะขาดปัจจัย 4 และคนจนที่เสี่ยงว่าจะจน เช่น การมีรายได้ต่ำกว่าเกณฑ์ที่สังคมกำหนดไว้ และการขาดทุนหรือการถูกฟ้องล้มละลาย ซึ่งรวมไปถึงคนจนที่ขาดโอกาสทางสังคม เช่น การเข้าไม่ถึงสถานที่ศึกษา สาธารณสุข และเทคโนโลยี เป็นต้น

3. สาเหตุของความยากจน

จากความหมายของความยากจนที่กล่าวไว้ข้างต้นทำให้เห็นถึงความแตกต่างของการให้ความหมายเกี่ยวกับความยากจนตามวิธีคิดของนักวิชาการต่าง ๆ ที่ได้ให้ความหมายไว้ จากความแตกต่างในวิธีการคิดจึงทำให้ภาวะความยากจนที่วัดได้แตกต่างกันออกไปอีกทั้งคุณลักษณะของคนจนก็แตกต่างกันไปด้วยส่งผลให้ยุทธศาสตร์ในการแก้ปัญหาความยากจนที่กำหนดขึ้นมา ก็แตกต่างกันออกไปอีก ดังนั้นการศึกษาวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อต้องการจะศึกษาถึงปัจจัยที่เป็นสาเหตุของความยากจน ฉะนั้นผู้วิจัยจึงได้พยายามสังเคราะห์ผลงานทางวิชาการต่าง ๆ เพื่อให้ทราบว่าปัจจัยที่เป็นสาเหตุของความยากจนในทัศนะทางนักวิชาการนั้นมีอะไรบ้าง ซึ่งมีสาระสำคัญ ดังนี้

สำหรับ สปป.ลาว ซึ่งมีรูปแบบการปกครองแบบสังคมนิยม มีการรวมศูนย์อำนาจในการกำหนดนโยบายการบริหารประเทศไว้ที่พรรคประชาชนปฏิวัติลาว จากการศึกษามติของคณะกรรมการศูนย์กลางพรรคประชาชนปฏิวัติลาว มติข้อที่ 8 กล่าวถึงสาเหตุของความยากจนว่ามี 2 ลักษณะ คือ ความยากจนในเมือง ซึ่งมีสาเหตุเกิดจากระดับการศึกษาต่ำ แต่ความยากจนในชนบทมีสาเหตุจากหลายปัจจัย คือ 1) ขาดพื้นที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม 2) ไม่มีเงินทุน 3) ไม่มีเทคโนโลยีในการผลิต การผลิตขึ้นกับธรรมชาติเพียงอย่างเดียว 4) บริการทางสังคมด้านการศึกษาและสาธารณสุขมีน้อยมาก (พวนสะหวัด อ่อนลัดสะหมี, 2557, หน้า 12-13)

อีกประการหนึ่งผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น เอกสารของสำนักงานพัฒนาชนบทและแก้ไขความยากจนระดับศูนย์กลาง ระดับแขวงคำม่วน ระดับเมืองบัวละพา สปป.ลาว และบริบทของเขตพื้นที่ชนบทที่จะทำการวิจัย พบว่า ปัจจัยที่เป็นสาเหตุทำให้ครัวเรือน หมู่บ้าน เมือง แขวง และประชาชนลาว ยังยากจนนั้นเป็นเพราะไม่มีการวางแผนยุทธศาสตร์ระยะยาว และเพิ่งจะมีการสร้างตั้งคณะพัฒนาชนบทและลบล้างความยากจนของ สปป.ลาว ในระดับขั้นศูนย์กลาง ขั้นแขวง ขึ้นเมือง ในปี พ.ศ. 2553 เป็นต้นมา และเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานด้านการพัฒนาเขตพื้นที่ชนบทยังมีประสบการณ์น้อย รวมถึงเศรษฐกิจในระดับท้องถิ่นเพิ่งจะเริ่มมีการพัฒนา การจัดสรรที่ดินยังไม่เหมาะสมเท่าที่ควร โดยเฉพาะพื้นที่เกษตรกรรมยังมีจำกัดการผลิตผลทางการเกษตรกรรมส่วนมากยังพึ่งพาธรรมชาติ ขาดเครื่องจักรกลที่ใช้ในการเกษตรกรรมทำให้มีรายได้ต่ำ รวมไปถึงการถูกรบกวนธรรมชาติคุกคาม สภาพแวดล้อมถูกทำลาย แรงงานในชนบทไม่มีงานทำ ขาดที่อยู่อาศัยที่ถาวร ขาดแคลนอาหารที่ให้พลังงานน้อยกว่า 2,100 กิโลแคลอรีต่อวัน ด้านการศึกษา

ยังอยู่ในระดับที่ต่ำ ขาดโอกาสในการเข้าถึงบริการด้านสาธารณสุข เส้นทางคมนาคมไม่สามารถใช้ได้ทุกฤดูกาล (ใช้ได้เพียงฤดูร้อนและฤดูหนาว) ขาดการเข้าถึงด้านข้อมูลข่าวสาร ขาดน้ำดื่มที่สะอาดใช้ในการอุปโภคบริโภค ขาดไฟฟ้าและอื่น ๆ ประชาชนส่วนมากมีแนวคิดแบบจารีตเดิมเชื่อถือแบบงมงาย มีลูกมากและมีลูกถี่ซึ่งทำให้แม่ไม่มีเวลาทำงานเพื่อช่วยเหลือครอบครัว ประชาชนส่วนใหญ่ยึดอาชีพทางป่าทำไร่ อีกหนึ่งเหตุผล คือ ประเทศชาติเคยตกเป็นเมืองขึ้นเป็นเวลามากกว่าร้อยปีและประเทศชาติเพิ่งจะได้รับเอกราช โอกาสในการพัฒนาจึงยังมีไม่มากเท่าที่ควร ช้ำร้ายไปกว่านั้น คือ พื้นดินเพื่อทำการเกษตรกรรมซึ่งมีน้อยอยู่แล้ว ยังมีพื้นดินที่มีวัชพืชเปิดที่เป็นสิ่งเศษเหลือจากสงครามที่ยังไม่ระเบิดฝังอยู่มากมาย ซึ่งเป็นอุปสรรคต่อการประกอบอาชีพของเกษตรกรและการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานแก่ประชาชน ซึ่งส่งผลการกระทบโดยตรงต่อปัญหาความยากจน

Lewis (1966, pp. 19-25) ได้ศึกษาความยากจนมาเป็นเวลานาน ทั้งในอเมริกา ยุโรป และลาตินอเมริกา โดยทั้งวิธีการสำรวจและวิธีการสังเกตการณ์ทางมานุษยวิทยาควบคู่กันไป เขาสรุปและตั้งเป็นทฤษฎีว่า สาเหตุหลักของความยากจนนั้นเกิดจากปัจจัยภายในของครอบครัวเป็นสำคัญ ซึ่งปัจจัยดังกล่าวเกิดจากองค์ประกอบต่าง ๆ มากมาย ทั้งในด้านสังคมวิทยา จิตวิทยา มานุษยวิทยา ทำให้หล่อหลอมกันขึ้นเป็นวัฒนธรรมที่ดีกว่ามาตรฐานวัฒนธรรมของคนชั้นกลางทั่วไป เขาเรียกวัฒนธรรมดังกล่าวนี้ว่า “วัฒนธรรมของชนชั้นต่ำ” ซึ่งวัฒนธรรมดังกล่าวมีลักษณะโดดเด่นเป็นวัฒนธรรมเฉพาะวัฒนธรรมหนึ่งภายใต้ระบบวัฒนธรรมทั้งหมดของประเทศ แต่ว่าคนจนในแต่ละสังคมนั้นก็มีส่วนร่วมในการสร้างวัฒนธรรมของตัวเองขึ้น โดยตัวแปรที่มีอิทธิพลในการกำหนดด้านวัฒนธรรมดังกล่าวอาจดูได้จากปัจจัยต่าง ๆ หลายปัจจัยมารวมกัน เช่น 1) ที่ตั้งภูมิศาสตร์ 2) ความเป็นเมือง-ชนบท 3) โครงสร้างครอบครัว 4) ระบบเครือญาติ 5) ความสัมพันธ์ระหว่างสามี-ภรรยา หรือบุตร-ผู้ปกครอง 6) แบบแผนการใช้จ่ายและบริโภค 7) ระบบค่านิยม 8) กาลเวลา 9) ความรู้สึกผูกพันกับชุมชนที่ตนเองอาศัยอยู่ ต่อมาผลงานเป็นที่ยอมรับกันทั่วไปในฐานะที่เป็นทฤษฎีหนึ่งโดยที่พยายามอธิบายสาเหตุของความยากจนในระดับครอบครัว โดยมองจากปัจจัยภายในของครอบครัวเป็นหลัก และปัจจัยภายในดังกล่าวนี้เขาให้ความสำคัญต่อการสืบสายโลหิตในครอบครัวเป็นหลัก

Rowntree (1979, p. 175) ซึ่งเป็นนักวิชาการที่มีผลงานโด่งดัง ในด้านการศึกษาการสำรวจภาวะความยากจน ได้อธิบายสาเหตุความยากจนไว้ 3 สาเหตุดังต่อไปนี้คือ

1. สาเหตุปฐมภูมิ อันได้แก่ สาเหตุในการทำงานหาเลี้ยงครอบครัว แต่ไม่สามารถหารายได้มาจุนเจือครอบครัวได้เพียงพอ สาเหตุเนื่องจากจำนวนผู้หาเลี้ยงครอบครัวมีน้อย แต่จำนวนผู้บริโภคมีมาก ผู้หารายได้หลักในครอบครัวเสียชีวิต ความไร้สมรรถภาพของผู้หารายได้หลักของครอบครัว การไม่มีงานทำหรือมีงานแต่ค่าตอบแทนน้อย และขนาดครอบครัวใหญ่เกินไป ทำให้มีภาระการเลี้ยงดูมาก

2. สาเหตุทุติยภูมิ อันได้แก่ สาเหตุทางพฤติกรรมทางสังคมและวัฒนธรรมที่ทำให้ครอบครัวประสบปัญหาหารายได้ไม่เพียงพอกับรายจ่าย เช่น 1) ชอบดื่มสุรา ประพฤติเสเพล และเล่นการพนัน 2) ใช้จ่ายสุรุ่ยสุร่าย ไม่มีธัยสธอดออม 3) ไม่ฉลาด หรือไม่มีความรู้เพียงพอในการประกอบอาชีพและบริโภค และ 4) มีสุขภาพไม่ดี

3. สาเหตุตติยภูมิ ได้แก่ สาเหตุที่อยู่นอกเหนือการควบคุมของครอบครัว เช่น ไฟไหม้บ้าน ภัยธรรมชาติ นโยบายด้านภาษีอากรของรัฐบาล เป็นต้น จากปัจจัยทั้ง 3 ประการ ของราวน์ทรี นี้จะเห็นได้ว่า สอดคล้องกับกรอบการพิจารณาเหตุปัจจัยที่กล่าวมาในข้างต้น ก็คือ สาเหตุปฐมภูมิสอดคล้องกับปัจจัยการรับและการใช้ทรัพยากร สาเหตุทุติยภูมิสอดคล้องกับปัจจัยภายในครอบครัว และสาเหตุตติยภูมิสอดคล้องกับปัจจัยภายนอกครอบครัว

Townsend (1979, pp. 116-175) ได้อธิบายสาเหตุของความยากจน โดยอาศัยข้อมูลการสำรวจความยากจนในประเทศอังกฤษว่า สาเหตุสำคัญที่ทำให้ครอบครัวยากจน ก็คือ ปัจจัยที่นำไปสู่ความขาดแคลนสัมพัทธ์ ระหว่างครอบครัวยากจนกับครอบครัวมั่งคั่งปัจจัยดังกล่าวนี้ ได้แก่ 1) ปัจจัยด้านรายได้และรายจ่าย 2) ปัจจัยด้านอาชีพการงาน 3) ปัจจัยด้านประชากร 4) ปัจจัยด้านนโยบายหรือโครงการรัฐบาล รวมทั้งบริการสาธารณะต่าง ๆ และ 5) ปัจจัยด้านอาหารและสุขภาพอนามัย เป็นต้น

Hicks (1980, pp. 17-20) ได้อธิบายสาเหตุของความยากจนว่า สาเหตุส่วนใหญ่เกิดจาก 1) คนยากจน คือ ผู้ด้อยในความรู้ความสามารถ ไม่มีความรู้ อย่างเพียงพอด้านสุขภาพและโภชนาการ ไม่มีการศึกษา ไม่มีงานที่ดีทำ และที่สำคัญคือ เมื่อมีรายได้คนยากจนมักจะใช้รายได้อย่างไม่ฉลาด ทั้งนี้เพราะเขา ไม่ใช่ผู้บริหารที่ดีนั่นเอง 2) การที่ครอบครัวยากจนมิได้หมายความว่ารายได้ของเขาไม่เพียงพอ แต่อาจหมายความว่าเขาไม่สามารถบริหารรายจ่ายของเขาให้ดีเพียงพอที่จะสนองความต้องการของครอบครัวได้ ฉะนั้น การมุ่งเพิ่มรายได้เพียงอย่างเดียวที่จะสนองความต้องการของครอบครัวได้ ซึ่งมันไม่ใช่วิธีการแก้ปัญหาแต่การจัดหาสิ่งของและบริการที่จำเป็นให้แก่

ผู้ถูกละเลย อาจเป็นวิธีการแก้ปัญหาได้ตรงจุดมากกว่า 3) การพึ่งพาตนเอง (Self-reliance) ของคนยากจน ไม่ใช่จะสร้างขึ้นได้ง่ายดายโดยคนยากจนเพียงลำพัง แต่เป็นความจำเป็นที่รัฐต้องช่วยเหลืออย่างเพียงพอ ทั้งนี้เพราะปัญหาการไม่สามารถพึ่งตนเองส่วนหนึ่งเกิดจากปัจจัยพื้นฐานที่รัฐไม่สามารถจัดหาให้เพียงพอ เช่น น้ำประปา โรงพยาบาลสุขภาพ ฯลฯ สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้จะจัดให้โดยมีประสิทธิภาพได้ก็โดยบริการของรัฐบาลเท่านั้นฉะนั้น ต้องพิจารณาระดับการพึ่งตัวเองและระดับการพึ่งพารัฐให้ชัดเจนเสียก่อนจึงจะเหมาะสม และ 4) สาเหตุของความยากจนมีหลากหลายจึงไม่สามารถนำวิธีการแก้ปัญหาเพียงอย่างเดียวมาแก้ปัญหาทุกปัญหาได้ ฉะนั้น นักวิชาการพัฒนาจึงควรระมัดระวัง ก่อนที่จะดำเนินการกำหนดกลยุทธ์การพัฒนา

Hagenaars (1986, pp. 95–100) ได้อธิบายสาเหตุของความยากจน ว่า ปัจจัยที่เป็นสาเหตุของความยากจน ก็คือ ปัจจัยที่ทำให้เกิดผลกระทบใน 3 ด้าน คือ 1) ค่าใช้จ่ายในการดำรงชีพเปลี่ยนไป เช่น ค่าครองชีพสูงขึ้น มาตรฐานความเป็นอยู่เปลี่ยนไป ขนาดของครอบครัวใหญ่ขึ้น เป็นต้น 2) เปลี่ยนแปลงในรายได้โดยตรงทั้งในรูปของตัวเงิน และไม่ใช่ตัวเงิน เช่น การว่างงาน สาธารณภัย และนโยบายรัฐบาล เป็นต้น 3) ปัจจัยอื่น ๆ ที่ทำให้เกิดผลกระทบโดยอ้อมต่อการครองชีพหรือรายได้ เช่น วิธีการพัฒนาที่ผิดพลาด นโยบายการศึกษาและสาธารณสุข เป็นต้นและยังได้อธิบายให้ชัดเจนมากขึ้นว่า ชุดตัวแปรที่สามารถนำมาศึกษาสาเหตุของความยากจน มีดังนี้ 1) รายได้และปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อรายได้ของครอบครัว 2) ระดับการพัฒนาและการเป็นเมือง 3) ภาวะการณเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจและรายได้ประชาชาติ 4) การเปลี่ยนแปลงฐานะการเงินทั้งระดับครอบครัวและระดับประเทศ 5) อัตราการเกิด 6) ขนาดของครอบครัว 7) ภาวะการจ้างงาน 8) เพศ 9) ระดับการศึกษา 10) อายุของประชากร และ 11) อัตราการเจ็บป่วย

George (1988, pp. 167–206) ได้พยายามหาคำตอบว่า “ถึงแม้ว่าการพัฒนาจะผ่านมาช้านานทำไมประเทศต่าง ๆ ยังคงยากจนแม้แต่ประเทศมั่งคั่งที่มีทรัพยากรเหลือเฟือเพื่อแก้ปัญหาความยากจนกลับไม่ลดลง ส่วนประเทศโลกที่สามนั้น ความยากจนกลับเพิ่มทวีขึ้น” หลังจากศึกษาข้อมูลของประเทศต่าง ๆ ในเชิงความสัมพันธ์ระหว่างประเทศแล้ว จอร์จอธิบายว่า ปัญหาของความยากจนนั้นไม่ได้ขึ้นอยู่กับความมั่งคั่งทางทรัพยากรของประเทศเพียงอย่างเดียวแต่ยังขึ้นกับปัจจัยหลักสองประการ คือ

1. ปัจจัยภายในของแต่ละประเทศที่เกี่ยวข้องกับความยากจน

ปัจจัยดังกล่าว ได้แก่

1.1 ปัจจัยทางด้านภูมิศาสตร์และทรัพยากร เช่น ภูมิอากาศ ความอุดมสมบูรณ์ของดิน ศัตรูพืช ที่ตั้ง ปริมาณฝน และแม่น้ำลำธารที่ไหลผ่าน เป็นต้น ซึ่งปัจจัยเหล่านี้มีผลต่อการลงทุนและการประกอบอาชีพของราษฎร ทั้งในระดับครอบครัว ระดับชุมชน และระดับประเทศ ดังนั้นจึงมีสหสัมพันธ์โดยตรงต่อความมั่งคั่งหรือยากจนของประเทศ

1.2 ปัจจัยสังคมวัฒนธรรม และพฤติกรรมต่าง ๆ เช่น ค่านิยมทางสังคมระเบียบวินัยในสังคม ทศนคติต่อการทำงานหรือการพัฒนาพฤติกรรมการบริโภค การหางานทำพฤติกรรมทางอาชญากรรม เป็นต้น

1.3 ปัจจัยทางด้านประชากร ได้แก่ อัตราการขยายตัวของประชากร ลักษณะครอบครัว การเคลื่อนย้ายแรงงานและที่ทำกินของประชากร รวมทั้งปฏิสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวต่าง ๆ ในชุมชนด้วยกัน ปัจจัยต่าง ๆ เหล่านี้จะมีผลโดยตรงต่อการลดหรือเพิ่มทุนในการเลี้ยงชีพและมีผลต่อการขาดแคลนอาหาร ซึ่งเป็นที่มาของความยากจน

1.4 ปัจจัยด้านการศึกษา และสุขภาพอนามัย เขาเห็นว่าการศึกษา และสุขภาพอนามัย เป็นปัจจัยสำคัญของมนุษย์ กล่าวคือ ถ้าหากว่าประชาชนมีการศึกษาดี มีสติปัญญาสูงมีสุขภาพอนามัยสมบูรณ์ ประชากรของประเทศเหล่านั้นก็จะสามารถปฏิบัติงานที่ต้องใช้ความรู้ความชำนาญระดับสูงได้ การพัฒนานี้ก็จะเกิดประสิทธิภาพอย่างเต็มที่ ความยากจนก็จะลดน้อยลง

1.5 ปัจจัยด้านนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจ จะมีผลโดยตรงต่อความยากจน นโยบายที่พยายามเร่งรัดการขยายตัวทางเศรษฐกิจโดยไม่คำนึงถึงการกระจายรายได้เป็นนโยบายที่ผิดพลาดและนำไปสู่ความยากจนของมวลชนโดยทั่วไป เพราะวิธีการพัฒนาดังกล่าวเป็นเสมือนวิธีการดึงเอาทรัพยากรของประเทศมารวมไว้ที่คนบางกลุ่ม ซึ่งมีฐานะดีในสังคม ซึ่งทำให้คนส่วนใหญ่ยากจนลงในที่สุด

2. ปัจจัยภายนอก

George (1988, p. 324) เห็นว่า ปัจจัยภายนอกก็มีผลอย่างสำคัญต่อการพัฒนาซึ่งปัจจัยดังกล่าวขึ้นกับโครงสร้างการพึ่งพาหลายประการ เช่น โครงสร้างการพึ่งพาทุนต่อประเทศพัฒนาแล้ว โครงสร้างการพึ่งพาต่อนานาชาติโดยสากล โครงสร้างการพึ่งพาทุน และเทคโนโลยีจากภายนอกประเทศ ซึ่งลักษณะการพึ่งพาเหล่านี้ มักขึ้นกับสาเหตุหลัก 3 ประการ คือ

2.1 ในระบบการค้าระหว่างประเทศพัฒนาแล้วกับประเทศกำลังพัฒนาจะเป็นระบบที่ได้ถูกโยกกันไว้โดยระบบเศรษฐกิจโลกหรือโดยระบบความสัมพันธ์ระหว่างสองประเทศคู่ค้าที่ดี ระบบเช่นนี้มักทำให้ประเทศกำลังพัฒนาเสียเปรียบ กล่าวคือ ประเทศกำลังพัฒนามักต้องเอาสินค้าขึ้นปฐุม ซึ่งมีราคาถูกไปแลกกับสินค้าไฮเทค ซึ่งมีราคาแพง สภาพดังกล่าวนี้ทำให้ประเทศกำลังพัฒนาเสียเปรียบเพราะทรัพยากรภายในมีจำกัด ยิ่งนำเอาออกมาขายมากเท่าไร โอกาสความยากจนจะมีมากขึ้นเท่านั้น โครงสร้างการพึ่งพาทางการค้าจึงเป็นโครงสร้างที่ก่อให้เกิดความยากจนแก่ประเทศด้อยพัฒนาในที่สุด

2.2 ในระบบความช่วยเหลือที่มีให้แก่ประเทศกำลังพัฒนาแล้ว ซึ่งความช่วยเหลือดังกล่าวนี้นำไปสู่ปัญหาความยากจนสองประการ คือ ประการแรก ความช่วยเหลือเป็นตัวกำหนดตำแหน่งการพึ่งพา ทั้งนี้เพราะเงื่อนไขความช่วยเหลือต่าง ๆ ย่อมที่จะขึ้นกับประเทศผู้ให้ความช่วยเหลือเป็นสำคัญ ประการที่สอง ในกรณีเงินยืมยืมมาก่อนให้เกิดภาระการให้คืนหากเป็นโครงการที่ไม่มีประสิทธิภาพ ซึ่งเป็นสาเหตุแห่งความล้มเหลวของโครงการรัฐบาล และประการที่สาม ระบบนี้ประเทศกำลังพัฒนามักจะถูกเร่งเร้าให้สร้างหนี้ เพื่อนำมาพัฒนาประเทศ เช่น การพัฒนาถนนหนทาง การพัฒนาไฟฟ้า ฯลฯ โครงการเหล่านี้เป็นโครงการพื้นฐานที่ไม่สามารถเรียกผลตอบแทนได้โดยตรง ดังนั้นรัฐบาลจึงต้องใช้งบประมาณจากภาษีออกมาใช้หนี้แทนในกรณีเช่นนี้ จึงทำให้เกิดภาระในระยะยาว และทำให้เกิดความจนในที่สุด

จะเห็นได้ว่าการอธิบายความยากจน ถึงแม้ว่าจะยกหน่วยในอธิบายขึ้นมาเป็นหน่วยระดับประเทศก็พยายามมองในสองระดับ คือ ระดับแรก มองในแง่ปัจเจกบุคคล อันได้แก่ การพยายามมองในองค์ประกอบภายในของประเทศนั่นเอง และในระดับที่สอง มองในแง่ภาพรวม คือ มองโครงสร้างความสัมพันธ์ระหว่างประเทศที่เป็นหน่วยในการวิเคราะห์กับประเทศต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องด้วยเป็นเกณฑ์ ในกรณีเช่นนี้ ใช้ทฤษฎีพึ่งพามาเป็นทฤษฎีหลักในการวิเคราะห์

Schiller (1989, pp. 2-4) ได้ให้ทัศนะถึงสาเหตุความยากจนหลังจากที่ได้ศึกษาผลงานของนักวิชาการความยากจนของประเทศอังกฤษ และสหรัฐอเมริกาแล้วยังไม่มีผลงานชิ้นใดที่สามารถหาข้อยุติเกี่ยวกับสาเหตุความยากจนในระดับครอบครัวได้ ซึ่งสาเหตุความยากจนในระดับครอบครัวแบ่งเป็น 3 สาเหตุ ต่อไปนี้

1. สาเหตุจากความบกพร่องในคุณลักษณะของครอบครัวเอง
ความบกพร่องดังกล่าวนี้ “ลักษณะไม่เอาถ่าน (Flawed Characters)” อันเป็นลักษณะที่ทำให้ครอบครัวนั้นขาดประสิทธิภาพในการผลิต เช่น

1.1 ขาดแรงบันดาลใจในการทำงาน ซึ่งต่างกับคนรวยที่มักจะมีแรงบันดาลใจในการทำงานสูง แรงบันดาลใจในการทำงานนี้ คัพหัสสมัยใหม่ ก็คือ แรงจูงใจนั่นเอง

1.2 ขาดความสามารถในการทำงานไม่ว่าจะเป็นงานส่วนตัวหรืองานรับจ้าง ทั้งนี้เพราะมีคุณสมบัติติดตัวที่ไม่ดี เช่น มีภูมิปัญญาต่ำ มีการศึกษาน้อย ไม่มีทักษะ เป็นต้น

1.3 ปัญหาเรื้อรังประจำครอบครัวทำให้เป็นอุปสรรคต่อการทำงานเลี้ยงชีพ เช่น สุขภาพอนามัยไม่ดี ติดสิ่งเสพติด ชอบการพนัน ชอบทะเลาะวิวาท เป็นต้น

2. สาเหตุจากการขาดโอกาส ได้แก่ การขาดโอกาสในการพัฒนาตัวเอง และโอกาสในการประกอบอาชีพการงานต่าง ๆ ทำให้ครอบครัวนั้นต้องตกอยู่ในภาวะยากจนโดยไม่เป็นธรรม โอกาสดังกล่าวนี้จะแยกได้เป็น 2 ประการใหญ่ ๆ คือ

2.1 โอกาสที่จะเข้าสู่บริการของรัฐ เช่น บริการทางการศึกษา บริการสาธารณสุขการคมนาคม เป็นต้น

2.2 โอกาสในการได้งานที่ดี เพื่อให้ได้รายได้ที่ดี โอกาสที่ขาดแคลนไปดังกล่าวนี้อาจมีสาเหตุมาจากการถูกจำกัด (Restricted) ในด้านพื้นที่ สังคม เศรษฐกิจ และการเมืองก็เป็นไปได้ เช่น ในพื้นที่ที่โครงการรัฐบาลเข้าไปไม่ถึงหรือเป็นคนวรรณะต่ำที่ถูกกีดกันจากสังคม เป็นต้น

3. ความบกพร่องในโครงการสงเคราะห์ของรัฐบาล กล่าวคือ โครงการสงเคราะห์เพื่อขจัดความยากจนของรัฐบาล มักถูกสร้างขึ้นอย่างหลวม ๆ โดยเหมารวมเอาว่าคนยากจนทุกคนเกิดจากสถานการณ์ไม่ใช่เกิดจากสันดานภายใน ฉะนั้นจึงให้การสงเคราะห์ในลักษณะทำตัวเป็นพี่ใหญ่ แจกจ่ายทรัพยากรออกไปโดยขาดความรอบคอบ

Chambers (2007, อ้างถึงใน บั้วพันธ์ พรหมพักพิง, 2554, หน้า 104) กล่าวว่า สาเหตุความยากจนมีหลายสาเหตุ และแต่ละสาเหตุมีปฏิสัมพันธ์ทำให้ครัวเรือนไม่อาจจะออกจากกับดักความยากจนได้ สาเหตุหรือปัจจัยของความยากจน มีดังนี้

1) การขาดแคลนวัตถุดิบ ครัวเรือนยากจนมักจะขาดแคลนวัตถุดิบพื้นฐานที่จำเป็นในการผลิต

หรือสำหรับการดำรงชีวิตประจำวัน เช่น ที่ดิน ที่อยู่อาศัย อาหาร และเครื่องนุ่งห่ม เป็นต้น

2) สุขภาพร่างกายอ่อนแอ คร่ำเรื้อรังที่ยากจน มักจะมีสมาชิกที่มีสุขภาพร่างกายอ่อนแอ ไม่มีกำลังที่จะทำงาน ความอ่อนแออาจจะมาจากโรคภัยไข้เจ็บ ความพิการ ความชรา หรืออื่น ๆ สุขภาพร่างกายที่อ่อนแออาจทำให้ต้องใช้เงินในการรักษาและอาจทำให้ต้องขายทรัพย์สินที่มีอยู่ในขณะเดียวกัน การที่สมาชิกไม่สามารถทำงานก็ทำให้ไม่มีผลผลิตและรายได้ 3) การปลีกรั่วไหลออกจากสังคม การเป็นคนจน ไม่มีทรัพย์สิน ทำให้ถูกตีตราจากสังคมว่าเป็นคนจน ถูกตัดออกจากการคบหาสมาคมกับคนอื่นที่มีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมที่สูงกว่าและในที่สุดคนจนก็ต้องปลีกรั่วไหลออกจากสังคม 4) ภาวะไร้อำนาจ การที่ไม่มีทรัพย์สินสมบัติ ไม่มีญาติพี่น้องคบหาสมาคมด้วย ทำให้คนจนไม่มีอิทธิพลหรืออำนาจที่จะกำหนดชีวิตตนเอง และกำหนดปัจจัยแวดล้อมที่ส่งผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตของตนเองและสภาพแวดล้อมในการดำเนินชีวิต 5) ภาวะเปราะบางคนจนเป็นกลุ่มคนที่มีความเปราะบางต่อการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ทั้งการเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ เช่น ฝนแล้ง น้ำท่วม การสูญเสียสมาชิกที่สำคัญของครอบครัว หรือการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม เช่น การเปลี่ยนแปลงราคาตลาด คร่ำเรื้อรังยากจนมีความทนทานหรือมีความสามารถในการปรับตัวหรือมีความยืดหยุ่นต่อการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้น้อย จึงตกอยู่ในสภาวะที่เปราะบาง

นิวัตน์ สวัสดิ์แก้ว (2549, หน้า 7) สาเหตุของความยากจน ประกอบด้วย

- 1) เรื่องที่ดินทำกิน 2) เรื่องคนเร่ร่อน 3) เรื่องการแก้ไขปัญหาผู้ประกอบอาชีพผิดกฎหมาย
- 4) เรื่องประชาชนที่ถูกหลอกลวง 5) เรื่องนักเรียน/นักศึกษาที่ไปประกอบอาชีพที่ไม่เหมาะสม
- 6) เรื่องการปรับโครงสร้างหนี้ของประชาชน

ภิรมย์พร อินพุ่ม (2551, หน้า 18-19) กล่าวว่า ปัญหาความยากจนของชุมชนเกิดจากสาเหตุใหญ่ 2 ประการที่เชื่อมโยงเป็นวัฏจักร ดังนี้

1. สาเหตุจากปัจจัยภายใน ได้แก่ การมีความรู้ความสามารถในการประกอบอาชีพต่ำเนื่องจากการขาดโอกาสในการศึกษาและพัฒนาทักษะต่าง ๆ รวมทั้งการขาดโอกาสในการรับรู้ข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ นอกจากนี้ การมีปัญห สุขภาพ และการมีภาระในการเลี้ยงดูครอบครัวที่มีขนาดใหญ่ ประกอบกับการมีทรัพย์สินและที่ดินในการทำกินน้อย ปัจจัยเหล่านี้ล้วนแต่เป็นสาเหตุภายในบุคคลที่ทำให้บุคคลกลายเป็นคนจนได้

2. สาเหตุจากปัจจัยภายนอก ได้แก่ นโยบายการพัฒนาที่ไม่สมดุลของภาครัฐที่เน้นพัฒนาเมืองมากกว่าพัฒนาชนบท หรือการพัฒนาชนบทที่เน้นแต่ทุนทางกายภาพ โดยขาดการส่งเสริมทุนทางสังคม เน้นการส่งเสริมภาคอุตสาหกรรมมากกว่าภาคการเกษตร เน้นการจัดสรรทรัพยากรธรรมชาติต่าง ๆ เพื่อการพาณิชย์โดยไม่คำนึงถึงความยั่งยืน เน้นเป้าหมายการเจริญเติบโตทางด้านเศรษฐกิจมากกว่าการกระจายรายได้ เน้นการเปิดประเทศมากเกินไปในขณะที่ยังไม่มีมาตรการรองรับผลกระทบในด้านต่าง ๆ ที่ดีพอ กระบวนการทางกฎหมายที่เป็นปัจจัยสร้างความเหลื่อมล้ำในสังคม และระบบราชการไม่เอื้อต่อการแก้ปัญหาความยากจนทั้งในแง่ขั้นตอนในการปฏิบัติงานที่ซับซ้อนและความล่าช้า รวมไปถึงความซ้ำซ้อนของหน่วยงานต่าง ๆ ในขั้นตอนการปฏิบัติการ ตลอดจนความไม่สอดคล้องกันของแผนงานและงบประมาณในระดับต่าง ๆ เหล่านี้ล้วนเป็นปัจจัยหลักจากภายนอกที่เป็นสาเหตุทำให้ความยากจนและซ้ำเติมคนจนมากขึ้น

ดวงกมล อินต๊ะ (2556) อธิบายว่า ความยากจนมาจากสาเหตุ คือ

1) ประชากรเพิ่มขึ้นมาก ทรัพยากรมีจำกัด หรือไม่เอื้ออำนวยต่อการผลิตอย่างมีประสิทธิภาพ ให้เพียงพอกับความต้องการของคน 2) โครงสร้างทางเศรษฐกิจสังคมของประเทศยากจนเป็นแบบเผด็จการและเจ้าขุนมูลนาย โดยอภิสิทธิชนกลุ่มน้อย 3) คนจนคือคนที่ได้รับการศึกษาอบรมต่ำ ได้รับบริการทางสาธารณสุขต่ำ มีวิถีการผลิตและวิถีชีวิตที่ล้าหลัง ประสิทธิภาพการผลิตต่ำแข่งขันสู้คนอื่นเขาไม่ได้ (วัฏจักรของ โง่ เจ็บ จน)

เพชร ชัยศร (2556, หน้า 122) ปัจจัยที่ส่งผลต่อภาวะความยากจนพบว่า ปัจจัยทางสังคม ได้แก่ การสะสมทุน ไม่มีทรัพย์สินที่ก่อให้เกิดรายได้ ขาดการประหยัดอดออม ไม่มีทรัพย์สินถาวร หรือมีแต่มูลค่าต่ำ ไม่มีการจัดตั้งกลุ่ม/องค์กรการเงินในชุมชน สิทธิโอกาสทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคม การเข้าถึงแหล่งทุนของรัฐ ขาดโอกาสในการรับรู้ข่าวสาร ไม่มีไฟฟ้า ประปาใช้ในชีวิตประจำวัน การถูกคุกคาม เอารัดเอาเปรียบ ความไม่ปลอดภัย ขาดสวัสดิการทางสังคม ภาระทางการเงิน มีภาระหนี้ นอกเหนือไปใช้จ่ายผิดประเภท ไม่มีรายได้พิเศษหรืออาชีพเสริม การขาดโอกาสในการมีส่วนร่วมหรือเป็นสมาชิกกลุ่ม ส่งผลต่อรายได้ซึ่งเป็นตัววัดภาวะความยากจนมากที่สุด

สีสะหวัน วงศ์กัตัญญ (2558, หน้า 91) ได้ศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหาความยากจน พบว่า 1) เป็นเพราะการขาดความรู้ความเข้าใจในการประกอบสัมมาชีพ และมีความรู้ความสามารถในการประกอบอาชีพน้อยที่สุด 2) ขาดโอกาสในด้านต่าง ๆ

เช่น ขาดโอกาสในการศึกษา ขาดโอกาสในการพัฒนาทักษะต่าง ๆ และขาดโอกาสในการรับรู้ข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ เป็นต้น 3) การศึกษาอยู่ในระดับชั้นประถมศึกษาทำให้มีทางเลือกในการประกอบอาชีพน้อย หรือขาดโอกาสในการเข้าถึงแหล่งเงินทุนเนื่องจากขาดสินทรัพย์ในการค้ำประกันและมักถูกมองว่าเป็นกลุ่มที่เสี่ยงต่อการขาดทุนสูง

Vaughan (2002, Abstract) ได้ศึกษาทฤษฎีทางการเมืองและปัญหาความยากจนของชาวอเมริกัน องค์การระหว่างประเทศมีบทบาทในระดับโลกปัญหาของการลดความยากจน การแก้ปัญหาความยากจนสำหรับประชากรกว่า 1.1 พันล้านคนทั่วโลก เป็นปัญหาสำคัญที่มีผลดีในการสร้างสันติภาพของโลกและการพัฒนา ดังนั้นยูเอ็น ธนาคารโลก และองค์การระหว่างประเทศอื่น ๆ ควรมีความรับผิดชอบมากขึ้นในการระดมและจัดระเบียบกองกำลังของทุกด้าน และประกาศสงครามกับความยากจนด้วยการมีส่วนร่วมจากทุกฝ่ายในการปฏิบัติงานเพื่อสรุป และแลกเปลี่ยนประสบการณ์อย่างมีประสิทธิภาพจากการพัฒนาประเทศในการลดความยากจน สิ่งสำคัญในการดำเนินการร่วมกันระหว่างประเทศนั้น ต้องพยายามในการจัดหาเงินทุนการพัฒนาระหว่างประเทศและกระบวนการขอความช่วยเหลือและการศึกษามาตรการใหม่ที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อการสนับสนุนมากขึ้นจากองค์การระหว่างประเทศพหุภาคีเพื่อหาสาเหตุของการลดความยากจน การส่งเสริมการปฏิบัติงานและการระดมของสังคมเข้ามามีส่วนร่วมในการปฏิบัติการแก้ปัญหาความยากจนระดับประเทศ และลดความขัดแย้งของสังคมการให้ความช่วยเหลือและบรรเทาความยากจนและความจำเป็นในโครงการต่าง ๆ ที่มีประสิทธิภาพที่จะช่วยให้คนยากจนในประเทศรวมทั้งกิจกรรมของการดูแลคนยากจนผ่านการประสานงานระหว่างภูมิภาคตะวันออกและตะวันตกเพื่อให้ความช่วยเหลือในพื้นที่ที่ยากจนในพื้นที่ภาคกลางและตะวันตกโครงการดังกล่าวมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ความช่วยเหลือเพื่อการศึกษาของเด็กยากจนที่เอื้อให้เกิดองค์กรพัฒนาเอกชนมีส่วนร่วมในการทำงานต่อต้านความยากจนเช่นเดียวกับการรณรงค์ต่อต้านความยากจน สำหรับผู้หญิงในพื้นที่ที่ยากจนที่เข้าร่วมในการพัฒนาทางเศรษฐกิจในท้องถิ่นยังมิได้รับแรงผลักดันที่แข็งแกร่งในการทำงาน และประชากรที่ยังยากจน จากปัญหาความยากจนจะต้องดำเนินการให้ประชากรหลุดพ้นจากความยากจนและได้รับการดูแลต่อทุกคนในสังคม

จากการศึกษาแนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับความยากจน ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์และสังเคราะห์ปัจจัยที่เป็นสาเหตุของความยากจน ดังตาราง 4

ตาราง 4 วิเคราะห์และสังเคราะห์ปัจจัยที่เป็นสาเหตุของความยากจน

ปัจจัยที่เป็นสาเหตุของความยากจน	1. Lewis (1966)	2. Rowntree (1979)	3. Townsend (1979)	4. Hicks (1980)	5. Hagenaars (1986)	6. Schiller (1989)	7. George (1988)	8. Chambers (2007)	ความถี่
1. ที่ตั้งภูมิศาสตร์	✓						✓		2
2. ความเป็นเมือง-ชนบท	✓				✓				2
3. โครงสร้างครอบครัวมีขนาดใหญ่	✓	✓	✓		✓		✓		5
4. ระบบเครือญาติ	✓								1
5. ความสัมพันธ์ระหว่างสามี-ภรรยาหรือ บุตรและผู้ปกครอง	✓								1
6. ขาดแบบแผนการใช้จ่ายและบริโภค	✓								1
7. ระบบค่านิยมทางสังคม	✓						✓		2
8. ระบบเวลา	✓								1
9. ความรู้สึกผูกพันกับชุมชนที่ตนเองอาศัยอยู่	✓								1
10. ปัจจัยภายในของครอบครัว	✓	✓				✓			3
11. ปัจจัยภายนอกของครอบครัว		✓					✓		2
12. ปัจจัยด้านแรงงานในชนบทไม่มีงานทำที่แน่นอน		✓	✓	✓	✓			✓	5
13. คนหาเลี้ยงครอบครัวมีน้อยแต่จำนวน ผู้บริโภคมีมาก		✓							1
14. ผู้มีรายได้หลักในครอบครัวเสียชีวิต		✓							1
15. ชอบดื่มสุราและทะเลาะวิวาท เล่นการพนัน		✓				✓			2
16. ใช้จ่ายสุรุษสุรุษ ไม่มีธัญธอดออม		✓		✓					2
17. การศึกษาอยู่ในระดับต่ำ		✓		✓	✓	✓	✓		5
18. การเข้าถึงบริการด้านสาธารณสุข		✓			✓	✓	✓	✓	5
19. ถูกคุกคามจากภัยธรรมชาติ		✓					✓	✓	3

ตาราง 4 (ต่อ)

ปัจจัยที่เป็นสาเหตุของความยากจน	1. Lewis (1966)	2. Rowntree (1979)	3. Townsend (1979)	4. Hicks (1980)	5. Hagenaars (1986)	6. Schiller (1989)	7. George (1988)	8. Chambers (2007)	ความถี่
20. นโยบายด้านภาษีอากรหรือโครงการรัฐบาล		✓	✓		✓		✓		4
21. มีรายได้น้อย			✓		✓				2
22. ปัจจัยบริการด้านสาธารณสุขต่าง ๆ			✓	✓					2
23. ปัจจัยด้านการขาดแคลนอาหาร			✓				✓	✓	3
24. ไม่มีความรู้ด้านสุขภาพและโภชนาการ				✓					1
25. ปัจจัยด้านน้ำประปาและสุขาภิบาล				✓					1
26. ปัจจัยด้านค่าครองชีพสูง					✓			✓	2
27. ภาวะการณ์เปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ และรายได้ประชาชาติ					✓				1
28. การเพิ่มขึ้นของประชากร			✓		✓	✓			3
29. เพศ					✓				1
30. ความชราภาพ					✓			✓	2
31. ขาดแรงจูงใจในการทำงาน							✓		1
32. ขาดโอกาสในการพัฒนาตัวเองในด้านทักษะและ โอกาสในการประกอบอาชีพการงาน							✓		1
33. ตีตสารเสพติด							✓		1
34. ปัจจัยด้านเส้นทางคมนาคม							✓		1
35. ในพื้นที่ที่โครงการของรัฐบาลเข้าไปไม่ถึง							✓		1
36. ถูกกีดกันจากสังคม							✓	✓	2
37. พฤติกรรมทางอาชญากรรม						✓			1
38. ที่ทำกินมีน้อย						✓		✓	2

ตาราง 4 (ต่อ)

ปัจจัยที่เป็นสาเหตุของความยากจน	1. นีวัตน์ สวัสดิ์แก้ว (2549)	2. ภิรมย์พร อินพุ่ม (2551)	3. ดวงกมล อินตะ (2556)	4. เพ็ชร ชัยตร (2556)	5. พวงสะหวัด อ่อนสวัสดิ์	6. สีสะหวัด วงศ์กัญญา	ความถี่
1. ขาดที่ดินทำกิน หรือมีที่ดินทำกินน้อย	✓	✓			✓		
2. คนเร่ร่อน	✓						3
3. การแก้ไขปัญหามูลประกอบอาชีพผิดกฎหมาย	✓						1
4. ประชาชนถูกหลอกหลวง	✓						1
5. นักเรียน/ นักศึกษาที่ไปประกอบอาชีพที่ไม่เหมาะสม	✓						1
6. ขาดการปรับโครงสร้างหนี้ของประชาชน	✓						1
7. การศึกษาอยู่ในระดับที่ต่ำ		✓	✓	✓	✓	✓	5
8. ขาดโอกาสในการรับรู้ข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์		✓	✓	✓		✓	4
9. การเข้าถึงบริการด้านสาธารณสุข		✓	✓		✓		3
10. มีภาระในการเลี้ยงดูครอบครัวที่มีขนาดใหญ่		✓					1
11. การมีทรัพย์สินน้อยที่ไม่ก่อให้เกิดรายได้		✓	✓	✓		✓	4
12. นโยบายการพัฒนาที่ไม่สมดุลของภาครัฐ		✓					1
13. เน้นการส่งเสริมภาคอุตสาหกรรมมากกว่าภาคการเกษตร		✓					1
14. เน้นการจัดสรรทรัพยากรธรรมชาติต่าง ๆ เพื่อการพาณิชย์ โดยไม่คำนึงถึงความยั่งยืน		✓					1
15. เน้นเป้าหมายการเจริญเติบโตทางด้านเศรษฐกิจมากกว่าการกระจายรายได้		✓					1

ตาราง 4 (ต่อ)

ปัจจัยที่เป็นสาเหตุของความยากจน	1. นวัตกรรม สวัสดิ์ดีแก้ว (2549)	2. ภิรมย์พร อินพุ่ม (2551)	3. ดวงกมล อินตะ (2556)	4. เพชร ชัยตร (2556)	5. พวงละหวัด อ่อนลัดละ	6. สีสะหวัน วงศ์กัญญา	ความถี่
16. เน้นการเปิดประเทศมากเกินไปในขณะที่ยังไม่มีมาตรการรองรับผลกระทบในด้านต่าง ๆ ที่ดีพอ		✓					1
17. กระบวนการทางกฎหมายที่เป็นปัจจัยสร้างความเหลื่อมล้ำในสังคม		✓					1
18. ระบบราชการไม่เอื้อต่อการแก้ไขปัญหาความยากจน/ ขั้นตอนในการปฏิบัติการที่ซับซ้อนและล่าช้า		✓					1
19. ความซ้ำซ้อนของหน่วยงานต่าง ๆ ในขั้นตอนการปฏิบัติการ		✓					1
20. ความไม่สอดคล้องกันของแผนงาน และงบประมาณในระดับต่าง ๆ		✓					1
21. ประชากรเพิ่มขึ้นมาก			✓				1
22. การผลิตที่ไม่มีประสิทธิภาพเพียงพอต่อความต้องการของคน			✓				1
23. โครงสร้างทางเศรษฐกิจสังคมของประเทศยากจนเป็นแบบเผด็จการและเจ้าขุนมูลนาย			✓				1
24. มีวิธีการผลิตและวิธีชีวิตที่ล้าหลังทำให้ประสิทธิภาพการผลิตต่ำแข่งขันสู้คนอื่นเขาไม่ได้			✓		✓		2
25. ขาดการประหยัดคอดออม			✓				1
26. ไม่มีการจัดตั้งกลุ่ม/องค์กรการเงินในชุมชน			✓				1
27. การเข้าถึงแหล่งทุนของรัฐ			✓	✓	✓	✓	4

ตาราง 4 (ต่อ)

ปัจจัยที่เป็นสาเหตุของความยากจน	ปัจจัยที่เป็นสาเหตุของความยากจน						ความถี่
	1. นวัตกรรม สวัสดิ์แก้ว (2549)	2. ภิรมย์พร อินพุ่ม (2551)	3. ดวงกมล อินตะ (2556)	4. เพชร ชัยศรี (2556)	5. พวงละหวัด อ่อนลัดสะ	6. สีสะหวัน วงศ์กัญญา	
28. ไฟฟ้าเข้าไม่ถึงเขตพื้นที่ชนบท			✓		✓		2
29. ขาดน้ำดื่มที่สะอาดใช้ในการอุปโภคและบริโภค			✓		✓		2
30. สิทธิโอกาสทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคม			✓				1
31. การถูกคุกคาม เอารัด เอาเปรียบ			✓				1
32. ความไม่ปลอดภัย			✓				1
33. ขาดสวัสดิการทางสังคม			✓				1
34. มีภาระหนี้ในระบบ			✓				1
35. การกู้เงินไปใช้จ่ายผิดประเภท			✓				1
36. มีรายได้น้อย ไม่มีรายได้พิเศษหรืออาชีพเสริม			✓		✓		2
37. ขาดโอกาสในการมีส่วนร่วมหรือเป็นสมาชิกกลุ่ม			✓				1
38. ขาดโอกาสในการพัฒนาทักษะต่าง ๆ			✓		✓	✓	3
39. ขาดแคลนด้านอาหาร					✓		1
40. มีรายได้น้อย					✓		1
41. ขาดเครื่องจักรกลในการผลิต					✓		1
42. ถูกภัยธรรมชาติคุกคาม					✓		1
43. สภาพแวดล้อมถูกทำลาย					✓		1
44. แรงงานในชนบทไม่มีงานทำที่แน่นอน					✓	✓	2
45. ขาดที่อยู่อาศัยที่ถาวร					✓		1
46. เส้นทางคมนาคมไม่สามารถเดินทางได้					✓		1
สองฤดูกาล							

จากตาราง 4 ผลการวิเคราะห์และสังเคราะห์ปัจจัยที่เป็นสาเหตุของความยากจนเพื่อให้ปัจจัยที่เป็นสาเหตุของความยากจนครอบคลุมและสอดคล้องกับบริบทความยากจนในประเทศสปป.ลาว ผู้วิจัยสามารถสรุปและจัดหมวดหมู่ปัจจัยที่เป็นสาเหตุของความยากจนโดยเลือกปัจจัยที่เป็นสาเหตุของความยากจนที่มีความถี่สูงสุด 5 อันดับแรก ประกอบด้วย 1) ด้านการศึกษาอยู่ในระดับต่ำ 2) การเข้าถึงบริการด้านสาธารณสุข 3) ขาดแคลนอาหาร 4) ขาดที่อยู่อาศัยที่ถาวร 5) มีรายได้ต่ำ อย่างไรก็ตาม การวิจัยในครั้งนี้เกี่ยวข้องกับโดยตรงกับบริบทของประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ผู้วิจัยจึงได้เพิ่มปัจจัยที่เป็นสาเหตุความยากจนที่ได้จากการลงพื้นที่ภาคสนามเข้าไปด้วย ดังนี้คือ ด้านเส้นทางคมนาคมมีเส้นทางเข้าถึงแต่เดินทางเข้าถึงได้ลำบาก ใช้การได้ในฤดูร้อนและฤดูหนาว ด้านระบบข้อมูลข่าวสารยังเข้าไปไม่ถึงทั่วถึงในเขตพื้นที่ทุรกันดาร

4. ผลกระทบจากความยากจน

ผลกระทบของความยากจน ที่มีทั้งต่อบุคคล และสังคมทั้งในแง่บวกและลบ ได้มีนักวิชาการหลายท่านได้ให้ทัศนะ ไว้ดังนี้

ประดิษฐ์ มัชฌิมา (2523, หน้า 239) ผลกระทบของความยากจนที่มีต่อสังคม ได้แก่ ความอดอยากหิวโหย ความเจ็บป่วย ความเกียจคร้าน ความโง่เขลา และการถูกเอารัดเอาเปรียบผลต่อเศรษฐกิจทำให้มีรายได้ต่ำ จึงขาดการออมและการสะสมทรัพย์ ซึ่งมีผลกระทบกระเทือนต่อการลงทุน ผลกระทบต่อทางการเมือง มีผลต่อความมั่นคงของชาติ อันเนื่องมาจากความเหลื่อมล้ำทางฐานะก่อให้เกิดความวุ่นวาย

อดุลย์ ต้นประยูร (2526, หน้า 153) กล่าวถึงผลที่เกิดจากความยากจน คือ ก่อให้เกิดความไม่มั่นคงทางเศรษฐกิจ ก่อให้เกิดปัญหาทางสังคม เป็นผลต่อสุขภาพจิตใจของบุคคล

สุพัตรา สุภาพ (2535, หน้า 77) ได้กล่าวถึงผลกระทบของความยากจนว่า เป็นภาระแก่สังคมผลต่อตัวบุคคลและครอบครัว ก่อให้เกิดความไม่มั่นคงทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง

โกศลวงศ์ สวรรค์ และคณะ (2537, หน้า 178-179 อ้างถึงใน รัตยาต่างประโคน, 2552 หน้า 34) ผลกระทบจากความยากจน ไว้ดังนี้

1. เป็นการแบ่งชนชั้น รวย พอกินพอใช้ และจน
2. ความยากจนส่งผลให้บุคคลมีสุขภาพอนามัยไม่ดี ไม่แข็งแรง เป็นการขัดขวางและลดประสิทธิภาพในการทำงานลง ซึ่งจะส่งผลให้ยิ่งยากจนลงไปอีก คนยากจนไม่มีความสุขในการดำรงชีวิต ขาดการอยู่ดีและกินดี
3. เป็นภาระสังคม สังคมที่มีคนยากจนเป็นจำนวนมากเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาประเทศ เพราะรัฐต้องแก้ปัญหาพื้นฐานนี้ก็จะต้องใช้งบประมาณเป็นจำนวนมากช่วยเหลือคนเหล่านี้ ทำให้สังคมไม่สามารถพัฒนาให้เจริญก้าวหน้าได้อย่างรวดเร็ว ก่อให้เกิดความล่าช้าในการพัฒนาประเทศ
4. เกิดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ อันจะนำไปสู่การเกิดปัญหาสังคม เช่น การลักทรัพย์ และการขัดแย้งระหว่างบุคคล เป็นต้น
5. ความยากจนเป็นเหตุให้ไม่ได้รับการศึกษาตามความสามารถที่มีอยู่ จึงไม่สามารถหางานที่ดี ต้องทำงานแบบใช้แรงงานรายได้ต่ำ
6. ความยากจนเป็นเหตุทำให้เกิดความท้อแท้ เฉื่อยชา ความพยายามมีอยู่จำกัดและไม่ค่อยมีประสิทธิภาพ
7. ความยากจนเป็นสาเหตุให้เกิดความเบี่ยงเบนทางพฤติกรรมตามมา เช่น สภาพครอบครัวแตกแยก การติดสิ่งเสพติด การเป็นโสเภณี การขายแรงงานเด็กต้อยโอกาสในการศึกษาและฝึกอบรม และการเป็นอาชญากร เป็นต้น
8. คนจนมักมีครอบครัวใหญ่ ลูกมาก ลูกแต่งงานแล้วไม่แยกครอบครัว
9. ความยากจนทำให้สังคมมีความอ่อนแอทางเศรษฐกิจและการเมือง เพราะคนจนไม่มีส่วนร่วมอย่างมีประสิทธิภาพในการพัฒนาเศรษฐกิจและการเมือง
10. มีชีวิตน่าสงสาร ความขาดแคลนและความไม่มั่นคงทางเศรษฐกิจ บุคคลมีสภาพขัดสนยากไร้ไม่สามารถจัดหาเครื่องบริโภคและอุปโภคได้อย่างเพียงพอ จึงดำเนินชีวิตทางกายอย่างขาดแคลนและมีสภาพชีวิตต่ำกว่ามาตรฐาน

11. สถานภาพทางสังคมต่ำและเป็นผู้ด้อยโอกาสในสังคม บุคคลรู้สึกมีปมด้อยน้อยเนื้อต่ำใจ อิจฉา หวาดระแวง มองโลกแง่ร้าย มีอารมณ์ไม่มั่นคง บางคนปล่อยชีวิตตามยถากรรมไม่กล้าหรือไม่ชอบสมาคม ไม่ปรับตัว เป็นคนจริยธรรมต่ำ ทำตัวเหมือนไร้ความสามารถ นอกจากนี้จะขาดโอกาสหรือเสียเปรียบในทางหน้าที่การงานและทางสังคม

12. ผลต่อตัวบุคคลและครอบครัว ทำให้เกิดปัญหาทางอารมณ์ เช่น น้อยเนื้อต่ำใจ อิจฉา หวาดระแวง มองโลกในแง่ร้าย เป็นต้น ปล่อยไปตามโชคชะตา เกิดปัญหาสุขภาพจิตซึ่งมีผลต่อบุคลิกภาพ ไม่สามารถที่จะให้การศึกษาและการอุปโภคบริโภคแก่ครอบครัวเท่าที่ควร เป็นอุปสรรคต่อความเจริญก้าวหน้าของบุคคลและสังคม

13. ก่อให้เกิดความไม่มั่นคงทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง สังคมใดที่มีคนยากจนมาก ๆ จะเป็นอุปสรรคในการพัฒนาประเทศมาก

14. คำยาบ้า เพื่อความอยู่รอด

ประเสริฐ แยมกลิ่นพุ่ม และคณะ (2544, หน้า 144-145 อ้างถึงใน รัตยา ต่างประโคน, 2552, หน้า 40) ได้กล่าวว่าความยากจนก่อผลกระทบต่อทั้งบุคคลและสังคมทั้งในด้านบวกและด้านลบแต่ส่วนใหญ่จะเป็นด้านลบ สรุปได้โดยสังเขปดังนี้

1. ความยากจนที่ได้กำหนดระดับหรือมาตรฐานแน่นอนแล้วจะเป็นเครื่องชี้ให้เห็นเส้นแบ่งระหว่างความรวยหรือความพอมีพอกินกับความยากจนหรือใช้เป็นเส้นแบ่งประเทศร่ำรวยและประเทศยากจนได้

2. แหล่งหรือชุมชนอันเป็นที่อยู่อาศัยของคนยากจนเป็นแหล่งสำหรับผู้มีใจบุญได้มีบทบาทได้แสดงมนุษยธรรมทำบุญทำทานทำให้ผู้ทำบุญทำทานเกิดความปีติใจ

3. ความยากจนอาจเป็นเครื่องกระตุ้นใจให้บุคคลเกิดความมุมานะทุ่มเทความพยายามเพื่อไม่ให้คนต้องตกอยู่ในภาวะอันไม่พึงปรารถนาเช่นกันหรืออาจใช้เป็นเครื่องกระตุ้นใจลูกหลานศิษย์ ให้มีมานะพยายามเพื่อจะได้หนีห่างจากภาวะความยากจน

4. ความยากจนอาจส่งผลให้บุคคลมีสุขภาพอนามัยไม่ดี ไม่แข็งแรง อันเป็นการขัดขวางมิให้ประกอบกิจการหรือลดประสิทธิภาพในการทำงานลงซึ่งจะส่งผลให้มีสภาพยากจนลงไปอีก

5. ความยากจนอาจเป็นเหตุให้ไม่ได้รับการศึกษาตามความสามารถที่มีอยู่ทำให้มีการศึกษาดำขาดความชำนาญตามที่ตลาดแรงงานต้องการทำให้ผู้ยากจนไม่สามารถหางานที่ดีค่าแรงสูงทำได้ ผลตามมามีอีกก็คือ คนจนต้องทำงานแบบใช้แรงงานรายได้ต่ำจึงไม่มีหรือมีโอกาสที่จะร่ำรวย

6. คนจนมีแนวโน้มที่จะไม่เห็นคุณค่าของการศึกษาสูงเพราะไม่เชื่อว่าการศึกษาคือช่วยทำให้ชีวิตเขาดีขึ้นได้เขาเชื่อว่าการติดต่อกับคนรวยคนใหญ่มีอิทธิพลคนที่เอ็นดูเห็นใจเขาจะทำให้ชีวิตเขาสะดวกสบายได้งานทำมากกว่าการศึกษา

7. ความยากจนเป็นสาเหตุประการหนึ่งที่ทำให้คนจนมีความท้อแท้เพ้อเจ้อหรือเฉื่อยชาที่เป็นดังนี้อาจจะเป็นเพราะการที่เขาอยากจนเพราะความพยายามหลายหนของเขาล้มเหลวหรือขณะที่เป็นคนยากจนเขาได้พยายามสร้างฐานะทำงานลงทุนแต่ความพยายามที่มีอยู่จำกัดและไม่ค่อยมีประสิทธิภาพ ทำให้เขาล้มเหลวเขาจึงเกิดความเฉื่อยชา

8. สังคมที่มีคนยากจนเป็นจำนวนมากสังคมจะต้องใช้งบประมาณเป็นจำนวนมากช่วยเหลือคนเหล่านี้ทำให้สังคมไม่สามารถพัฒนาให้เจริญก้าวหน้าไปอย่างรวดเร็วได้

9. คนจนมักมีครอบครัวใหญ่เพราะคนจนมีโอกาสไปเปิดหูเปิดตาหรือหาความสุขสนุกสนานนอกบ้านได้น้อยหรือกลัวอีกนัยหนึ่ง โลกภายนอกบ้านของคนจนไม่สดใสและไม่น่าสนุกสนาน เขาจึงมักหาความสุขในบ้าน

10. ความยากจนทำให้สังคมมีความอ่อนแอทางเศรษฐกิจและการเมืองด้วยเพราะคนจนไม่สามารถมีส่วนร่วมในการพัฒนาเศรษฐกิจอย่างมีประสิทธิภาพและคนจนไม่สามารถจะมีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างเต็มที่บางที่อาจไม่สนใจใยดีต่อการเมืองของประเทศเสียเลยก็ได้

สมศักดิ์ ศรีสันติสุข และคณะ (2546, หน้า 13-14) ผลกระทบของความยากจนในชนบท ประกอบด้วย

1. ผลกระทบของความยากจน ทำให้เกิดปัญหาภายในครอบครัว เกิดการทะเลาะวิวาทระหว่างคนในครอบครัว ลูก ๆ ไม่ได้เรียนหนังสือ บางคนจำเป็นต้องออกจากโรงเรียนเพื่อออกมาช่วยพ่อแม่ทำมาหากินเพื่อแบ่งเบาภาระของครอบครัว ทำให้ชีวิตมีความยากลำบากไปไหนมาไหนไม่สะดวก ไม่รู้อนาคตของตนเองว่าจะเป็นอย่างไร

2. ผลกระทบของความยากจนทำให้มีการรวมกลุ่มกันในการแก้ไขปัญหาความยากจนทั้งนี้เนื่องจากคนจนในชนบทเป็นสมาชิกคนหนึ่งในชุมชน ชุมชนในชนบทมีความเกี่ยวพันเป็นญาติพี่น้องกันจึงเป็นระบบเครือญาติที่ยังไม่ทอดทิ้งคนจนในชนบท ทำให้คนจนในชุมชนมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และมีน้ำใจช่วยเหลือซึ่งกันและกัน “ลูกไม่ได้ไปโรงเรียน” (เพศหญิง อาชีพรับจ้าง อายุ 32 ปี ชุมชนชนบท จังหวัดสกลนคร) “ครอบครัวทะเลาะกัน” (เพศหญิง อาชีพรับจ้าง อายุ 35 ปี ชุมชนชนบทจังหวัดสกลนคร) “ทำให้ลูกเมียทุกข์ยาก ทะเลาะกัน” (เพศชาย อาชีพรับจ้าง อายุ 67 ปี ชุมชนชนบท จังหวัดสกลนคร) “มีปัญหาหลายอย่าง ชีวิตไม่มีความสุข ไม่รู้อนาคตของตนเองและครอบครัว” (เพศหญิง อาชีพทำนาและรับจ้าง อายุ 42 ปี ชุมชนชนบท จังหวัดสกลนคร) “คนจนช่วยเหลือกันดี และมีน้ำใจ” (เพศชาย อาชีพทำนาและรับจ้าง อายุ 50 ปี ชุมชนชนบท จังหวัดศรีสะเกษ)

กล่าวโดยสรุป จากแนวคิดของนักวิชาการเกี่ยวกับผลกระทบจากความยากจน ดังที่ได้กล่าวมาข้างต้น จะส่งผลกระทบต่อชีวิตของมนุษย์ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และทำให้เกิดปัญหาทางสังคมตามมาเพราะความยากจนนั่นเอง

5. แนวทางการแก้ไขปัญหาความยากจน กรณีศึกษาจากต่างประเทศ

จากการศึกษา ทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวทางการแก้ไขปัญหาคความยากจน ซึ่งมีผู้วิจัย รวมทั้งนักวิชาการหลายท่าน มีข้อค้นพบ ดังนี้

สมศักดิ์ ศรีสันติสุข และคณะ (2546, หน้า 14) กล่าวถึงวิธีการแก้ไขปัญหาคความยากจน จากมุมมองของคนจนในชนบทของประเทศไทย มีดังนี้

1. การแก้ไขปัญหาคด้วยตนเอง จากมุมมองของคนจนในชนบทเห็นว่าการแก้ไขปัญหาคความยากจนต้องแก้ไขที่ตนเองก่อน คือ จะต้องขยันทำงาน รู้จักประหยัดและอดออม คนจนส่วนใหญ่จะมีวิธีการแก้ไขปัญหาคความยากจนของตนเอง เช่น การไปกู้หนี้ยืมสินกับญาติพี่น้องในชนบท โดยไม่คิดดอกเบี้ยหรือคิดดอกเบี้ยราคาต่ำ บางคนก็ส่งลูกของตนไปทำงานที่กรุงเทพมหานคร ลูก ๆ จะส่งเงินมาให้ที่บ้านทำให้พอจะแก้ไขปัญหาคความยากจนได้บางส่วนเท่านั้น ส่วนมากคนจนเมื่อกู้หนี้ยืมกับใครแล้วจะไม่ผิดสัญญากับพี่น้อง ถ้าหากผิดสัญญาบางครั้งหนึ่งก็จะไม่สามารถกู้ยืมเงินจากญาติพี่น้องได้อีกเลย

2. ต้องการให้รัฐจัดหาที่ทำกินให้ จัดหาเงินทุนทางด้านการเกษตรให้ และคนจนในชนบทยังต้องการสวัสดิการที่รัฐจะให้กับคนจนตามสิทธิหน้าที่ที่พึงจะมีของประชาชนคนหนึ่งคนจนต้องการเงินกู้มาเพื่อพัฒนาตนเองให้มีรายได้ รวมทั้งส่งเสริม

ให้มีการเลี้ยงวัวและควายภายในหมู่บ้าน นอกจากนี้ในส่วนของภาคเอกชนคนจนในหมู่บ้าน ต้องการให้มาตั้งโรงงานใกล้ ๆ หมู่บ้านเพื่อจะได้มีงานทำและมีรายได้ “ถ้าไม่รู้จักขยัน และประหยัดก็ไม่มั่งคั่ง” (เพศชาย อาชีพทำนา อายุ 63 ปี ชุมชนชนบท จังหวัดศรีสะเกษ) “ต้องการมีเงินทำทุนการเกษตร เพื่อเลี้ยงวัว (วัว)” (เพศชาย อาชีพทำนา อายุ 44 ปี ชุมชนชนบท จังหวัดขอนแก่น) “อยากเลี้ยงวัว ควาย”(เพศหญิง อาชีพทำนา อายุ 53 ปี ชุมชนชนบท จังหวัดขอนแก่น) “อยากมีทุนเลี้ยงเป็ด ไก่” (เพศชาย อาชีพรับจ้าง อายุ 32 ปี ชุมชนชนบท จังหวัดขอนแก่น) “อยากมีงานรองรับ มีอาชีพมีการฝึกอาชีพให้คนหนุ่มสาว” (เพศหญิง อาชีพทำนา และรับจ้าง อายุ 42 ปี ชุมชนชนบทจังหวัดสกลนคร)

สำหรับ สปป.ลาว พรรคและรัฐบาลแห่ง สปป.ลาว ได้มีการค้นหาวิถีชีวิต การต่าง ๆ เพื่อที่จะแก้ไขปัญหาดังกล่าวให้หมดสิ้นไป กล่าวคือ ในระยะ พ.ศ. 2554 - 2558 รัฐบาลได้กำหนดยุทธศาสตร์การแก้ปัญหาความยากจนของ สปป.ลาว ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

รัฐบาลแห่ง สปป.ลาว ได้กำหนดยุทธศาสตร์เพื่อการเติบโตและการลด (ขจัด) ความยากจนแห่งชาติที่มีชื่อเรียกว่า “ยลช” ได้มีการสรุปวิธีการให้ รัฐบาลแห่ง สปป.ลาว เพื่อบรรลุเป้าหมายตามมติของประชุมพรรค ครั้งที่ 6 ซึ่งกำหนด เอาไว้ว่า ใน พ.ศ. 2563 “ต้องนำพาประเทศชาติหลุดพ้นจากความด้อยพัฒนา” เป้าหมายรวมเพื่อการพัฒนาในระยะยาวของ สปป.ลาว จะประสบผลสำเร็จได้ก็ต่อเมื่อระบบเศรษฐกิจ เจริญเติบโตไปในทิศทางที่ดีขึ้น และรวมไปถึงการพัฒนาสังคมที่ยั่งยืนรวมทั้งรักษาเอกลักษณ์ ทางด้านสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจและการเมืองไว้อย่างมั่นคงและครอบคลุม เพื่อให้ บรรลุเป้าหมายดังกล่าว สปป.ลาว ได้วางแผนพัฒนาประเทศในระยะเวลา 28 ปี เช่น การ กลับไปสู่ระบบเศรษฐกิจอย่างยั่งยืน การพัฒนาระบบโครงสร้างพื้นฐานทั่วประเทศ และ การกำหนดมาตรฐานการดำเนินชีวิตของประชาชนและชาวเผ่าเป็นระยะ ๆ เพื่อรองรับการ ขยายตัวทางด้านสังคม อนุรักษ์สิ่งแวดล้อม พัฒนาจิตใจ และส่งเสริมวัฒนธรรม ประเพณี ที่ดีงามของประชาชนลาวทุกชนเผ่า ในเดือนมีนาคม พ.ศ. 2544 กองประชุมใหญ่ของพรรค ครั้งที่ 7 ผู้นำประเทศได้กล่าววิสัยทัศน์ปลายทาง สำหรับ พ.ศ. 2563 ซึ่งได้กำหนดเป้าหมาย สูงสุดเพื่อขจัดความยากจนเป็นช่วงระยะเวลา คือ พ.ศ. 2548 พ.ศ. 2553 และ พ.ศ. 2563 ในการประชุมของพรรคได้กำหนดแนวทางการปฏิบัติงานของรัฐบาลเอาไว้ซึ่งได้ขยาย ระยะเวลาของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ 5 ปี ซึ่งได้กำหนดเป้าประสงค์ เฉพาะพร้อมทั้งการกำหนดแผนงานยุทธศาสตร์เชิงบูรณาการในหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

ดังกล่าว และได้นำสาระสำคัญในการประชุมโต๊ะกลมสามครั้งมาปฏิบัติเป็นรูปธรรมในการระดมความเห็นของสมาชิกที่ปรากฏในเอกสารทั้งสามฉบับนี้ มีจุดประสงค์เพื่อใช้เป็นหลักฐานทางด้านเอกสารถึงแนวทางนโยบายของรัฐบาลแห่ง สปป.ลาว ไปสู่การบรรลุเป้าหมายรวม ใน พ.ศ. 2563 เพื่อทำให้งานดังกล่าวบรรลุเป้าหมายในการขจัดความยากจนแห่งชาติตามแผนการบริหารประเทศของรัฐบาลลาวในครั้งนี้ คือ การจัดทำเป็นแผนยุทธศาสตร์ระยะกลาง

นับตั้งแต่ประเทศ สปป.ลาว ได้นำเอาระบบเศรษฐกิจใหม่มาใช้ และมีนโยบายเปิดกว้างตั้งแต่ พ.ศ. 2529 เป็นต้นมา ทำให้การเจริญเติบโตทางด้านเศรษฐกิจและสังคมดีขึ้นเป็นลำดับ อัตราการเจริญเติบโตทางด้านเศรษฐกิจได้ขยับตัวสูงขึ้นใน พ.ศ. 2533 อย่างไรก็ตาม ยังมีสิ่งที่ทำลายรัฐบาลลาวที่จะต้องปฏิบัติตามแผนให้ประสบความสำเร็จ เพื่อทำให้มีการเจริญเติบโตทางด้านเศรษฐกิจอย่างยั่งยืน และขจัดความยากจนในระยะยาว และทำให้มีประสิทธิภาพโดยมีแนวทางเชื่อมโยงประสานงาน 4 ฝ่ายได้ถูกต้อง จึงมีการบูรณาการงานและโครงการทุกระดับที่เกี่ยวข้องกับการขจัดความยากเข้าด้วยกัน มีแผนพัฒนาชนบทโดยเน้นการพัฒนาเมืองยากจน การปรับปรุงสภาพเศรษฐกิจมหภาคให้ครอบคลุม การพัฒนามหาภาคร่วมกับต่างประเทศ การบูรณาการปกครองของรัฐ และการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและอนุรักษ์สภาพแวดล้อมให้ยั่งยืน

การตั้งหน่วยงานที่รับผิดชอบการขจัดความยากจนให้สำเร็จตามเป้าหมายใน พ.ศ.2563 นั้นมีความสำคัญเพราะว่า จะเป็นการนำเอาแผนยุทธศาสตร์ขจัดความยากจนสู่การปฏิบัติ นอกจากนั้นยังมีความสัมพันธ์กับการพัฒนาในด้านสังคมด้านอื่น ๆ เช่น ความเป็นธรรมของประชาชนในชาติ มาตรฐานการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนทุกคน โดยมีบทบาทต่อไปนี้

1. วิจัยที่เกี่ยวกับสภาพความยากจนในประเทศ พร้อมทั้งสาเหตุต่าง ๆ ของปัญหาในระดับตัวเมืองให้ครบทุกด้าน
2. ปรับปรุงสภาพแวดล้อมเพื่อเอื้ออำนวยให้แก่การเติบโตทางด้านเศรษฐกิจให้ยั่งยืน
3. วางแผนปฏิบัติงานของหน่วยงานหลักและหน่วยงานสนับสนุน พร้อมทั้งทำแผนงานแห่งชาติเฉพาะแบบบูรณาการ

4. มีส่วนร่วมและปฏิบัติการยุทธศาสตร์ (สถาบันการเมืองและการปกครองแห่งชาติสปป.ลาว, 2004, หน้า 60)

ญี่ปุ่น เป็นประเทศที่ได้รับการยอมรับว่าเป็นประเทศหนึ่งของโลกที่ประสบความสำเร็จอย่างสูงในการพลิกฟื้นเศรษฐกิจเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนภายในประเทศ โดยใช้กฎหมายเป็นเครื่องมือนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจได้อย่างสันติ (Kawagoe, 1998)

นอกจากนี้ ประเทศญี่ปุ่นเคยเป็นประเทศที่มีระบบศักดินา (Feudalism) ที่มีคนชั้นสูงกลุ่มน้อยเป็นผู้ถือครองที่ดินขนาดใหญ่ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการผลิต ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 สิ้นสุดลง เศรษฐกิจของประเทศอยู่ในภาวะตกต่ำ ประชาชนมีความเป็นอยู่อย่างยากจนทั้งในอำเภอและชนบท อีกทั้งประเทศถูกกระแสการกดดันทั้งจากประเทศตะวันตกที่ชนะสงครามและมีประชาชนที่ยากจนจำนวนมากในประเทศ (Shimoji, 1998) ปัจจัยดังกล่าวมีส่วนทำให้เกิดการปฏิรูปการเมือง เศรษฐกิจ และกฎหมายอย่างขนานใหญ่ มีการออกกฎหมายใหม่ เช่น Agricultural Land Law 1952 และ Agricultural Basic Law 1961 เป็นต้น ซึ่งมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างการผลิตทางด้านเกษตรกรรม มีการจัดสรรที่ดินการถือครองที่ดินทางการเกษตรของประเทศใหม่ ทำให้เกิดการกระตุ้นการผลิต ญี่ปุ่นยังมีการดำเนินการด้านต่าง ๆ เช่น มีความพยายามแก้ไขปัญหาความยากจนของประชาชนอย่างต่อเนื่อง และค่อนข้างประสบความสำเร็จในการลดปัญหาความยากจนของประเทศ (บุษบง ชัยเจริญวัฒน์, บุญมี ลี และ เทพกร ฌ สงขลา, 2545, หน้า 3)

มาเลเซีย เป็นประเทศหนึ่งที่รอดพ้นจากวิกฤตเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นในภูมิภาคเอเชียและในประเทศไทยระหว่าง พ.ศ. 2539-2543 ที่ผ่านมาได้อย่างเหนือความคาดหมายเนื่องมาจากนโยบายการพัฒนาประเทศที่มีการใช้นโยบายการพัฒนาที่ยั่งยืนบนพื้นฐานของหลักความสมดุล (Balanced Approach) ขององค์ประกอบทางด้านสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา เช่น นโยบายการเกษตรแห่งชาติ (The National Agricultural Policy, 1992-2010) ที่มุ่งเน้นการพัฒนาภาคการเกษตรให้ก้าวสู่ความเป็นหนึ่ง ให้มีความทันสมัย มีการดำเนินการพัฒนาที่ยั่งยืนมาเลเซีย ได้ชื่อว่าเป็นประเทศที่ให้ความสำคัญกับเรื่องนโยบายการพัฒนาประเทศ และมีความเคร่งครัดในการบังคับใช้กฎหมาย จึงมีส่วนทำให้ประเทศมาเลเซียสามารถแก้ไขปัญหาของประเทศ และสามารถยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนขึ้นมาได้ในระดับที่น่าพอใจ (บุษบง ชัยเจริญวัฒน์, บุญมี ลี และ เทพกร ฌ สงขลา, 2545, หน้า 3)

สาธารณรัฐประชาชนจีนเป็นประเทศที่ได้รับการยอมรับว่าเป็นประเทศหนึ่งของโลกที่ประสบความสำเร็จอย่างสูงในการพลิกฟื้นทางด้านเศรษฐกิจ เพื่อแก้ไขปัญหาคความยากจนภายในประเทศ โดยเฉพาะการแก้ไขปัญหาคความยากจนอยู่ที่จังหวัดเจ้อเจียงโดยภายใต้การนำของพรรคคอมมิวนิสต์จีนทำให้ปัญหาคความยากจนถูกขจัดออกไปอย่างสิ้นเชิง ในการแก้ไข คความยากจนของประชาชนนั้น รัฐบาลจีนได้ยึดมั่นหลักการ “คความยากจนไม่ใช่สังคมนิยม ถ้ามีคนยากจนและคนร่ำรวยแตกต่างกันมาก ก็จะไม่ใช้สังคมนิยม เป้าหมายหลักของสังคมนิยม คือ การทำให้ทุกคนร่ำรวย แต่ว่าจะทำให้ทุกคนร่ำรวยทั้งหมดไปพร้อมกันทีเดียวไม่ได้ ต้องมีคนจำนวนหนึ่งร่ำรวยมาก่อน คความแตกต่างกันต้องอยู่ในเกณฑ์ที่เหมาะสม และสามารถรับได้ ซึ่งอีกประมาณ 50 ปีข้างหน้าคความยากจนจะถูกกำจัดออกจากประเทศจีนอย่างสิ้นเชิง” (วารสารอรุณใหม่, 2000)

คความยากจน คือ ปัญหาของสังคมโลก การแก้ไขปัญหาดังกล่าวต้องสอดคล้องกับการขยายตัวทางด้านเศรษฐกิจ คความเสมอภาคและคความยุติธรรมในสังคม การยกระดับคุณภาพชีวิตและเปลี่ยนแปลงคุณภาพชีวิตของประชาชนให้ดีขึ้นในอนาคต ถึงแม้ว่าการแก้ไขปัญหานี้จะยาก และต้องใช้เวลาอย่างยาวนานแต่อย่างไรก็ตาม รัฐบาลและประชาชนจีนทุกกลุ่มชาติพันธุ์ก็ร่วมมือกันปฏิบัติตามนโยบายดังกล่าวอย่างมีเป้าหมายร่วมกัน ภายใต้การนำของพรรคคอมมิวนิสต์จีน เพื่อทำให้ปัญหาคความยากจนถูกขจัดออกจากประเทศจีนอย่างสิ้นเชิง

มณฑลเป็นเขตพื้นที่ชนบทและภูเขา และเขตลุ่มเกวียนตั้งอยู่ห่างไกลจากเทศบาลของมณฑลไปประมาณ 450 กิโลเมตรเป็นเขตชุมชนยากจนของมณฑลเจ้อเจียงมีประชากรประมาณ 270,000 คน ประกอบด้วย กลุ่มชาติพันธุ์ชนกลุ่มน้อยหลายกลุ่ม รัฐบาลจีนได้มอบให้มหาวิทยาลัยเจ้อเจียงพัฒนาโดยการเชิญเอาผู้เชี่ยวชาญ ศาสตราจารย์สาขาต่าง ๆ ลงไปช่วยเจ้าหน้าที่ในเมืองสร้างชนบทใหม่ ส่งเสริมการผลิตสินค้าและแก้ไข คความยากจนของประชาชนบรรดากลุ่มชาติพันธุ์ในการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจของจังหวัด โดยการแบ่งเป็นเขตศูนย์รวม แล้วมอบคความรับผิดชอบให้หน่วยงานและท้องถิ่นเป็นคนรับผิดชอบในการพัฒนา ในส่วนของรัฐบาลนั้น มีหน้าที่คความรับผิดชอบด้านมหภาคด้านการวางแผนนโยบายรวม การลงทุน นโยบายภาษี ราคาและตลาด การจัดสรรที่ทำกิน อาชีพมั่นคง หรือที่ทำกินที่ถาวรให้ประชาชน

จังหวัดลี่สูย (Li Shui) มณฑลเจ้อเจียง (Zhejiang) ได้ดำเนินนโยบายพัฒนาเศรษฐกิจชนบทแก้ไขความยากจนมาเป็นระยะเวลา 10 ปีแล้ว พบว่า การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม มีการขยายตัวในระดับสูง ชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนได้รับการแก้ไขเป็นลำดับขั้น และสามารถประกาศเป็นเขตศูนย์ที่ขจัดความยากจนได้ในที่สุด (บทรายงานผลการปฏิบัติงานของคณะพัฒนาชนบทและขจัดความยากจนแห่งชาติ มหาวิทยาลัยเจ้อเจียง สป.จีน ค.ศ 2010) จากแผนพัฒนาดังกล่าวของสาธารณรัฐประชาชนจีน สามารถสรุปได้ว่า บทบาทของรัฐบาลจีนในการแก้ไขความยากจนทางด้านเศรษฐกิจมณฑลเจ้อเจียง มีดังนี้

1. รัฐบาลจีนได้ดำเนินการจัดสรรที่ดินและก่อสร้างอาคารที่พักในเขตพื้นที่ราบลุ่มและพื้นที่ราบสูง เพื่อโยกย้ายประชาชนอยู่เขตพื้นที่ราบสูงให้เข้าไปพักอาศัยเป็นอันดับแรกและที่ดินที่ทางรัฐบาลได้จัดสรรให้รวมถึงรัฐบาลให้การช่วยเหลือสนับสนุนจะไม่มีค่าใช้จ่าย โดยประชาชนนั้นจะออกแรงทำงาน เจ้าหน้าที่ปกครองท้องถิ่นมีหน้าที่จัดสรรที่ดินให้แก่ประชาชนให้เป็นที่ทำกินถาวร และฝึกวิชาชีพให้แก่ประชาชนอย่างเหมาะสมตามสภาพท้องถิ่น

2. รัฐบาลจีนวางนโยบายส่งเสริมภาคการเกษตร เพื่อแก้ไขความยากจนโดยปฏิบัติตามหลักการที่ว่า รัฐบาลจีนผลักดันการสร้างชนบทใหม่ รักษาความสามัคคีกลมเกลียวและความมั่นคงของสังคมชนบทเอาไว้ เนื้อหาสำคัญและจุดเน้นคือ 1) ยกเลิกการเก็บภาษีสินค้าการเกษตรป่าไม้ และสัตว์เลี้ยง ลดหย่อนภาษีรายได้ลดหย่อนภาษีนำเข้าและส่งออกแต่รัฐบาลต้องเพิ่มการลงทุนในเขตพื้นที่ยากจน ลดหย่อนอัตราดอกเบี้ยเงินกู้สำหรับพื้นที่ยากจน ให้ประชาชนกู้ยืมเงินเพื่อการเกษตรแล้วชำระหนี้ในภายหลัง รัฐบาลต้องมีระเบียบและมาตรการในการกู้ยืมเงิน ทั้งนี้เพื่อแก้ไขชีวิตความเป็นอยู่ของเขาให้ดีขึ้นตามลำดับในด้านตรงกันข้ามกับเศรษฐกิจทั่วไป การพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อแก้ไขความยากจนอยู่ในพื้นที่ที่กำหนด หมายความว่า รัฐบาลไม่เก็บภาษีจากผลผลิตการเกษตร ฉะนั้นในแต่ละปีหนึ่ง รัฐบาลสามารถลดหย่อนการแบกรับภาระในเขตพื้นที่การเกษตรได้ 125 พันล้านหยวน (ประมาณ 18.52 พันล้านดอลลาร์สหรัฐ) 2) รัฐบาลอุดหนุนเมล็ดพันธุ์ สัตว์เลี้ยงและเครื่องจักรกลการเกษตรให้แก่ชาวนเกษตรกรในทั่วประเทศ ซึ่งมีมูลค่าสูงถึง 52.6 พันล้านหยวน (ประมาณ 7.8 พันล้านดอลลาร์สหรัฐ) และ 3) ขยายเครือข่ายการบริการด้านสาธารณสุข และการศึกษาขั้นพื้นฐานในพื้นที่จัดสรรใหม่อย่างครอบคลุมพร้อมกับการสร้างระบบประกันชีวิตเบื้องต้นของเกษตรกรในปัจจุบัน มีสมาชิก 29 ล้านคน จาก 31 จังหวัด (Champa magazine, No. 31, June, 2008)

รัฐบาลลดหย่อนการเก็บภาษีสินค้าการเกษตรและป่าไม้ ลดหย่อนภาษีรายได้ ลดหย่อนภาษีนำเข้า-ส่งออก แต่รัฐบาลเพิ่มจำนวนการลงทุนในเขตพื้นที่ยากจน ลดหย่อนอัตราดอกเบี้ยเงินเชื่อเงินกู้สำหรับพื้นที่มีประชาชนยากจน ทำให้ประชาชนยากจนได้มีโอกาสได้กู้ยืมเงินเพื่อทำการเกษตรแล้วชำระหนี้ภายหลัง

3. รัฐบาลจีนลดหย่อนการเก็บภาษีสินค้าการเกษตร-ป่าไม้ ลดหย่อนภาษีรายได้ ลดหย่อนภาษีนำเข้า-ส่งออก และเพิ่มการลงทุนในพื้นที่ยากจนเป็นจำนวน 1 พันล้านหยวนต่อ 1 พื้นที่ยากจน ลดหย่อนอัตราดอกเบี้ยเงินเชื่อลง (อัตราดอกเบี้ยทั่วไป คือ ร้อยละ 4.9% ต่อปี สำหรับพื้นที่ยากจน คือ ลดลงมาเป็นร้อยละ 3% ต่อปี) รัฐบาลไม่ได้ให้การช่วยเหลือด้วยต้นทุนเหมือนเดิมแต่ปล่อยเงินกู้ให้ประชาชนกู้เพื่อการผลิตหลังจากนั้นประชาชนจะนำเงินต้นทุนมาส่งคืนให้รัฐบาลภายหลัง

4. ถึงแม้การพัฒนาชนบทและแก้ไขความยากจนทางด้านเศรษฐกิจให้แก่ประชาชนจะมีประสพสำเร็จเป็นที่น่าพึงพอใจก็ตาม แต่สิ่งที่ควรนำมาเป็นบทเรียนคือ การดำเนินการตามแนวโน้มทางการตลาดและทำผลกำไร บทบาทในการปฏิบัติงานของรัฐบาลบางประการยังไม่เข้มแข็งเท่าที่ควร ในหลายพื้นที่ของเขตศูนย์รวมมณฑลเจ้อเจียง จะพบปัญหาในการพัฒนา เช่น ปัญหาการขาดค้ำประกันการธนาคารชาติ ได้ทำให้เกิดผลกระทบหลายด้านและส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม เช่น พื้นที่กลายเป็นทะเลทรายอันกว้างใหญ่ภายในอาณาเขต ภัยธรรมชาติที่เกิดขึ้นได้กลายเป็นภัยคุกคามมาตลอด สุดท้ายทำให้คุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนในเขตตัวเมืองและชนบทมีความแตกต่างกันมาก

5. รัฐบาลจีนได้วางมาตรการเพื่อมุ่งเน้นแก้ไขและจำกัดเศรษฐกิจตลาดในการพัฒนาเศรษฐกิจ เช่น การช่วยเหลือเกี่ยวกับแหล่งทุน ทางด้านเทคนิค ด้านเทคโนโลยีพิเศษ คือ การยกระดับใน “กำหนดทิศทางการสังคมนิยม” เพื่อขับเคลื่อนเศรษฐกิจ มุ่งเน้นเฉพาะเศรษฐกิจชนบทของจีน พัฒนาด้วยวิธีการที่มีความหนักแน่นมั่นคงเพื่อให้เป็นพื้นฐานของเศรษฐกิจแห่งชาติตามทิศทางสังคมนิยม

สาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนามเป็นหนึ่งในประเทศที่เคยยากจนของโลก และเป็นตัวอย่างของการแก้ไขปัญหาความยากจนที่ประสบความสำเร็จอย่างสูง โดยเฉพาะการแก้ไขปัญหาความยากจนที่จังหวัดเซินลา ภายใต้การนำของพรรคคอมมิวนิสต์เวียดนาม ในการแก้ไขปัญหาความยากจนของประชาชนนั้น รัฐบาลเวียดนามได้มีประสพการณ์หลายด้านหลายระดับ แต่ประสพการณ์ที่มีโดดเด่นชัดเจน คือ การปลูกจิตสำนึกร่วมมือกัน

ของประชาชนทุกกลุ่มชาติพันธุ์ในการผลิตเป็นสินค้า ยึดเอาเศรษฐกิจเป็นหลักในการแก้ไข ปัญหาความยากจนทางด้านเศรษฐกิจ และคุณภาพชีวิตของประชาชนเป็นศูนย์กลาง ยึดเอา หน่วยงานป้องกันชาติ ป้องกันความสงบเป็นสิ่งสนับสนุนและเอาการปฏิรูประบบการเมือง เป็นเครื่องมือในการตัดล้นปัญหาต่าง ๆ ดังนั้น บทบาทของรัฐบาลในการแก้ไข ปัญหาความ ยากจนทางด้านเศรษฐกิจ ก็คือ การพัฒนาชนบทของจังหวัดเขินลา ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

รัฐบาลเวียดนามได้ให้การช่วยเหลือแก่ประชาชน 4 ด้าน คือ

1) รัฐบาลเป็นผู้จัดสรรที่ดินปลูกสร้างที่อยู่อาศัยและจัดสรรที่ดินสำหรับการเกษตร ให้แก่ประชาชน 2) รัฐบาลเป็นผู้ลงทุนสร้างโครงสร้างพื้นฐานทางด้านเศรษฐกิจและสังคม 3) รัฐบาลช่วยเหลือสร้างพนักงานอาสาสมัครประจำกลุ่มวิชาชีพ ประจำหมู่บ้านที่เป็นเขต จุดศูนย์กลางที่มีความเหมาะสมทำการเกษตร 4) รัฐบาลช่วยเหลือด้านวิชาการฝึกอบรม และแนะนำให้ประชาชนเรียนรู้การผลิตแบบใหม่ และสร้างกลุ่มเครือข่ายให้ได้ 4 กลุ่ม และเขตจุดศูนย์กลางหมู่บ้าน คือ 1) สร้างเครือข่ายทางด้านงานวิชาการของรัฐบาล เพื่อลง พื้นที่บริการกลุ่มอาชีพและกลุ่มหมู่บ้าน 2) สร้างเครือข่ายกลุ่มงานด้านธนาคารลงพื้นที่ บริการกลุ่มอาชีพและกลุ่มหมู่บ้าน 3) สร้างเครือข่ายทางการค้าเพื่อบริการกับกลุ่ม อาชีพและกลุ่มหมู่บ้าน และ 4) สร้างเครือข่ายต่างประเทศและองค์กรนานาชาติเพื่อการ ช่วยเหลือทุนและเทคนิควิทยากรกับกลุ่มอาชีพและกลุ่มหมู่บ้าน

จัดตั้งกลุ่มที่เข้มแข็ง 4 กลุ่มภายในหมู่บ้านและกลุ่มหมู่บ้าน คือ

1) สร้างหน่วยพรรคที่เข้มแข็งและเป็นผู้นำทุกด้าน 2) สร้างหน่วยงานของประชาชนให้ม ีความเข้มแข็ง 3) สร้างองค์กรประสานงานให้คำปรึกษาและองค์กรมหาชนให้มีความเข้มแข็ง 4) สร้างหน่วยงานบริการประชาชนระดับหมู่บ้านให้มีความเข้มแข็ง เช่น กองทุนพัฒนาหมู่บ้าน สหกรณ์หรือสมาคมบริการ-การผลิต หน่วยงานส่งเสริมการเกษตรกรรมหน่วยงานบริการ ด้านการศึกษาและสาธารณสุข หน่วยงานซ่อมและบำรุงถนนหลัก หน่วยงานไกลเกลี่ยคดี เป็นต้น และมีการจัดตั้งหุ้นส่วนพัฒนา 4 กลุ่ม คือ 1) เกษตรกร ทั้งเป็นเป้าหมายและทั้งเป็น ผู้ได้รับผลประโยชน์ 2) หน่วยงานรัฐ รัฐเป็นผู้วางนโยบาย ระเบียบกฎหมาย อำนวยความสะดวกทั้งนำประชาชนลงมือปฏิบัติงาน 3) นักวิทยาศาสตร์-วิชาการ ทำหน้าที่แนะนำ ส่งเสริมการทำงาน 4) นักธุรกิจ ทำหน้าที่ผลักดัน-ส่งเสริมการผลิต

รัฐบาลเวียดนามมีหน้าที่รับผิดชอบในงานหลัก 5 ด้าน คือ

1) ช่วยสร้างหน่วยงานการเมือง เศรษฐกิจและสังคม 2) ช่วยสร้างพนักงาน-นักวิชาการ 3) ช่วยสร้างโครงสร้างพื้นฐานที่จำเป็น 7 ประเภท คือ โรงเรียน สถานีอนามัย ถนนเข้า

หมู่บ้าน ไฟฟ้า น้ำสะอาด ชลประทาน และตลาด 4) ช่วยนำเสนอข้อมูลข่าวสาร 5) ช่วยหาแหล่งทุนและสังคมสงเคราะห์แต่ในการตัดสินใจทุกปัญหาก็ยังคงเป็นหน้าที่ของเจ้าหน้าที่พนักงานของรัฐ ผู้รับผิดชอบระดับจังหวัด คือ แผนกกลไกกรรมและพัฒนาชนบท สำนักงานกลไกกรรมและพัฒนาชนบทในระดับอำเภอ และสำนักงานเศรษฐกิจในระดับประเทศ ต้องวางแผนการผลิตและระยะเวลาการผลิตให้เหมาะสมกับแต่ละเขตพื้นที่ในระดับอำเภอและประเทศ นอกจากนั้น ยังต้องมีหน่วยงานที่รับผิดชอบดำเนินการปฏิบัติงานและฝึกอบรมถ่ายทอดความรู้ ประสบการณ์ให้ประชาชนที่อาศัยอยู่พื้นที่เป้าหมายทุกครั้ง เวียดนามและเน้นเขตจุดศูนย์กลางที่มีประชาชนอาศัยกันอยู่อย่างหนาแน่นเป็นพิเศษเพื่อความมั่นใจในการผลิตเกษตรกรรมที่มีประสิทธิภาพสูง และสอดคล้องกับวิถีชีวิตของประชาชน (<http://www.sonla.gov.vn/content/>)

กล่าวโดยสรุป จากผลการศึกษาเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาความยากจนของต่างประเทศ พบว่า การที่จะแก้ไขปัญหาความยากจนให้ได้ผลอย่างยั่งยืนนั้น จะต้องแก้จากปัจจัยที่แท้จริงของสาเหตุที่ทำให้เกิดความยากจน และต้องทำให้สอดคล้องกับบริบทในเขตพื้นที่ชนบทของประเทศตนเองอย่างชัดเจน ซึ่งต้องเป็นลักษณะที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมของตนที่สะท้อนให้เห็นถึงความเป็นจริงในท้องถิ่นด้วย เช่น การนำนโยบายการพัฒนาประเทศที่มีการใช้นโยบายการพัฒนาที่ยั่งยืนบนพื้นฐานของหลักความสมดุล และการใช้กฎหมายเป็นเครื่องมือที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจอย่างสันติ เพื่อมุ่งเน้นการกระจายรายได้จากผลผลิตสู่ประชาชนที่สามารถพึ่งตนเองได้ในทุก ๆ ด้าน ทำให้เกิดผลสำเร็จและยั่งยืน ซึ่งมีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ จาตุรงค์ บุญรัตนสุนทร และกิติพัฒน์ นนทปัทมะดุล (2550) ที่ได้กล่าวไว้ว่า ความยากจนมีหลายมิติ รายได้มิใช่เพียงมิติเดียวทางออกของการแก้ไขปัญหาความยากจน คือ ต้องเปลี่ยนแนวคิดในการวิเคราะห์ปัญหาความยากจน และต้องเน้นความร่วมมือในการพัฒนาเศรษฐกิจ การเมือง ในระดับประเทศ ความร่วมมือในการพัฒนาแบบผสมผสาน และการทำโครงการความร่วมมือในการแก้ไขปัญหาความยากจนในระดับท้องถิ่น

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ 8 ฉบับ พ.ศ. 2518–2563 ที่เกี่ยวกับ ความยากจนของ สปป.ลาว

การแก้ไขความยากจนในประเทศสปป.ลาวนั้น มีความเป็นมาที่ยาวนานมาก รัฐบาลลาวแต่ละยุคทุกสมัยต่างตระหนักถึงปัญหานี้ถือว่ามีความจำเป็นเร่งด่วน แต่เนื่องจากมีปัญหาและอุปสรรคหลายด้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งทางการเมืองภายในประเทศภายหลังจากการเปลี่ยนแปลงระบบการเมืองการปกครองเป็นระบอบสังคมนิยมประชาธิปไตยใน พ.ศ. 2518 สปป.ลาว ได้ร่างแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ และได้ใช้เป็นหลักในการพัฒนาประเทศมาแล้ว 8 ฉบับ สำหรับความยากจน ของ สปป.ลาว มีความสัมพันธ์กับพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ชาติ และเกณฑ์การนิยาม ‘ความยากจน’ ของสหประชาชาติ มีสังเขปพัฒนา ดังนี้

ภายหลังประเทศชาติได้รับการปลดปล่อย และสถาปนาเป็นประเทศ สปป.ลาว หรือ (สปป.ลาว) ในวันที่ 2 ธันวาคม พ.ศ. 2518 พรรคและรัฐบาลลาว ได้เริ่มใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติเป็นต้นมาจนถึง พ.ศ. 2563 (ฉบับที่ 1–8) ซึ่งแบ่งเป็นสองระยะมีความแตกต่างกัน ดังนี้

ระยะที่ 1 จากการศึกษาวิเคราะห์แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ 1, 3 และ 5 ปี แต่ พ.ศ. 2518–2528 สะท้อนให้เห็นเด่นชัดว่า รัฐบาลเน้นรักษาบาดแผลจากสงคราม พื้นฟูเศรษฐกิจหลังสงครามและส่งเสริมการผลิตกิจกรรม-ป่าไม้ เพื่อแก้ไขปัญหาด้านอาหารให้เพียงพอปรับปรุงโรงงานอุตสาหกรรมที่มีอยู่ให้สามารถทำงานตามปกติได้ และสร้างโครงสร้างพื้นฐานอุตสาหกรรมใหม่เพิ่มเติมและก่อสร้างโครงสร้างพื้นฐานเช่น ทางหลวงหมายเลข 9 และสร้างสะพานหลายแห่งตามเส้นทางหมายเลข 13

ระยะที่ 2 เริ่มจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม 5 ปีครั้งที่ 2–8 (พ.ศ. 2529–2563) มีรายละเอียด คือ 1) พรรคและรัฐบาลได้ตระหนักถึงปัญหาความยากจนที่จะต้องเร่งรีบแก้ไขและเน้นมุ่งเป้าในการพัฒนาให้ประชาชนใน 23 เมือง ผ่านพ้นความยากจนไปให้ได้โดยมีการเปลี่ยนแปลงระบบการวางแผนให้สอดคล้องกับสภาพความเป็นอยู่ 2) จัดรวมหมู่บ้านขนาดเล็กให้กลายเป็นหมู่บ้านขนาดใหญ่และสร้างชุมชนใหม่ (เมืองขนาดเล็ก) ให้เป็นตัวอย่างอยู่ในชนบทและเขตห่างไกลความเจริญให้ได้แขวงละ 1–2 แห่ง 3) เร่งจัดสรรที่ดินเพื่อสร้างที่อยู่อาศัยถาวร และที่ดินทำกินถาวรให้ประชาชนในเขตพื้นที่เป้าหมายให้ประสบความสำเร็จ 4) ยุติการถางป่าทำไร่เลื่อนลอยให้ได้อย่างสิ้นเชิงและ

ดำเนินพัฒนาหมู่บ้านอย่างต่อเนื่อง เพื่อแก้ไขความยากจนและพัฒนาชนบท คือ การพัฒนามนุษย์ โดยยึดถือเอาครัวเรือน หมู่บ้านกลุ่มหมู่บ้านที่ยากจนในทั่วประเทศและเขตพื้นที่ปฏิวัติเดิมเป็นเป้าหมาย ซึ่งเป็นกลุ่มที่ได้รับการพัฒนาน้อยกว่าที่อื่นและมีลักษณะด้อยที่สุดเป็นศูนย์กลางของการพัฒนาชนบท และ 5) ลดระดับความแตกต่างทางด้าน การพัฒนาระหว่างชนบทกับตัวเมือง

กล่าวโดยสรุป จากบริบทเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาความยากจนของ สปป.ลาว ข้างต้น จะเห็นได้ว่าแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติของ สปป.ลาว ตั้งแต่ พ.ศ. 2518 จนถึง พ.ศ. 2563 (ฉบับที่ 1-8) นั้นเป็นการแก้ไขปัญหาความยากจนของประชาชนลาว ที่อาศัย อยู่ในเขตพื้นที่ชนบทที่ยังเป็นแผนงานแบบมหภาค เพราะส่วนการปกครองของท้องถิ่นซึ่งทุก ๆ ภาคส่วนที่เกี่ยวข้องต้องเป็นแกนนำในการระดมแนวความคิด เพื่อหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาความยากจนที่อยู่ในเขตพื้นที่รับผิดชอบของตนให้ได้รับการแก้ไขให้เหมาะสมกับพื้นที่ให้ปรากฏผลเป็นรูปธรรมและมีประสิทธิภาพตามแนวทางนโยบายของพรรคและรัฐบาลลาว

แนวคิดเกี่ยวกับยุทธศาสตร์การพัฒนา (Development Strategy)

การวิจัยเรื่องยุทธศาสตร์การพัฒนาครัวเรือนให้พ้นความยากจน เมืองบัวละพา แขวงคำม่วน สปป.ลาว ผู้วิจัยที่ได้ศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับความยากจน มีเนื้อหาประกอบด้วย ความหมายยุทธศาสตร์ (Strategy) การพัฒนา (Development) และยุทธศาสตร์การพัฒนา (Development Strategy) มีรายละเอียดในแต่ละประเด็นตามลำดับ ดังนี้

1. ความหมายยุทธศาสตร์ (Strategy)

ยุทธศาสตร์ เป็นคำบัญญัติให้ตรงกับคำว่า Strategy ในภาษาอังกฤษ หมายถึง การวางแผนในการรบบเป็นการกำหนดแผนการให้เหมาะกับการต่อสู้กับข้าศึก ทั้งในทางรุก และตั้งรับโดยใช้กำลังทางการเมือง เศรษฐกิจ จิตวิทยา และจำนวนพลรบ เพื่อเอาชนะชนะ และได้เปรียบข้าศึกและให้มีการสูญเสียน้อยที่สุด ยุทธศาสตร์เป็นทั้งศาสตร์ และศิลป์ ซึ่งประกอบด้วย การกำหนดนโยบายชาติ วัตถุประสงค์แห่งชาติ เป้าหมาย แผน ดำเนินงานกำลังสนับสนุน กลวิธีและต้องพิจารณาถึงอุปสรรคพร้อมทั้งเตรียมการแก้ไข เพื่อให้การต่อสู้ได้รับชัยชนะที่สุดพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2546, หน้า 73, 911) ได้ให้ความหมายว่า ยุทธศาสตร์หมายถึง วิชาที่ว่าด้วยการพัฒนาและการใช้อำนาจทาง

การเมือง เศรษฐกิจ จิตวิทยา และกำลังรบทางทหารตามความจำเป็นทั้งในยามสงบและสงคราม นอกจากนี้ยังมีวลีที่มีความสำคัญทางทหาร เช่น จุดยุทธศาสตร์ ขณะที่ ศุภศิษย์ราชกรรม (2554, หน้า 14) กล่าวว่า ยุทธศาสตร์ หมายถึง แผนการอันชาญฉลาดสำหรับกระทำอันหนึ่งอันใดให้บรรลุเป้าหมาย ความชาญฉลาดของยุทธศาสตร์ปรากฏในลักษณะดังนี้ 1) มีหลักวิชาการรองรับและเป็นหลักวิชาการที่ถูกต้องเป็นวิทยาศาสตร์ 2) ใช้ข้อมูลสภาพจริงของท้องถิ่นหรือสถานที่นั้นมาช่วยในการกำหนดยุทธศาสตร์ 3) เป็นแผนการที่คนทั่วไป (หรือฝ่ายตรงข้าม) ไม่คุ้นเคยมาก่อน และ 4) เมื่อดำเนินการตามแผนนี้จะได้ผลตามคุ้มค่า หรือคุ้มทุน สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ (2552, หน้า 127) ได้ให้ความหมายว่า ยุทธศาสตร์ หมายถึง ทิศทางและขอบเขตที่องค์กรจะดำเนินไปในระยะยาวนั้นเป็นอย่างไร อันเปรียบเสมือนเข็มทิศขององค์กรว่ามีความชัดเจนหรือไม่ จากนั้นจึงศึกษาว่าองค์กรเรานั้นอยู่ที่ไหน ในขณะนี้พันธกิจของเราคืออะไร พันธกิจของเราควรจะเป็นอย่างไร และใครเป็นผู้รับบริการของเรา และในส่วนของ เมตต์ เมตต์การุณจิต (2556, หน้า 97) ได้กล่าวถึงยุทธศาสตร์ หมายถึง การวางแผนทางใช้ทรัพยากรที่เหนือคู่แข่งปรับเปลี่ยนจุดอ่อนให้เป็นจุดแข็ง สร้างวิกฤตให้เป็นโอกาสเพื่อให้องค์กรบรรลุเป้าหมาย

กล่าวโดยสรุป ยุทธศาสตร์ หมายถึง แผนการอันชาญฉลาดที่องค์กรจะดำเนินการไปในระยะยาวอย่างมีเป้าประสงค์ที่ชัดเจนซึ่งความชัดเจนดังกล่าวนั้นต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของหลักวิชาทฤษฎีแนวความคิดและข้อมูลสภาพจริงที่ถูกต้องเหมาะสมกับเรื่องที่จะทำยุทธศาสตร์เพื่อทำให้องค์กรบรรลุเป้าหมาย

2. การพัฒนา (Development)

ได้มีนักวิชาการหลายท่านได้กล่าวถึงการพัฒนาที่มีความหมาย ดังนี้ คำว่า การพัฒนา พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2546, หน้า 779) ให้ความหมายว่า “การพัฒนา หมายถึง ทำให้เจริญ” ดิน ปรัชญพฤทธิ (2551, หน้า 3) ให้ความหมายการพัฒนาว่า การพัฒนาที่มีความหมายทั้งทางตรงและทางอ้อม ในทางตรง หมายถึง การบริหารเพื่อให้เกิดการพัฒนาเปลี่ยนแปลงที่เจริญก้าวหน้า สำหรับในทางอ้อมนั้น หมายถึง การทำให้สมรรถนะทางการบริหารมีความแข็งแกร่ง หรือเป็นการพัฒนาการบริหารนั่นเอง (Development of Administration: DOA or D&A) ชุชนะ รุ่งปัจฉิม (2552, หน้า 6-8) ให้ความหมายว่า การพัฒนา หมายถึง การพัฒนาด้านเศรษฐกิจที่มีความสำคัญเกี่ยวกับความก้าวหน้าทางผลผลิต การเพิ่มรายได้ของประชาชน โดยพิจารณา รวมถึงการเพิ่มรายได้ต่อหัวของประชาชนและการเพิ่มมูลค่าผลผลิตมวลรวมประชาชาติ ขณะที่เมตต์

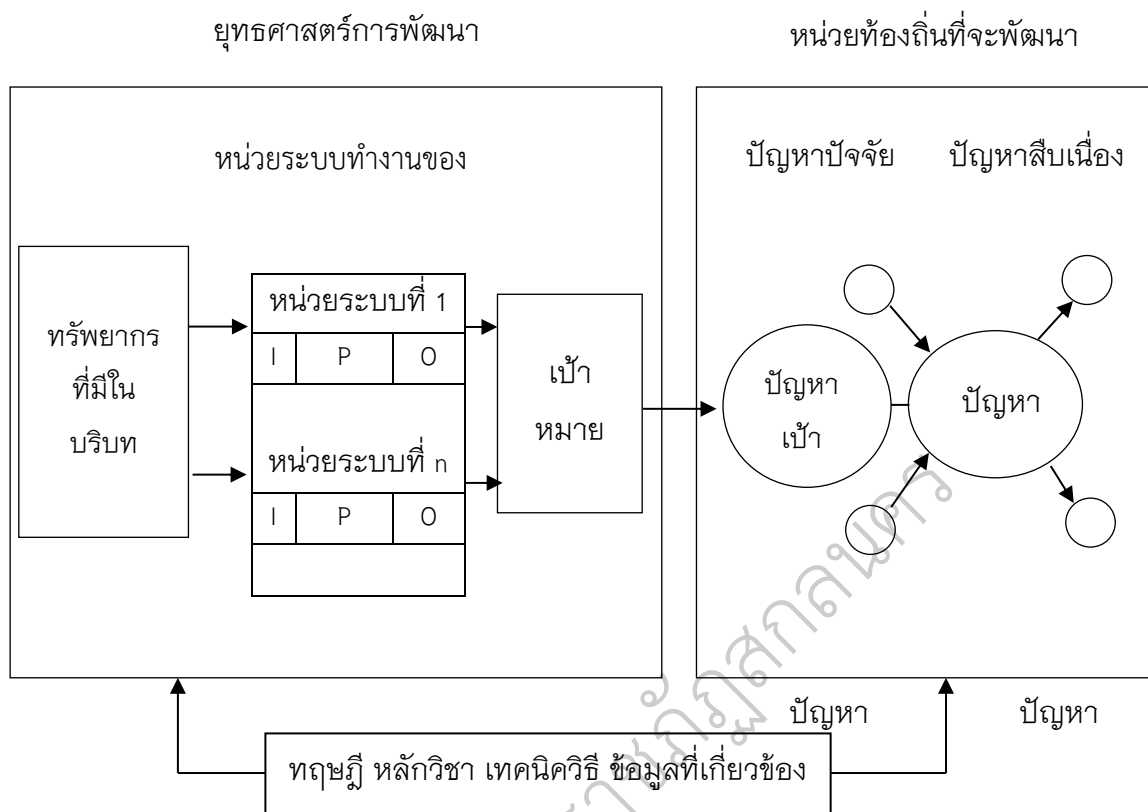
เมตต์การุณจิต (2556, หน้า 18) กล่าวว่า การพัฒนา หมายถึง กระบวนการเปลี่ยนแปลงทุก ๆ ด้านอย่างเป็นไปตามธรรมชาติ เพื่อไปสู่ความเจริญก้าวหน้าหรือความทันสมัยที่มั่นคงยั่งยืนด้วยความชอบธรรม แต่ยังคงดำรงไว้ซึ่งวัฒนธรรมประเพณีที่ดีงามของสังคมนั้น ๆ โดยไม่ลืมรากเหง้าของตัวเอง สำหรับการพัฒนาประเทศจะมีขอบข่ายครอบคลุมทุกระบบและบริบททั้งด้านเศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง สังคม ความมั่นคงและรวมถึงการพัฒนาการบริหารด้วย อย่างไรก็ตาม บางครั้งมนุษย์ก็เร่งการพัฒนาในอัตราที่เร็วกว่าธรรมชาติที่ค่อยเป็นค่อยไปและการพัฒนา คือ ความสำเร็จรอบด้านในการปรับปรุงการพัฒนา เช่น ระบบการจัดตั้งมั่นคงเข้มแข็ง ประชาชนมีความตื่นตัวทางด้านการเมืองสูง สังคมมีความเป็นระเบียบเรียบร้อยและมีความสงบมั่นคง โครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจ สังคมได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ประชาชนสามารถเข้าถึงการบริการพื้นฐานที่จำเป็น และปราศจากความยากจน (คณะชี้แนะพัฒนาชนบทและลบล้างความทุกข์ยากแห่งชาติ, 2009, หน้า 152)

กล่าวโดยสรุปว่า การพัฒนา หมายถึง การทำให้เจริญขึ้น เป็นการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้เกิดการปฏิบัติและการกระทำอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เกิดผลดีใกล้เคียงกับจุดหมายที่ตั้งไว้เน้นการเปลี่ยนแปลงโดยมีการวางแผนไว้ก่อนล่วงหน้าอย่างมีเป้าประสงค์ที่ชัดเจน

3. ยุทธศาสตร์การพัฒนา (Development Strategy)

ยุทธศาสตร์การพัฒนา เป็นการรวมระหว่างคำ ยุทธศาสตร์ กับคำ การพัฒนาหมายถึง แผนการอันชาญฉลาดสำหรับการใช้พัฒนาเรื่องหนึ่งเรื่องใดที่มีความยากเป็นพิเศษ ซึ่งไม่อาจทำให้บรรลุได้ด้วยวิธีปกติธรรมดา เป็นที่รู้กันทั่วไปว่าเป็นแผนการที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของหลักวิชาทฤษฎีแนวความคิดและข้อมูลสภาพจริงที่ถูกต้องเหมาะสมกับเรื่องที่จะทำการพัฒนาในครั้งนั้นแผนการดังกล่าวย่อมี ประกอบด้วย 1) เป้าหมายปลายทางที่ดี 2) วิธีการที่ดี และ 3) ระบบทำงานที่ดี

เป้าหมายปลายทางที่ดี คือ เป็นเป้าหมายของยุทธศาสตร์ซึ่งตรงต่อการแก้ไขปัญหาและไม่ก่อผลเสียหายข้างเคียง วิธีการที่ดี คือ วิธีที่เหมาะสมกับเป้าหมายที่วางไว้และเหมาะสมกับทรัพยากรที่จะจัดหามาให้ระบบทำงานที่ดี คือ มีปัจจัยนำเข้ามีกระบวนการ และมีผลผลิตที่พอดีกับบริบทและเป็นหน่วยงานที่มีประสิทธิภาพ เมื่อแสดงด้วยภาพ และคำว่า ยุทธศาสตร์การพัฒนาใช้แทนเหตุการณ์จริง ดังภาพประกอบ 3

ภาพประกอบ 3 โครงสร้างและการทำงานของยุทธศาสตร์การพัฒนาระบบการทำงาน

ที่มา : ศุภศิษย์ ราชกรม (2554, หน้า 16)

จากภาพประกอบ 3 จะเห็นว่าเมื่อนักพัฒนาจะกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาระบบการทำงานที่ตนเลือก ควรจะทำตามขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 วิเคราะห์ท้องถิ่นเพื่อค้นหา “ปัญหา” (Target Problem) สำหรับการกำหนดค้นหาเป้าหมายในการพัฒนาต้องเลือกจากผลการวิเคราะห์เลือกตามที่เหมาะสม

ขั้นตอนที่ 2 สร้างยุทธศาสตร์การพัฒนาระบบการทำงาน ที่มีลักษณะ ดังนี้

- 2.1 เป้าหมายของยุทธศาสตร์การพัฒนาระบบการทำงานตรงกับเป้าหมายที่เป็นปัญหา
- 2.2 ระบบการทำงานของยุทธศาสตร์การพัฒนาระบบการทำงาน อาจมีมากกว่าหนึ่งระบบแต่ต้องเล็งไปสู่เป้าหมายยุทธศาสตร์การพัฒนาระบบการทำงานอันเดียวกันและเสริมกัน
- 2.3 ทรัพยากรในบริบทของหน่วยระบบทำงานยุทธศาสตร์การพัฒนาระบบการทำงานต้องมีเพียงพอที่จะเป็นหนึ่งให้แก่หน่วยระบบทำงาน 1-n ถ้าไม่พอต้องลดขนาดของ

ยุทธศาสตร์การพัฒนาและอาจจะต้องลดหรือเปลี่ยนเป้าหมายเพื่อให้เหมาะสมกับทรัพยากรที่มีอยู่เมื่อพิจารณาโดยภาพรวม สรุปได้ว่า ยุทธศาสตร์การพัฒนา หมายถึง กลยุทธ์ แผนการหรือกระบวนการดำเนินงานที่ใช้สำหรับการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงแบบผสมผสานเชื่อมโยงสัมพันธ์กันอย่างเป็นระบบและไม่มุ่งเฉพาะด้านใดด้านหนึ่งการใช้องค์ความรู้ และการพัฒนาต้องมีความหลากหลาย รวมไปถึงผู้เกี่ยวข้องทุกภาคส่วนทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน ชุมชน ครวัเรือ่น และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียสามารถนำไปสู่การพัฒนาศักยภาพด้านต่าง ๆ ของครวัเรือ่นให้พ้นความยากจน ซึ่งกลยุทธ์ แผนการหรือกระบวนการนั้นต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของหลักวิชาทฤษฎี แนวความคิด และข้อมูลสภาพจริงที่ถูกต้องเหมาะสมกับเรื่องราวที่จะทำการพัฒนาและเหมาะสมเกี่ยวข้องกับบริบทของแต่ละพื้นที่และประกอบด้วยระบบการทำงานที่ดีวิธีการที่ดี และมีเป้าหมายปลายทางที่ดี

จุดมุ่งหมายและวัตถุประสงค์หลักของยุทธศาสตร์การพัฒนา

ส่วนใหญ่จุดมุ่งหมายและวัตถุประสงค์หลักของยุทธศาสตร์พัฒนาจะเน้นไปที่ความต้องการของมนุษย์และคุณภาพชีวิตของมนุษย์ ซึ่งได้แก่ (พ่ายัพ พยอมยนต์, 2550, หน้า 1-6 – 1-8)

1. การมีมาตรฐานการครองชีพที่ดีขึ้น (Standard of Living) มาตรฐานการครองชีพที่ดีคือ การกินคืออยู่ดี ซึ่งในทางเศรษฐศาสตร์หมายถึง การที่ประชาชนมีสินค้าและบริการเพื่อการอุปโภคบริโภคอย่างเพียงพอในการพัฒนา ส่วนมากมักจะเริ่มด้วยการพัฒนาสิ่งจำเป็นพื้นฐาน เช่น ถนน การชลประทาน การไฟฟ้า ประปา โทรศัพท์ การศึกษา การสาธารณสุข เป็นต้น เพราะสิ่งจำเป็นพื้นฐานเหล่านี้เป็นปัจจัยช่วยส่งเสริมให้ประสิทธิภาพในการผลิตสินค้าและบริการสูงขึ้น โดยมีเป้าหมายเพื่อยกระดับมาตรฐานการครองชีพของประชากรให้ดีขึ้น

2. การมีงานทำ (Employment) เพื่อให้ประชาชนมีรายได้ มีอำนาจซื้อสินค้าและบริการต่าง ๆ ดังนั้น จึงต้องมุ่งพัฒนาให้มีการจ้างงานในประเทศไว้เสมอ เนื่องจาก การไม่มีงานทำหรือการว่างงาน จะทำให้ไม่มีรายได้สำหรับนำไปซื้อสินค้าและบริการมาอุปโภคบริโภค โดยเฉพาะหัวหน้าครอบครัว ถ้าไม่มีงานทำก็จะส่งผลกระทบต่อบุคคลอื่น ๆ ในครอบครัว ปัญหาต่าง ๆ จะเกิดขึ้น การไม่มีงานทำจึงเป็นอุปสรรคที่สำคัญที่สุดในการพัฒนาในทางเศรษฐศาสตร์ถือว่าระดับการจ้างงานภายในประเทศจะขึ้นอยู่กับระดับของ

กิจกรรมทางเศรษฐกิจที่เกิดจากการลงทุนเพื่อการผลิตสินค้าและบริการ หากกิจกรรมทางเศรษฐกิจไม่เพิ่มขึ้นเพียงพอต่อการเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากร ทำให้ระบบเศรษฐกิจไม่สามารถรองรับประชากรเข้าทำงานได้ ปัญหาการว่างงานก็จะตามมา

3. การกระจายรายได้ที่ดี (Income Distribution) เป็นการกระจายผลประโยชน์ของการพัฒนาให้ตกถึงประชาชนส่วนใหญ่อย่างทั่วถึง เพื่อลดช่องว่างหรือความไม่เท่าเทียมกันในด้านรายได้ของประชาชน การขยายตัวทางเศรษฐกิจ แม้ว่าจะทำให้รายได้ต่อบุคคลสูงขึ้น ก็ไม่ได้แสดงว่ามาตรฐานการครองชีพของประชาชนส่วนใหญ่จะดีขึ้นตามไปด้วย เพราะรายได้จากการผลิตสินค้าและบริการอาจจะตกกับประชาชนกลุ่มน้อย ความไม่เท่าเทียมกันของรายได้ระหว่างประชาชนในเมืองและชนบทมีความแตกต่างกันมาก การพัฒนาจึงมุ่งเน้นไปยังพื้นที่ชนบทและพื้นที่ที่มีปัญหาความยากจนเป็นลำดับแรก เพื่อเป็นการกระจายรายได้ไปสู่ประชาชนผู้มีรายได้น้อย เป็นการกระจายการพัฒนาให้ทั่วถึง

4. การเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขัน (Competition) การยกระดับรายได้และมาตรฐานการครองชีพของประชาชนให้ดีขึ้นได้ ภาคการผลิตของประเทศจำเป็นต้องมีความเข้มแข็งและสามารถแข่งขันกับประเทศอื่นในตลาดโลกได้ เพื่อนำรายได้จากการขายสินค้าและบริการเข้าสู่ประเทศ ดังนั้น จึงจำเป็นต้องพัฒนาประสิทธิภาพการผลิตของประเทศทั้งในภาคเกษตรกรรม อุตสาหกรรม และบริการ ให้สามารถแข่งขันในตลาดโลกได้อย่างยั่งยืน เพื่อให้ประเทศมีรากฐานการผลิตที่แข็งแกร่ง มีความสามารถในการแข่งขันในตลาดโลก เพื่อนำไปสู่การเพิ่มการจ้างงาน การยกระดับรายได้และมาตรฐานการครองชีพของคนในประเทศ

5. การอนุรักษ์และใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน (Sustainable Natural Resources) ทรัพยากรธรรมชาติ หมายถึง ทรัพยากรที่มีอยู่ในประเทศทั้งบนดินและใต้ดิน ได้แก่ ที่ดิน น้ำ แร่ ป่าไม้ น้ำมันดิบ ก๊าซธรรมชาติ เป็นต้น ทรัพยากรธรรมชาติเป็นปัจจัยการผลิตที่สำคัญในการพัฒนา ประเทศที่มีทรัพยากรธรรมชาติอุดมสมบูรณ์ ก็จะมีโอกาสในการพัฒนาได้ดีและรวดเร็วกว่าประเทศที่มีทรัพยากรธรรมชาติน้อย ดังนั้น การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติโดยการใช้อย่างประหยัดให้ได้ประโยชน์สูงสุด จึงเป็นการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน ซึ่งเป็นการใช้ทรัพยากรตามหลักเศรษฐศาสตร์คือ มีการใช้อย่างคุ้มค่าและมีประสิทธิภาพ โดยมีการคำนึงถึงการมีทรัพยากรธรรมชาติใช้ในอนาคตด้วย

6. การควบคุมมลพิษ (Pollution Control) การเกิดมลภาวะเป็นพิษเป็นปัญหาที่เกิดจากการพัฒนาอย่างหนึ่ง อันเป็นผลมาจากการผลิตภาคอุตสาหกรรม เกษตรกรรม

บริการ และอื่น ๆ มลพิษเหล่านี้ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ได้แก่ มลพิษทางน้ำ อากาศ เสียง สารพิษปนเปื้อน เป็นต้น ซึ่งนอกจากจะทำลายระบบนิเวศวิทยาของสิ่งมีชีวิตตามธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมแล้ว ยังมีผลโดยตรงและโดยอ้อมต่อสุขภาพอนามัยของประชาชนโดยทั่วไปด้วย จึงต้องกำหนดนโยบายและมาตรการในการตรวจสอบ ควบคุม และแก้ไขปัญหามลพิษ

ดัชนีชี้วัดยุทธศาสตร์การพัฒนา

การพิจารณาว่าประเทศใดประเทศหนึ่งมีการพัฒนาหรือไม่ หรือพัฒนาในระดับใด ต้องอาศัยดัชนีชี้วัด อย่างไรก็ตามปัจจุบันยังไม่มีดัชนีตัวใดตัวหนึ่งที่เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่าสามารถใช้เป็นดัชนีชี้วัดการพัฒนาได้อย่างสมบูรณ์ ทั้งนี้เพราะการพัฒนาเป็นกระบวนการที่ต้องใช้ยุทธศาสตร์การพัฒนาที่สัมพันธ์กันในหลาย ๆ ด้าน ๆ การพิจารณาระดับการพัฒนาประเทศจึงต้องอาศัยดัชนีชี้วัดหลายตัวประกอบกัน ดัชนีชี้วัดที่ใช้กันทั่วไปที่สำคัญ ๆ ประกอบด้วย (พายัพ พยอมยนต์, 2550, หน้า 1-8 – 1-10)

1. ดัชนีชี้วัดการเจริญเติบโตหรือการขยายตัวทางเศรษฐกิจ การวัดระดับการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจโดยทั่วไป จะใช้ตัวเลขผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติเบื้องต้นที่แท้จริง (Real Gross National Product: GNP) ซึ่งแสดงถึงมูลค่าที่แท้จริงของผลิตภัณฑ์ทั้งหมดของประเทศในรอบระยะเวลา 1 ปี และรายได้ต่อหัวที่แท้จริงของประชาชน (Real Per Capita Income: PI) คือ อัตราส่วนระหว่างรายได้ที่แท้จริงและจำนวนประชากร ซึ่งคำนวณโดยการเอา GNP หารด้วยจำนวนประชากรทั้งหมดของประเทศ เป็นสำคัญ
2. ดัชนีชี้วัดการกระจายรายได้ ที่นิยมกัน ได้แก่ สัมประสิทธิ์จินี (Gini-Coefficient) ถ้าประเทศมีการกระจายรายได้ค่อนข้างเสมอภาค ค่าสัมประสิทธิ์จินีจะต่ำ และถ้าการกระจายรายได้มีความไม่เสมอภาคมาก ค่าสัมประสิทธิ์จินีจะสูง ค่าสัมประสิทธิ์จินีอาจมีค่าตั้งแต่ 0 ถึง 1 โดยค่า 0 จะเท่ากับการกระจายรายได้ที่มีความเสมอภาคอย่างเต็มที่ (Perfect Equality) และค่า 1 จะเท่ากับการกระจายรายได้ที่มีความไม่เสมอภาคเต็มที่ (Perfect Inequality) ซึ่งหมายถึง คนหนึ่งในสังคมได้รับรายได้ทั้งหมดเพียงคนเดียว ในขณะที่คนอื่น ๆ ทุกคนในสังคมไม่ได้รับรายได้เลย
3. ดัชนีชี้วัดความยากจน แบบง่ายที่สุดที่ใช้กันอย่างแพร่หลายคือ ร้อยละของประชาชนที่อยู่ใต้เส้นความยากจน (Poverty Line) ซึ่งเส้นความยากจนโดยปกติจะ

กำหนดจากค่าใช้จ่ายต่ำสุดที่จำเป็นในการซื้ออาหารและสิ่งจำเป็นพื้นฐานอื่น ๆ ในการใช้ชีวิตประจำวันในสังคม ดังนั้น เส้นความยากจนจะสะท้อนมาตรฐานการครองชีพขั้นต่ำ (Minimum Standard of Living) ของสังคม โดยปกติเส้นความยากจนควรมีการปรับปรุงอยู่เสมอเพื่อสะท้อนการเปลี่ยนแปลงของแบบแผนการบริโภค แบบแผนการดำรงชีวิตประจำวัน และราคาของสินค้า

4. ดัชนีคุณภาพชีวิต แนวคิดพื้นฐานของดัชนีคุณภาพชีวิต นำเสนอโดยโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (UNDP) ที่เห็นว่าการวัดระดับการพัฒนาประเทศควรวัดในรูปของการพัฒนาในคุณภาพชีวิตของคน ที่ครอบคลุมถึงการพัฒนาในด้านอื่นๆ นอกเหนือไปจากการพัฒนาในด้านเศรษฐกิจหรือรายได้ของคนเพียงประการเดียว โดยเฉพาะในเรื่องการมีสุขภาพอนามัยที่ดี และการได้รับความรู้และการศึกษา ซึ่งทำให้คนสามารถมีทางเลือกในการดำรงชีวิต การประกอบอาชีพ หรือสามารถที่จะพัฒนาตนเองให้มีความพร้อม และมีประสิทธิภาพที่จะก้าวไปให้ทันความเจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจและสังคม โดยตัวชี้วัดที่ UNDP นำมาใช้เป็นตัวแทนแสดงผลการพัฒนาใน 2 เรื่องดังกล่าว คือ อายุขัยเฉลี่ยเมื่อแรกเกิด (Live Expectancy at Birth) และการได้รับการศึกษา ประกอบด้วย อัตราการรู้หนังสือ (Literacy Rate) และจำนวนปีที่ศึกษาในโรงเรียน (Mean Years of Schooling) ซึ่งเป็นตัวแปรที่มีลักษณะเป็นผลมาจากการดำเนินการพัฒนาในด้านสังคม โดยนำมาพิจารณาร่วมกับผลการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ คือ รายได้เฉลี่ยต่อหัว (Per Capita Income) สร้างเป็นดัชนีที่สะท้อนถึงระดับการพัฒนาในคุณภาพชีวิตของคนในรูปของดัชนีการพัฒนารหัสมนุษย (Human Development Index: HDI)

5. ดัชนีการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development) ใน พ.ศ. 2538 องค์การสหประชาชาติได้คัดเลือกดัชนีชี้วัดระดับการพัฒนาอย่างยั่งยืน เพื่อให้ประเทศสมาชิกใช้เป็นกรอบในการวัดความก้าวหน้าการพัฒนาอย่างยั่งยืนของประเทศ ประกอบด้วยดัชนีชี้วัดจำนวน 134 ตัวชี้วัด จัดแบ่งตามประเภทของการพัฒนาที่เกี่ยวกับการพัฒนาอย่างยั่งยืนออกเป็น 4 หมวดด้วยกัน ได้แก่ 1) หมวดการพัฒนาด้านสังคม 2) หมวดการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ 3) หมวดการพัฒนาสิ่งแวดล้อม และ 4) หมวดการพัฒนาสถาบัน/องค์กร โดยกำหนดเป้าหมายการพัฒนาและดัชนีชี้วัดในแต่ละหมวดไว้ด้วย เช่น ด้านสังคม ได้กำหนดเป้าหมายที่จะป้องกันโรคและส่งเสริมสุขภาพประชาชน ดัชนีชี้วัดประกอบด้วย ร้อยละของประชากรที่เข้าถึงบริการสาธารณสุข ร้อยละของประชากรที่ใช้น้ำดื่มที่ถูกลักษณะ เป็นต้น

6. ดัชนีเป้าหมายการพัฒนาแห่งสหัสวรรษ (Millenium Development Goals: MDGs) ใน พ.ศ. 2543 องค์การสหประชาชาติได้กำหนดเป้าหมายการพัฒนาแห่งสหัสวรรษ หรือ MDGs ขึ้นเป็นเครื่องมือในการสร้างความร่วมมือระหว่างนานาชาติ เพื่อต่อสู้กับความยากจน ความอดอยากหิวโหย การไม่รู้หนังสือ โรคภัยไข้เจ็บ ความไม่เท่าเทียมกันทางเพศ และความเสื่อมโทรมของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยกำหนดเป้าหมายหลัก 9 ประการ คือ 1) ขจัดความยากจนและหิวโหย 2) ให้เด็กทุกคนได้รับการศึกษาระดับประถมศึกษา 3) ส่งเสริมความเท่าเทียมกันทางเพศและส่งเสริมบทบาทสตรี 4) ลดอัตราเด็กตาย 5) พัฒนาสุขภาพของสตรีมีครรภ์ 6) ต่อสู้โรคเอดส์ มาลาเรีย และโรคสำคัญอื่น ๆ 7) รักษาและจัดการสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน และ 8) ส่งเสริมการเป็นหุ้นส่วนเพื่อการพัฒนา ในประชาคมโลก โดยมีการกำหนดระยะเวลาที่ชัดเจนและวัดผลได้ ประกอบด้วย 18 เป้าหมายย่อย และ 48 ตัวชี้วัด เช่น กำหนดเป้าหมายย่อยที่จะลดสัดส่วนประชากรที่มีรายได้ต่ำกว่า 1 เหรียญสหรัฐต่อวันลงครึ่งหนึ่งในช่วง พ.ศ. 2553-2558 เป็นต้น

เทคนิค SWOT Analysis

การวิจัยเรื่องยุทธศาสตร์การพัฒนาครัวเรือให้พ้นความยากจน เมืองบัวหลวง แขวงคำม่วน สปป.ลาว ผู้วิจัยที่ได้ศึกษาเทคนิค SWOT Analysis มีเนื้อหาประกอบด้วย ความหมายของการ SWOT Analysis การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมข้อเสนอแนะในการใช้เทคนิค SWOT Analysis การแปลผลการวิเคราะห์ข้อมูล และตัวอย่างการวิเคราะห์ข้อมูล ซึ่งมีรายละเอียดในแต่ละประเด็นตามลำดับ ดังนี้

1. ความหมายของการ SWOT Analysis

การวิเคราะห์ หมายถึง การใคร่ครวญ พิจารณาอย่างละเอียด เช่น วิเคราะห์เหตุการณ์แยกออกเป็นส่วน ๆ เพื่อศึกษาให้ถ่องแท้ เช่น วิเคราะห์ปัญหาต่าง ๆ วิเคราะห์ข่าวเป็นต้น (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546, หน้า 1071) ดังนั้นการวิเคราะห์ (Analysis) ก็คือ การจำแนกแยกแยะสิ่งใดสิ่งหนึ่งไม่ว่าจะเป็นสิ่งมีชีวิตหรือไม่มีชีวิตออกเป็นส่วน ๆ ซึ่งแต่ละส่วนเป็นองค์ประกอบของสิ่งนั้น เพื่อพิจารณาว่ามันคืออะไร มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับส่วนอื่น ๆ อย่างไร ถ้าหากมีความสามารถและรู้หลักวิธีการวิเคราะห์แล้ว จะนำไปสู่การรู้ถึงสภาพปัญหาที่แท้จริงและมองเห็นทางแก้ไขได้ง่าย และแก้ไขได้ตรงจุดตรงประเด็น ดังนั้นหากไม่มีการวิเคราะห์ปัญหา (Problem Analysis) แล้ว การแก้ไขปัญหาอาจไม่ตรงจุด

ตรงประเด็นหรือเป็นเพียงการแก้ที่ปลายเหตุไม่มีความยั่งยืน และ เมตต์ เมตต์การุณจิต (2556, หน้า 205) ได้ให้ความหมายของคำว่า SWOT เป็นการนำเอาคำหน้าของคำว่า Strength (จุดแข็ง) Weakness (จุดอ่อน) Opportunity (โอกาส) และ Threat (ภัยคุกคาม) มาเรียงกัน ปัจจุบันหลักการ SWOT Analysis (การประเมินจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และภัยคุกคาม) เป็นที่นิยมนำไปใช้เป็นเครื่องมือในการบริหารเพื่อกำหนดอนาคตขององค์กร และใช้ในกระบวนการวางแผนต่าง ๆ โดยเฉพาะแผนยุทธศาสตร์ ผลที่ได้จากการวิเคราะห์เป็นที่ยอมรับว่าเป็นข้อมูลที่มีคุณค่าเพราะได้มีการทำตามกระบวนการ โดยเฉพาะการมีส่วนร่วมของบุคลากรหรือประชาชนในการแสดงความคิดเห็นให้ข้อมูล ซึ่งข้อนี้จะแตกต่างจากแนวทางการบริหารที่ผ่านมา ที่ผู้บริหารหรือคณะผู้บริหารเพียงไม่กี่คนมีภาวะบุคลิกภาพปัญหาจากประสบการณ์ ความรู้สึกนึกคิด การคาดการณ์ด้วยตนเอง หรือมองภาพปัญหาเพียงบางส่วน นอกจาก SWOT Analysis จะเป็นเครื่องมือที่ใช้ในการวินิจฉัยองค์กรแล้ว ผลพวงที่ได้อีกประการก็คือ การได้ทราบถึงอัตลักษณ์ที่แท้จริงของตนเอง

2. การวิเคราะห์สภาพแวดล้อม

การแสวงหาข้อมูลเท็จจริงของหน่วยงานหรือองค์กรใดองค์หนึ่งมีวิธีการแนวคิดและการปฏิบัติที่หลากหลาย เทคนิค SWOT Analysis เป็นวิธีการหนึ่งที่รวบรวมข้อมูลและแนวทางที่เป็นประโยชน์ที่ใช้กันอย่างแพร่หลาย ประกอบด้วย เมตต์ เมตต์การุณจิต (2556, หน้า 205-214)

2.1 ปัจจัยภายใน (Internal Factor)

การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายในองค์กร (Internal Environment) ก็เพื่อต้องการทราบว่าภายในองค์กรมีจุดแข็งจุดอ่อนอย่างไร เพื่อเตรียมรับสถานการณ์ซึ่งบางสิ่งองค์กรสามารถควบคุมได้ เช่น คน งบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ สภาพแวดล้อมภายในมีอยู่ 2 ปัจจัยที่จะต้องวิเคราะห์ ดังนี้

จุดแข็ง (Strength) เพื่อค้นหาข้อได้เปรียบ สิ่งสนับสนุนที่องค์กรพึงมี เช่น บุคลากรมีทักษะและเชี่ยวชาญ ภาพลักษณ์และชื่อเสียงขององค์กร ทรัพยากรที่มีสมรรถนะสูง เป็นต้น

จุดอ่อน (Weakness) เพื่อค้นหาข้อจำกัด สิ่งที่ยังไม่สมบูรณ์รวมทั้งปัญหาอุปสรรคด้านต่าง ๆ ที่จะส่งผลกระทบต่อการทำงานมีให้บรรลุเป้าหมาย ซึ่งจุดอ่อนนับว่าเป็นปัญหาภายในสำคัญที่ไม่ควรมองข้าม เพราะเป็นปัจจัยที่จะทำให้เกิดการเสียเปรียบหรือขาดโอกาสในการแข่งขัน หรือนำมาซึ่งการบริหาร

จัดการที่ขาดประสิทธิภาพ เช่น ทิศทางยุทธศาสตร์ไม่ชัดเจนงบประมาณขาดแคลน บุคลากรไร้ประสิทธิภาพทั้งทักษะและความชำนาญ ปัญหาด้านทรัพยากร หรือแม้แต่การเปลี่ยนแปลงผู้บริหารและบุคลากรบ่อย ๆ

2.2 ปัจจัยภายนอก (External Factor) หรือสภาพแวดล้อม

การวิเคราะห์สภาพภายนอกองค์กร (External Environment)

ก็เพราะว่าองค์กรนั้นล้อมรอบไปด้วยสภาพการณ์ที่ลากหลาย ซับซ้อน เปลี่ยนแปลง (Change) อยู่โดยตลอด ซึ่งยากต่อการควบคุม จนบางครั้งทำให้เกิดความสับสนประกอบกับบุคลากรขององค์กรมีความรู้และประสบการณ์อยู่ในระดับที่แตกต่างกันซึ่งมีทั้งเก่งและไม่เก่ง ในบางครั้งอาจได้รับข้อมูลไม่ครบถ้วนสมบูรณ์ จึงมีการแปลความหมายอย่างคลุมเครือ ดังนั้นจึงต้องมีการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายนอก เสมือนกับการใช้ตะแกรงร่อน เพื่อให้ได้สิ่งที่ต้องการ และจะช่วยให้เห็นโอกาสหรืออุปสรรคที่เกิดขึ้น ที่จะเป็นข้อมูลในการคาดการณ์อนาคต จึงจำเป็นที่จะต้องทราบให้แน่ชัดว่ามีปัจจัยใดที่เป็นโอกาส และปัจจัยใดที่คุกคามนำมาสู่อุปสรรค เปรียบได้กับหลักการของซุนวู (Sun Tzu) ที่กล่าวว่า รู้เขา รู้เรา รบร้อยครั้งชนะร้อยครั้ง กล่าวคือ ถ้าล่วงรู้ถึงสภาพภายนอก (รู้เขา) ทั้งด้านที่มีโอกาสและปัญหาอุปสรรคได้แล้ว ก็จะเป็นข้อมูลที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่งที่จะสามารถปรับเปลี่ยนและกำหนดกลยุทธ์ให้สอดคล้องกับปัจจัยภายในองค์กรได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งปัจจัยภายนอก ได้แก่ โอกาสและภัยคุกคาม

โอกาส (Opportunity) เป็นสภาวะของบริบทหรือสภาพแวดล้อมภายนอกองค์กรทั้งระยะสั้นและระยะยาว ที่จะส่งเสริมสนับสนุนให้เกิดความสำเร็จรวมถึงการเปลี่ยนแปลงมีแนวโน้มว่าจะเป็นผลดี หรือมีโอกาสให้การดำเนินการบรรลุเป้าหมายราบรื่นด้วยดี ปัจจัยภายนอกที่เอื้อต่อการบริหารจัดการ เช่น นโยบายรัฐบาลสนับสนุนส่งเสริม ความสามารถในการระดมทุน ระเบียบกฎหมายเอื้ออำนวย เป็นต้น

ภัยคุกคาม (Threat) ถือว่าเป็นอุปสรรค หมายถึง สภาวะบริบทแวดล้อมภายนอกองค์กรทั้งระยะสั้นและระยะยาวที่ขัดขวางการดำเนินงานรวมถึงการเปลี่ยนแปลงที่มีแนวโน้มจะสร้างผลกระทบในเชิงลบหรือเป็นอุปสรรคต่อการดำเนินงานมิให้บรรลุเป้าหมาย

นอกจากนี้ภัยคุกคามยังหมายถึงปัจจัยภายนอกที่ทำให้องค์กรต้องปรับตัวประกอบด้วย การเข้ามาของคู่แข่งชั้นใหม่ที่มีศักยภาพ การบริการหรือผลิตภัณฑ์ที่สามารถทดแทนได้ ความต้องการของประชาชนที่มากขึ้นกว่าเดิมข้อกำหนดหรือกฎหมาย

ต่าง ๆ ที่ทำให้องค์กรล่าช้าในการให้บริการ เป็นต้น ปัจจัยที่นำมาประกอบการวิเคราะห์ภายนอกหรือสภาพแวดล้อมนั้นมีปัจจัยมากมายที่จะใช้เป็นข้อมูลประกอบการวิเคราะห์และตัดสินใจ ได้แก่ เอกสาร เช่น หนังสือพิมพ์ วารสาร ผลการวิจัย เป็นต้น เว็บไซต์ อินเทอร์เน็ต การประชุม สัมมนา การสนทนาอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ งานแสดงนิทรรศการงานแสดงสินค้านอกจากนี้ยังมีปัจจัยที่จะนำมาใช้ประกอบการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายนอก คือ การติดตามสถานการณ์ การตรวจสอบสถานการณ์ การแสวงหาข้อมูลอย่างเจาะจง การคาดการณ์หรือการคาดคะเน การประเมิน และสรุปผลการวิเคราะห์

การวิเคราะห์ตามหลักการ SWOT Analysis สรุป ดังภาพประกอบ 4

	จุดแข็ง (Strength)	จุดอ่อน (Weakness)
ปัจจัยภายใน (Internal Analysis)	วิเคราะห์ตนเอง	วิเคราะห์ตนเอง
	<ul style="list-style-type: none"> - ความสามารถ - ศักยภาพ - จุดเด่นต่าง ๆ - สิ่งที่จะทำให้เกิดความสำเร็จ 	<ul style="list-style-type: none"> - ข้อเสีย - ข้อจำกัด - ความไม่พร้อม - ปัญหาต่าง ๆ
ปัจจัยภายนอก (External Analysis)	วิเคราะห์สภาพภายนอก	วิเคราะห์สภาพภายนอก
	<ul style="list-style-type: none"> - นโยบาย ระเบียบ กฎหมายที่มีผลในเชิงบวก - สภาพเศรษฐกิจ การตลาด เอื้ออำนวย 	<ul style="list-style-type: none"> - คู่แข่ง ผู้รับบริการ - ปัญหา อุปสรรค - สิ่งที่เกิดผลเสีย - เศรษฐกิจผันผวน
	โอกาส (Opportunity)	ภัยคุกคาม (Threat)

ภาพประกอบ 4 การวิเคราะห์ตามหลักการ SWOT Analysis

ที่มา : เมตต์ เมตต์การุณจิต (2556, หน้า 208)

3. ข้อเสนอแนะในการใช้เทคนิค SWOT Analysis

นักวิชาการได้ให้ข้อเสนอแนะในการใช้เทคนิค SWOT Analysis เช่น Thomas J. Chermack and Bernadette K. Kasshanna (2007); สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ, (2552, หน้า 45-46) ได้ให้ข้อสังเกตในการนำ SWOT Analysis ไปใช้ว่าจะต้องระมัดระวังและปฏิบัติตามหลักการซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญจึงจะได้ผล ดังข้อเตือนใจให้พิจารณาต่อไปนี้

3.1 การนำ SWOT Analysis ไปใช้ให้เกิดผลอย่างมีประสิทธิภาพนั้นขึ้นอยู่กับข้อมูลที่ป้อนเข้าไปวิเคราะห์ว่ามีจำนวนเพียงพอและมีคุณภาพหรือไม่หากไม่เป็นไปตามเงื่อนไขนี้ หลักการของ SWOT Analysis ก็ไม่สามารถใช้เป็นเครื่องมือช่วยเหลือการบริหารงานให้ได้ผลดี

3.2 ควรใช้ SWOT Analysis วิเคราะห์เฉพาะระดับองค์กรเท่านั้น ถ้านำไปใช้ในระดับหน่วยงานธุรกิจ (Strategic Business Unit: SBU) ควรวิเคราะห์ในทุกระดับเป็นลำดับอย่างต่อเนื่อง (Series of SWOT Analysis)

3.3 หลักการ SWOT Analysis ใช้วิเคราะห์ข้อมูลเพื่อนำไปสู่การประมวลคำตอบในสภาวะของการแข่งขันหรือจัดทำยุทธศาสตร์ในปัจจุบันเท่านั้น แต่ถ้านำไปใช้ในการคาดการณ์อนาคตหรือกำหนดอนาคตอาจไม่เหมาะสม

3.4 หลักการ SWOT Analysis เป็นเครื่องมือที่สำคัญในการจัดทำยุทธศาสตร์แต่ขาดการเทียบเคียง (Benchmarking) กับปัจจัยภายนอก ดังนั้นในกรณีการจัดทำยุทธศาสตร์ของระบบราชการจึงไม่สามารถทำให้เกิดการแข่งขันได้ เช่น ขาดข้อมูลเทียบเคียงกับภาคเอกชนในด้านบริการเช่นเดียวกับยุทธศาสตร์ระดับประเทศขาดการเทียบเคียงกับข้อมูลของต่างประเทศ ส่งผลให้การพัฒนาประเทศไม่สามารถเข้าสู่การแข่งขันกับเวทีโลกได้อย่างมีประสิทธิภาพ เป็นต้น

4. การแปลผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลที่ได้เมื่อนำมาวิเคราะห์และแปลผลโดยใช้หลักการ SWOT Analysis โดยทั่วไปมักจะได้อำนาจเพื่อนำไปประกอบการตัดสินใจ ดังนี้ เมตต์ เมตต์การุญจิต (2556, หน้า 211)

4.1 มีจุดแข็งและโอกาสเอื้ออำนวย (SO) คือ เมื่อมีจุดแข็งหรือจุดเด่น ประกอบกับโอกาสซึ่งเป็นปัจจัยภายนอกเอื้ออำนวยให้เกิดผลสำเร็จมีสูง ในสถานการณ์ เช่นนี้จะเรียกเป็นนาทีทองก็ได้ เพราะถือว่าอยู่ในสถานะที่ได้เปรียบทุก ๆ ด้านจึงควรใช้ ยุทธศาสตร์เชิงรุก (Offensive Strategy) ตั้งจำนวนที่ว่า น้ำขึ้นให้รีบตัก

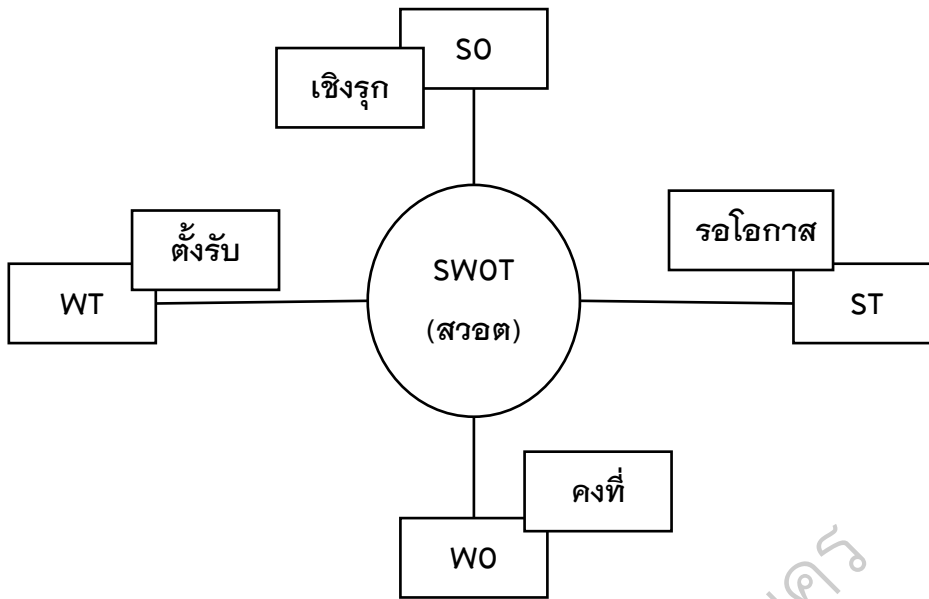
4.2 มีจุดแข็งแต่ก็มีภัยคุกคาม (ST) ถ้าผลการวิเคราะห์ พบว่า สมรรถนะ ขององค์กรมีจุดแข็งหรือจุดเด่น แต่ในขณะเดียวกันก็มีข้อจำกัดที่เป็นปัญหาภัยคุกคาม ซึ่งเกิดจากภายนอกเข้ามาแทรก ผู้มีอำนาจตัดสินใจจะต้องใช้ดุลยพินิจอย่างรอบคอบ แต่โดยทั่วไปจะใช้ยุทธศาสตร์ในลักษณะที่เตรียมรับสถานการณ์หรือเตรียมป้องกัน (Defensive Strategy) ในสิ่งที่จะเกิดขึ้น ซึ่งถือว่าเป็นการประคองหรือทรงตัวไว้ โดยนำจุดแข็งมาเตรียม รับสถานการณ์ และในขณะเดียวกันก็พยายามแก้ไขปัญหาภัยคุกคาม เป็นต้น เพื่อรอโอกาส ที่จะพลิกผันสถานการณ์

4.3 มีจุดอ่อนแต่ก็มีโอกาสเอื้ออำนวย (WO) สถานการณ์เช่นนี้จะคล้าย ๆ กับข้อ 2 เพียงแต่จุดอ่อนหรือข้อด้อยนั้นเกิดจากปัจจัยภายใน แม้จะมีโอกาสจากภายนอก เกื้อหนุนทำให้เกิดความหวังก็ตาม แต่ความไม่พร้อมในสมรรถนะขององค์กรก็เป็นผลกระทบ ต่อโอกาส มิใช่มองแต่ประโยชน์ที่จะได้รับจนมองข้ามจุดอ่อน สถานการณ์เช่นนี้อาจทำให้เกิดความลังเล นักบริหารบางคนใช้ความกล้าได้กล้าเสียเข้าเสี่ยง อย่างไรก็ตามควรใช้ ยุทธศาสตร์คงที่หรือตรึงกำลังเพื่อจัดการกับปัญหาภายในเสียก่อน หากกำจัดจุดอ่อน สำเร็จแล้วจึงค่อยเดินหน้าต่อไป (Turn Around Strategy)

4.4 มีจุดอ่อนและมีปัญหาภัยคุกคาม (WT) นับว่าเป็นสถานการณ์ที่ ย่ำแย่ที่สุด แทบจะเรียกว่าปิดประตูแล้ว เพราะอยู่ในภาวะที่ด้อยทุกอย่าง ดังนั้นจึงควรใช้ ยุทธศาสตร์ในลักษณะตั้งรับหรือถอยไปตั้งรับ (Retrieve Strategy) หรือประคองตัวไว้ไม่ให้ เสียหายไปมากกว่านี้ เพื่อรักษาสภาพไม่ให้เลวร้ายไปกว่าเดิม อย่างไรก็ตามในกรณีนี้เคยมี ตัวอย่างว่า บางองค์กรมีการปรับลดเป้าหมายหรือไม่ก็ล้มเลิกโครงการไปก็มี

การแปลผลการวิเคราะห์เพื่อใช้ในการตัดสินใจดังกล่าว สรุปได้ดัง

ภาพประกอบ 5

ภาพประกอบ 5 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อการตัดสินใจ

ที่มา : เมตต์ เมตต์การุณจิต (2556, หน้า 211)

5. ตัวอย่างการวิเคราะห์ข้อมูล

ในการกำหนดหรือวางยุทธศาสตร์นั้น จำเป็นต้องมีการประเมินองค์กรทั้งภายในและภายนอกองค์กร โดยวิเคราะห์ข้อมูลซึ่งมีเทคนิควิธีการหลายวิธีดังกล่าวแล้วข้างต้น ผู้ปฏิบัติจะต้องเลือกใช้ให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ อนึ่งในการปฏิบัติไม่จำเป็นต้องเคร่งครัดตามแนวทางนี้ อาจยืดหยุ่นหรือปรับใช้ได้ตามความเหมาะสม เมตต์ เมตต์การุณจิต (2556, หน้า 212-214) ซึ่งมีแนวทางดำเนินการ ดังนี้

5.1 การกำหนดประเด็นการพัฒนาหรือประเด็นหลักในการวางยุทธศาสตร์โดยระดมความคิดเพื่อให้ได้ข้อมูลที่สมบูรณ์ที่สุด ซึ่งอาจจัดประชุมสัมมนาประชุมเชิงปฏิบัติการใช้แบบสอบถาม หรือวิธีการอื่น ๆ โดยจะต้องยึดนโยบาย แผนแม่บท และแผนที่เกี่ยวข้อง เช่นแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ แผนระดับกระทรวงและจังหวัด เป็นต้น

สำหรับในระดับหมู่บ้าน การกำหนดประเด็นการพัฒนาอาจทำการประชุมประชาคมเพื่อแสดงความคิดเห็นว่าควรมีประเด็นอะไร เพื่อใช้เป็นตัวตั้งในการดำเนินการในขั้นตอนต่อไป เช่นสมมุติว่าที่ประชุมเสนอประเด็น ดังนี้ 1) การแก้ปัญหาความยากจน 2) การป้องกันและปราบปรามยาเสพติด 3) การป้องกันบรรเทาสาธารณภัย

- 4) การจัดตั้งกองทุนหมู่บ้านหรือชุมชน 5) การทำให้หมู่บ้านน่าอยู่ 6) การขุดลอกแหล่งน้ำ
7) การสร้างศูนย์จำหน่ายผลิตภัณฑ์

5.2 ใช้หลักการของ SWOT Analysis ในการวิเคราะห์ข้อมูล

5.3 กำหนดเกณฑ์การให้น้ำหนักคะแนน เพื่อทราบค่าของข้อมูล
ปัจจัยภายนอกและปัจจัยภายในมีค่าเท่าไร โดยสมมุติว่าให้น้ำหนัก ดังตาราง 5 - 7

ตาราง 5 กำหนดเกณฑ์การให้น้ำหนักคะแนน

ปัจจัย	ค่าน้ำหนัก			
	มาก	ปานกลาง	น้อย	ไม่มี
จุดอ่อน	-3	-2	-1	0
จุดแข็ง	3	2	1	0
โอกาส	3	2	1	0
ภัยคุกคาม	-3	-2	-1	0

(ที่มา : เมตต์ เมตต์การุญจิต, 2556, หน้า 213 - 214)

5.4 นำข้อมูลมาลงในตาราง โดยแยกเป็นตารางปัจจัยภายนอกกับตาราง
ปัจจัยภายใน สมมุติว่าที่ประชุมเสนอประเด็นการพัฒนาด้านการป้องกันยาเสพติดของ
หมู่บ้าน ซึ่งเป็นยุทธศาสตร์หนึ่งของการพัฒนา เพราะเห็นว่าเป็นปัญหาที่สำคัญเร่งด่วน
และกลุ่มได้ค้นหาข้อมูลประกอบการพิจารณา ดังตาราง 6

ตาราง 6 กำหนดเกณฑ์การให้น้ำหนักคะแนนปัจจัยภายนอก

ปัจจัยภายนอก	น้ำหนักการวิเคราะห์			
	โอกาส (O)	ภัยคุกคาม (T)	รวม	เฉลี่ย
1. อบต. สนับสนุนงบประมาณตรวจปีสภาวะ	2	0	2	0.50
2. นโยบายจังหวัด/อำเภอ	3	0	3	0.75
3. เจ้าหน้าที่ตำรวจสนับสนุนกำลัง	1	-2	-1	-0.25

ตาราง 6 (ต่อ)

ปัจจัยภายนอก	น้ำหนักการวิเคราะห์			
	โอกาส (O)	ภัยคุกคาม (T)	รวม	เฉลี่ย
4. การบำบัดกลุ่มเสี่ยงโดย สนง. สาธารณสุขจังหวัด	2	-1	1	0.25
รวม			5	1.25

(ที่มา : เมตต์ เมตต์การุณจิต, 2556, หน้า 213 - 214)

ตาราง 7 กำหนดเกณฑ์การให้น้ำหนักคะแนนปัจจัยภายใน

ปัจจัยภายใน	น้ำหนักการวิเคราะห์			
	จุดแข็ง (S)	จุดอ่อน (W)	รวม	เฉลี่ย
1. การจัดเวรยามหมู่บ้าน	2	-1	1	0.17
2. การเอาใจใส่ของครอบครัว	3	0	3	0.50
3. คณะกรรมการหมู่บ้าน (กม.) กวดขัน /สอดส่องการมั่วสุมของเด็ก/ เยาวชน อย่างเคร่งครัด	1	-2	-1	-0.17
4. การจัดให้มีโครงการตาสับประรด	1	-1	0	0
5. การจัดให้มีโครงการ ทุ ปี่ นัมเบอร์วัน (TO BE NUMBER ONE)	3	-1	2	0.33
6. การรณรงค์ประชาสัมพันธ์	3	-1	2	0.33
รวม			7	1.17

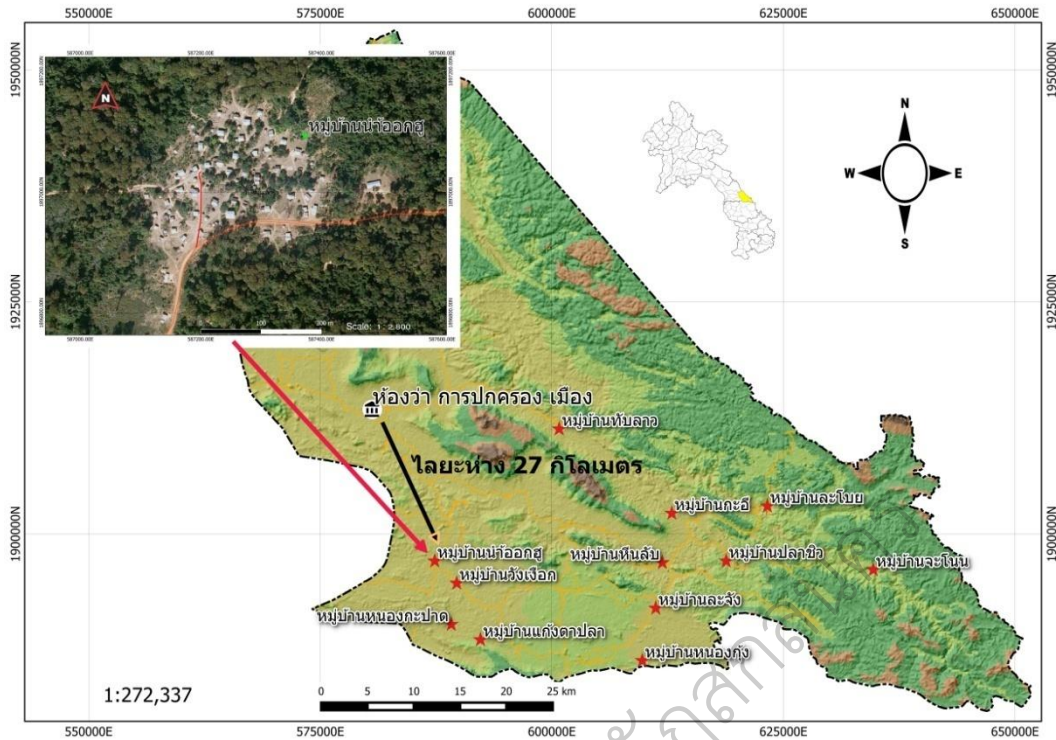
(ที่มา : เมตต์ เมตต์การุณจิต, 2556, หน้า 213 - 214)

เมื่อพิจารณาโดยภาพรวมพอสรุปได้ว่า การวิเคราะห์ SWOT หรือการทำ SWOT Analysis เป็นเทคนิคหรือวิธีการที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาหน่วยงาน/ องค์กรเป็นอย่างมาก กล่าวคือ ทำให้ทราบว่าหน่วยงาน/ องค์กรมีศักยภาพมากน้อยเพียงใด โดยพิจารณาจากจุดแข็ง (Strength) และจุดอ่อน (Weakness) ซึ่งจุดแข็งและจุดอ่อนดังกล่าว จะแสดงให้เห็นว่าหน่วยงาน/องค์กรมีอะไรบ้างที่เป็นจุดแข็งที่ควรคงไว้ และอะไรบ้างที่เป็นจุดอ่อนที่ควรปรับปรุงให้ดีขึ้น ส่วนการวิเคราะห์ปัจจัยภายนอกหน่วยงาน/ องค์กรซึ่งควบคุมไม่ได้ โดยพิจารณาจากโอกาส (Opportunity) และภัยคุกคาม (Threat) ก็เพื่อการปรับปรุงหน่วยงาน/ องค์กรให้สอดคล้องกับปัจจัยสิ่งแวดล้อมภายนอก ทั้งนี้โดยสรุปแล้ว การวิเคราะห์ SWOT จะช่วยให้หน่วยงานหรือองค์กรสามารถกำหนดยุทธศาสตร์ในการทำงานเพื่อการบรรลุวัตถุประสงค์ของหน่วยงานหรือองค์กรต่อไป

ผู้วิจัยพิจารณาอย่างถี่ถ้วนแล้ว พบว่า การวิเคราะห์เทคนิค SWOT Analysis มีประโยชน์ต่อการรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อให้เห็นสภาพข้อเท็จจริงของปัจจัยที่ทำให้ครัวเรือนยากจนในเขตพื้นที่การศึกษาของหมู่บ้านยากจน เมืองบัวละพา แขวงคำม่วน สปป.ลาว จึงได้นำเทคนิคนี้มาใช้ในงานวิจัยในครั้งนี้

บริบทของหมู่บ้านน้ำออกฮู เมืองบัวละพา แขวงคำม่วน สปป.ลาว

การวิจัยเรื่องยุทธศาสตร์การพัฒนาครัวเรือนให้พ้นความยากจน เมืองบัวละพา แขวงคำม่วน สปป.ลาว ผู้วิจัยที่ได้ศึกษาบริบทของหมู่บ้านน้ำออกฮู เมืองบัวละพา แขวงคำม่วน สปป.ลาว มีเนื้อหาประกอบด้วย ที่ตั้งและอาณาเขต ประวัติหมู่บ้านน้ำออกฮู การเมือง การปกครอง สภาพทางภูมิศาสตร์ ลักษณะของประชากร สภาพทั่วไปทางเศรษฐกิจ การคมนาคม ไฟฟ้า การศึกษา วัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณี และสาธารณสุข สุขอนามัย สวัสดิการและความปลอดภัย ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

ภาพประกอบ 6 แผนที่แสดงหมู่บ้านน้ำออกสุ

ที่มา : ข้อมูลภูมิศาสตร์ กรมแผนที่แห่งชาติลาว (2010)

1. ที่ตั้งและอาณาเขต

หมู่บ้านน้ำออกสุตั้งอยู่ห่างจากตัวเมืองบัวละพาทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ ประมาณ 27 กิโลเมตร มีอาณาเขตติดต่อกับพื้นที่อื่น ๆ ดังนี้ (ปง พาสีอนวงษ์, สัมภาษณ์, 12 กันยายน 2560)

ทิศเหนือ	อาณาเขตติดกับหมู่บ้านท่า เมืองบัวละพา
ทิศใต้	อาณาเขตติดกับหมู่บ้านฝาลิลา เมืองบัวละพา
ทิศตะวันออก	อาณาเขตติดกับหมู่บ้านวังเจือก เมืองบัวละพา
ทิศตะวันตก	อาณาเขตติดกับหมู่บ้านเชียงควน เมืองไชยบัวทอง

2. ประวัติหมู่บ้านน้ำออกสุ

หมู่บ้านน้ำออกสุ ปัจจุบัน (พ.ศ. 2561) มีอายุประมาณ 207 ปี ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของเมืองบัวละพา ซึ่งมีระยะทางห่างจากเมืองบัวละพา ประมาณ 27 กิโลเมตร แต่เดิมชื่อหมู่บ้านแห่งนี้คือ หมู่บ้านนาขมื่น ซึ่งเกิดขึ้นใน พ.ศ. 2354 โดยมี

พ่อเฒ่าใสเป็นคนแรกที่สร้างตั้งหมู่บ้านนี้ขึ้นมา ขึ้นกับเมืองทวาย ซึ่งเป็นเขตเมืองญอยขึ้นกับเมืองมหาชัย ในเวลาต่อมา พ.ศ. 2364 ภรรยาของพ่อเฒ่าใสได้เสียชีวิต หลังจากนั้นพ่อเฒ่าใสได้ตัดสินใจไปบวชที่วัดอยู่ในหมู่บ้านน้ำกระปอ เมืองไชยบัวทอง เป็นเวลาหลายปี พอสมควร และในเวลาต่อมาพ่อเฒ่าใสที่บวชเป็นพระสงฆ์ได้กลับมาสร้างวัดอยู่ที่หมู่บ้านนาขมิ้นขึ้น ซึ่งเป็นวัดป่าที่มีชื่อว่า วัดนาสีดา จนมาถึง พ.ศ. 2394 ท่านได้เสียชีวิตซึ่งทำให้วัดดังกล่าวไม่มีพระสงฆ์ประจำวัดกลายเป็นวัดร้างไป เมื่อไม่มีพระสงฆ์เข้ามาประจำอยู่ที่วัดจึงทำให้ประชาชนที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านพบความลำบากหลายประการ เช่น ประชาชนเจ็บป่วยโดยไม่รู้สาเหตุ และมีหลายโรคเกิดขึ้น ซึ่งพวกเขาไม่รู้วิธีแก้ไขปัญหาดังกล่าว จึงได้พากันอัญเชิญพระพุทธรูปทั้งหมดที่มีอยู่ทั้งหมดจำนวน 13 องค์ขึ้นไปประดิษฐานอยู่ที่ถ้ำผาจะโร แล้วอพยพออกจากหมู่บ้านไป ต่อมาเมื่อ พ.ศ. 2458 ประชาชนที่อาศัยอยู่หมู่บ้านเก่าก็อพยพย้ายถิ่นฐานกลับมาอาศัยอยู่ที่หมู่บ้านนาขมิ้นจนถึงปัจจุบัน และได้เปลี่ยนชื่อหมู่บ้านเป็นหมู่บ้านน้ำออกสุ เนื่องจากมีลำห้วยน้ำออกสุไหลผ่านหมู่บ้าน ซึ่งไหลออกมาจากถ้ำที่อยู่ใกล้หมู่บ้าน

เมื่อวันที่ 7 ตุลาคม ปี ค.ศ. 2014 นายคำหล้าและนายแสนได้พากันออกไปหากินอยู่ในป่าตามปกติ และได้ไปพบเห็นพระพุทธรูปจำนวน 13 องค์อยู่ที่ถูกซ่อนไว้ในถ้ำผาจะโร ทั้งสองได้กลับมารายงานให้ผู้ใหญ่บ้านและหน่วยงานการจัดตั้งในหมู่บ้านเพื่อรับทราบด้วย และต่อมาผู้ใหญ่บ้านได้ไปรายงานต่อเจ้าหน้าที่ภาครัฐที่เกี่ยวข้องพร้อมด้วยพระสงฆ์เพื่อนำเอาเรื่องดังกล่าวไปพิจารณา ต่อมาทุกภาคส่วนเห็นพ้องต้องกันว่าต้องได้ทำพิธีกรรมเพื่ออัญเชิญพระพุทธรูปทั้งหมดที่ประดิษฐานอยู่ที่ถ้ำผาจะโรลงมาประดิษฐานไว้ในหมู่บ้านน้ำออกสุ และเมื่อเวลาเดือนเพ็ญขึ้น 15 ค่ำ เดือนสองลาว จึงได้แห่พระพุทธรูปทั้งหมดจำนวน 13 องค์ลงมาประดิษฐานเพื่อกกราบไหว้ในหมู่บ้านน้ำออกสุ และในเวลาเดียวกันนั้นประชาชนได้สร้างวัดขึ้นพร้อมตั้งชื่อวัดว่า “วัดตาดนางแดง” อยู่ในหมู่บ้านน้ำออกสุ เมืองบัวละพา แขวงคำม่วน (คำหล้า ปราชญ์ชาวบ้าน และบัง พาสีอนวงษ์, สัมภาษณ์, 12 กันยายน 2560)

3. การเมืองการปกครอง

การปกครองของหมู่บ้านน้ำออกสุ ผู้ปกครองประกอบด้วย นายบ้าน (ผู้ใหญ่บ้าน) 1 คน และรองนายบ้าน (รองผู้ใหญ่บ้าน) จำนวน 2 คน นอกจากนี้ ในหมู่บ้านยังแบ่งออกเป็นหน่วยต่างๆ (คุ้มบ้าน) มีหัวหน้าหน่วยดูแล (หัวหน้าคุ้มบ้าน) หมู่บ้านน้ำออกสุขึ้นกับกลุ่มหมู่บ้านนาสะลอน ซึ่งกลุ่มหมู่บ้านนาสะลอนจะขึ้นตรงต่อ “เขต” (ตำบล)

มีหัวหน้าเขต (กำนัน) ปกครอง และมีรองหัวหน้าเขต (รองกำนัน) ดูแลแต่ละกลุ่มหมู่บ้าน ที่สังกัดกับเขต ส่วนเขตนั้นอยู่ภายใต้การปกครองของ “เมือง” (อำเภอ) ซึ่งมีเจ้าเมือง (นายอำเภอ) เป็นผู้ปกครอง ซึ่งถือได้ว่าเป็นผู้มีอำนาจสูงสุดของเมืองนี้ และเจ้าเมืองก็จะขึ้นตรงต่อเจ้าแขวง (ผู้ว่าราชการจังหวัด) ผู้เป็นใหญ่ที่สุดใน “แขวง” (จังหวัด) (คุนไชย ไชยปัญญา, สัมภาษณ์, 12 กันยายน 2560)

นอกจากนายบ้านแล้ว ยังมีเฒ่าแก่แนวโฮม ซึ่งเป็นข้าราชการที่เกษียณอายุ แล้วหลายคน ที่ถูกคัดเลือกให้รับผิดชอบ 3 องค์การจัดตั้งระดับหมู่บ้าน ได้แก่ องค์กรสหพันธ์ แม่หญิงลาว ดูแลผู้หญิง องค์กรชาวหนุ่มลาว ดูแลเยาวชนหนุ่มสาว และองค์กรรมบาลลาว ดูแลผู้ใช้แรงงาน และมีระบบความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ที่ให้แก่ เจ้าก๊กเจ้าเหล่า (เจ้าโคตร) เป็นระบบผู้อาวุโสที่ดูแลชาวบ้าน คอยตัดสินข้อขัดแย้ง เพื่อยุติข้อพิพาทระหว่างชาวบ้านในระดับชุมชน

4. สภาพทางภูมิศาสตร์

4.1 ลักษณะภูมิประเทศ

สภาพพื้นที่และลักษณะพื้นที่ของหมู่บ้านน้ำออกฮู เมืองบัวละพา อยู่สูงกว่าระดับน้ำทะเลปานกลาง 200–400 เมตร ความสูงของพื้นที่จากทางทิศตะวันออกที่เป็นพื้นที่ต่ำ ลาดไปทางทิศตะวันตกขึ้นไปจนเป็นพื้นที่ภูเขาทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ต่ำกว่าพื้นที่อ่างเก็บน้ำเขื่อนน้ำเทิน 2 บริเวณต่ำสุดของพื้นที่อยู่ตามแนวขนานลำห้วย ซึ่งจะไหลลงสู่ลำน้ำเซบั้งไฟ ซึ่งพื้นที่ทั้งหมดเหมาะสำหรับการผลิตแบบคิงที่ ได้แก่ ทำนา แต่ยังมีข้อจำกัดเนื่องจากพื้นที่เป็นภูเขาทั้งสองด้าน และวัดถูกระเบิดที่ยังไม่ได้รับการเก็บกู้ออกจากพื้นที่ได้สำเร็จ (กงใจ ไชยปัญญา, สัมภาษณ์, 12 กันยายน 2560)

ลักษณะภูมิประเทศของหมู่บ้านน้ำออกฮูแบ่งออกเป็น 4 ลักษณะ คือ ภูเขา ลูกคลื่นลอนตื้น ที่ราบ และที่ลุ่มริมลำน้ำเซบั้งไฟ ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้ (กงใจ ไชยปัญญา, สัมภาษณ์, 12 กันยายน 2560)

1) บริเวณภูเขา อยู่ตลอดแนวทางด้านตะวันออกเฉียงใต้ของพื้นที่ มีความสูงจากระดับน้ำทะเลมากกว่า 250 เมตรขึ้นไปจนถึง 400 เมตรคือ ระดับสันเขาของเทือกเขาภูหลวง ส่วนตอนบนลงสู่ตอนล่างของภูเขามีความลาดชันมากทอดยาวไปตามแนวทิศตะวันออกเฉียงใต้ทำให้เกิดการชะล้างหน้าดินและการพังทลายของดิน สายภูหลวงนี้ยังเป็นต้นกำเนิดของลำน้ำต่าง ๆ เช่น ลำน้ำเซบั้งไฟ ลำน้ำพั้ง ลำห้วยวังเจือก ลำห้วยน้ำออกฮู ลำน้ำเซบั้งไฟ ลำห้วยน้ำงอ และลำห้วยน้ำหิน เป็นต้น

2) บริเวณคลื่นลอนตื้น โดยลักษณะคลื่นลอนตื้นนี้พาดผ่านจากทิศตะวันออกเฉียงเหนือลงมาทางทิศใต้ของหมู่บ้านน้ำออกฮู มีความสูงจากระดับน้ำทะเลปานกลาง 150–200 เมตร อยู่ถัดจากบริเวณภูเขาเป็นลักษณะลูกคลื่นลอนตื้นสลับกับที่ราบหรือเป็นที่นาสลับไร่ บริเวณลูกคลื่นนี้เกษตรกรนิยมใช้เป็นพื้นที่ป่าไม้ธรรมชาติ และมีการปลูกไม้เศรษฐกิจ เช่น ต้นยูคาลิปตัส ต้นสัก และยางพารา เป็นต้น ส่วนบริเวณตอนล่างของลูกคลื่นเกษตรกรใช้พื้นที่ในการทำนา

3) บริเวณที่ราบ จะอยู่บริเวณตอนกลางของหมู่บ้านน้ำออกฮู มีลำห้วยน้ำออกฮูไหลผ่านทางทิศตะวันตกของหมู่บ้านน้ำออกฮู ความสูงจากระดับน้ำทะเลปานกลางเฉลี่ยน้อยกว่า 190 เมตร พื้นที่ดังกล่าวส่วนมากใช้ประโยชน์ในการทำนา

4) พื้นที่ลุ่มริมลำน้ำห้วยมี 1 บริเวณ คือ บริเวณลำน้ำเข่น้ำน้อย ซึ่งตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของเขตพื้นที่หมู่บ้านน้ำออกฮู โดยพื้นที่ดังกล่าวนี้จะลาดต่ำลงไปยังลำน้ำโขง

4.2 ลักษณะดิน

สามารถแบ่งดินออกเป็นลักษณะดินใน 2 พื้นที่ คือ ดินบริเวณที่ดอนและบริเวณที่ราบลุ่ม ดังนี้ ลักษณะดินบริเวณที่ดอน มีดินอยู่ 3 กลุ่ม คือ (กองใจ ไชยปัญญา, สัมภาษณ์, 12 กันยายน 2560)

1) กลุ่มดินร่วน มีเนื้อดินเป็นปนทราย ดินล่างเป็นดินร่วนเหนียวปนทรายเป็นดินลึกมีการระบายน้ำดีถึงปานกลางมีความอุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติค่อนข้างต่ำ พบมากที่หมู่บ้านน้ำออกฮู ส่วนมากใช้ปลูกพืชไร่

2) กลุ่มดินทราย มีเนื้อที่เป็นดินปนทราย ดินร่วนปนดินทรายทั้งดินบนและดินล่าง เป็นดินลึกมีการระบายน้ำดีเกินไปมีความอุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติค่อนข้างต่ำ ซึ่งพบมากทางทิศเหนือของหมู่บ้านหนองกระปาดและหมู่บ้านทับลาว

3) กลุ่มดินตื้น ดินบนเป็นดินร่วนปนทราย ดินล่างเป็นดินเหนียวปนลูกรัง เป็นดินตื้นมีการระบายน้ำปานกลางมีความอุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติค่อนข้างต่ำพบมากบริเวณใกล้ ๆ เทือกเขาภูหลวง ส่วนมากใช้ปลูกพืชไร่ยังเป็นป่าธรรมชาติ

ลักษณะดินบริเวณที่ราบลุ่ม มีดินอยู่ 3 กลุ่ม คือ

1) กลุ่มดินเหนียว พบบริเวณราบลุ่มแม่น้ำ เนื้อดินเป็นดินเหนียวลึกมีการระบายน้ำได้ไม่ดีมีความอุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติปานกลาง พบมากบริเวณใกล้ลำน้ำห้วยยอดตอนล่างของเมืองบัวสะพา และที่อยู่ใกล้หนองลาดควาย ส่วนมากใช้ทำนา

2) กลุ่มดินร่วน มีเนื้อดินบนเป็นดินร่วมปนทราย ดินล่างเป็นเหนียวปนทรายปนดินลิกมีการระบายน้ำได้ไม่ตีมีความอุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติค่อนข้างต่ำ ซึ่งพบมากในกลุ่มน้ำทั่วไปของเมืองบัวชะพา ส่วนมากใช้ทำนา ดินร่วมอีกกลุ่มหนึ่งที่พบตามสันดินริมลำน้ำพะนังเป็นดินร่วมลิกมีระบายน้ำตีมีความอุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติสูง มักใช้ปลูกผักผลไม้

3) กลุ่มดินทราย มีเนื้อดินทรายหรือดินทรายปนดินส่วนลิกลงประมาณ 1 เมตร จะพบเนื้อดินเป็นดินร่วมเหนียวปนดินทราย มีการระบายน้ำได้ไม่ตีมีความอุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติค่อนข้างต่ำ ใช้ในการทำนา ทำไร่

4.3 ลักษณะภูมิอากาศ

หมู่บ้านน้ำออกสูมีลักษณะภูมิอากาศ แบ่งออกได้เป็น 2 ฤดู ได้แก่ ฤดูฝน เริ่มตั้งแต่เดือนพฤษภาคม ถึง เดือนตุลาคม และฤดูแล้ง เริ่มตั้งแต่เดือนพฤศจิกายน ถึงเดือนเมษายนของทุกปี ฤดูฝนมีฝนตกชุก โดยเฉพาะมักมีพายุฝน ทำให้เกิดภัยพิบัติน้ำท่วมอยู่บ่อยครั้ง (คำหล้า ปราชญ์ชาวบ้าน, สัมภาษณ์, 12 กันยายน 2560)

4.4 ทรัพยากรน้ำ

หมู่บ้านน้ำออกสูเป็นหมู่บ้านหนึ่งที่มีแหล่งน้ำธรรมชาติกระจายตัวอยู่มากทั่วทั้งตัวหมู่บ้าน เช่น ลำห้วยน้ำออกสู ลำน้ำเสน้าน้อย แต่มีข้อจำกัดในการนำน้ำขึ้นมาใช้ทำการเกษตร เพราะไม่มีระบบชลประทานขนาดเล็กเพื่อกักเก็บน้ำไว้ใช้ในฤดูแล้ง ประกอบกับภูมิประเทศสูง ๆ ต่ำ ๆ ไม่เป็นพื้นที่ราบสม่ำเสมอ และแหล่งน้ำบางแห่ง เช่น ลำห้วยน้ำออกสูก็ไม่สามารถเก็บน้ำไว้ใช้ได้ตลอดปีส่วนมากจึงอาศัยน้ำฝนในการทำการเกษตร

การใช้ประโยชน์ของประชาชนในแหล่งน้ำธรรมชาติ คือ ใช้เป็นสถานที่เลี้ยงสัตว์ เช่น วัว ควาย และจับปลา ประชาชนสามารถใช้ประโยชน์ได้โดยไม่มีข้อห้ามใด ๆ ทรัพยากรน้ำสำหรับไว้ใช้เพื่อการอุปโภคบริโภคยังไม่เพียงพอเนื่องจากอาศัยน้ำฝนตามฤดูกาล (เค็ง พะกุมพน, สัมภาษณ์, 12 กันยายน 2560)

4.5 ทรัพยากรป่าไม้

หมู่บ้านน้ำออกสูมีสภาพภูมิศาสตร์เป็นป่าทึบ ล้อมรอบด้วยที่ราบเชิงเขาทางด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้ของหมู่บ้านน้ำออกสูเป็นเทือกเขาภูหลวงและเขตอุทยานแห่งชาติป่าสงวนแห่งชาติหินหนามหน่อ ภูเขาบก และภูเขาทอง เป็นป่าที่มีความอุดมสมบูรณ์ ป่าในพื้นที่มี 3 ลักษณะ คือ 1) ป่าชำประจำหมู่บ้าน ซึ่งเป็นป่าที่อยู่ในการ

ดูแลของวัด มักจะเป็นพื้นที่ป่าช้า ป่าปู้ตา และ 2) ป่าสาธารณะทั่วไป ซึ่งเป็นป่าที่อยู่ตามหัวไร่ปลายนา และจัดสรรพื้นที่ส่วนหนึ่งเป็นป่าชุมชนสำหรับให้ประชาชนใช้สอยที่กำหนดเขตพื้นที่โดยชุมชน และ 3) ป่าเศรษฐกิจ (ใน สปป.ลาว เรียกว่า ป่าผลิต) เป็นสวนป่าที่ปลูกไม้เพื่อตัดขายหรือเอาผลผลิต เช่น ไม้สัก ยูคาลิปตัส ยางพารา เป็นต้น

การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรของประชาชนในป่าไม้ธรรมชาติ คือ การเก็บอาหารป่าตามฤดูกาลทั่วไป เช่น หน่อไม้ เห็ด ผักป่าตามฤดูกาล หวาย หน่อปุ่น หน่อसान ไช้ผดแดง เป็นต้น ทั้งนี้ยังมีรวมถึงการล่าสัตว์เล็ก เช่น ยิงนก หนู เพื่อนำมาเป็นอาหารด้วย (ปัง พาสีอนวงษ์, สัมภาษณ์, 12 กันยายน 2560)

5. ลักษณะของประชากร

ประชาชนที่อาศัยอยู่ในเขตพื้นที่ของหมู่บ้านน้ำออกฮู เมืองบัวละพา มีทั้งสิ้น จำนวน 473 คน มีเพศชายจำนวน 245 คน มีเพศหญิงจำนวน 228 คน มีครัวเรือนทั้งหมดจำนวน 72 ครัวเรือน มีครัวเรือนยากจนจำนวน 49 ครัวเรือน และมีครัวเรือนที่มีความยากจนจำนวน 23 ครัวเรือน ประชาชนมีหลายกลุ่มชาติพันธุ์อาศัยปะปนกัน ได้แก่ เผ่ามะกอง คิดเป็นร้อยละ 61.5 และเผ่าตรี คิดเป็นร้อยละ 38.5 มีชนเผ่าอื่นปะปนมาเล็กน้อยจากการแต่งงานกับคนนอกหมู่บ้าน เช่น ผู้ไท (ปัง พาสีอนวงษ์, สัมภาษณ์, 12 กันยายน 2560)

6. สภาพทั่วไปทางเศรษฐกิจ

6.1 ที่ดินทำกิน

หมู่บ้านน้ำออกฮูมีการแบ่งที่ดินหมู่บ้านและป่าไม้ออกเป็นสัดส่วน แต่ไม่มีการทำอย่างต่อเนื่อง จริงจังทำให้เขตป่าและเขตของหมู่บ้านยังไม่มีมีการแบ่งให้ชัดเจนทั้งหมด ส่วนที่ดินทำกินยังไม่ได้มีการจัดสรรให้อย่างชัดเจนเนื่องจากยังวัดระบุเขตที่ยังไม่ได้เก็บกักตักค้างอยู่เป็นจำนวนมาก ที่ดินสำหรับเพาะปลูกส่วนใหญ่เป็นดินร่วนปนทรายไม่เหมาะสำหรับทำการเกษตร ทำให้มีผลผลิตต่ำ นอกจากนี้ยังขาดแคลนน้ำเนื่องจากต้องอาศัยแต่น้ำฝน จึงทำให้ส่วนใหญ่ปลูกข้าวได้ไม่พอกิน (ปัง พาสีอนวงษ์, สัมภาษณ์, 12 กันยายน 2560)

6.2 อาชีพ

ประชาชนในหมู่บ้านน้ำออกฮูส่วนใหญ่ประกอบอาชีพหลัก ได้แก่ ทำนา ทำไร่ เลี้ยงสัตว์ เพื่อเลี้ยงครอบครัว ไม่ได้เพื่อขาย ประกอบด้วย (ปัง พาสีอนวงษ์, สัมภาษณ์, 12 กันยายน 2560)

1. พืช ได้แก่ ข้าวโพด มันสำปะหลัง สับปะรด แตงกวา และพริก

2. สัตว์เลี้ยง ได้แก่

วัว จำนวน 165 ตัว

ควาย จำนวน 29 ตัว

แพะ จำนวน 50 ตัว

หมูลาด (สุกรพันธุ์พื้นเมือง) จำนวน 29 ตัว

สัตว์ปีก (ไก่, เป็ด) จำนวน 230 ตัว

ข้อมูลดังกล่าวข้างต้นเป็นของครอบครัวพื้นความยากจน ส่วนครอบครัวยากจนส่วนใหญ่ปลูกข้าวเป็นนาไร่ ปลูกได้ปีละ 1 ครั้งเนื่องจากอาศัยแต่น้ำฝน ไม่มีระบบชลประทาน และดินไม่อุดมสมบูรณ์ แต่ละปีจึงได้ข้าวมาไม่พอกินจึงต้องหารายได้เพิ่มมาจากการหาของป่า ล่าสัตว์เล็กและรับจ้างดำนา เกี่ยวข้าว/รับจ้างทั่วไป บางรายออกไปรับจ้างค้ายาให้กับสวนป่ายูคาลิปตัสในหมู่บ้านใกล้เคียง มีรายได้ประมาณ 3,000 - 5,000 บาทต่อครัวเรือนต่อปี เฉลี่ยอยู่ที่ประมาณ 417 บาทต่อคนต่อเดือน

6.3 หนี้สิน

ส่วนใหญ่ครอบครัวพื้นความยากจนจะมีหนี้สินจากการกู้ยืมมาซื้อเครื่องมือในการทำนา และจ้างคนมาดำนาไว้ โดยกู้ยืมมาจากธนาคารในเมือง จากญาติพี่น้อง และจากแหล่งเงินกู้นอกระบบ ส่วนครอบครัวยากจนไม่มีหนี้สินเพราะไม่ได้กู้ยืม และกลัวว่าตนเองจะไม่มีเงินใช้คืนได้

6.4 อุตสาหกรรมและการค้า

ผลผลิตเป็นสินค้าของหมู่บ้านน้ำออกฮู ได้แก่ การเลี้ยงสัตว์ ทัศนกรรมการจักสาน เป็นต้น ในหมู่บ้านมีโรงสีข้าวขนาดเล็ก จำนวน 8 โรง และร้านค้าปลีก จำนวน 2 แห่ง

7. การคมนาคม

เส้นทางคมนาคมมีเพียงถนนสายเดียวคือ ถนนเลขที่ 001F ซึ่งเป็นถนนลูกรัง จากตัวเมืองบัวละพาถึงหมู่บ้านน้ำออกฮู ประมาณ 27 กิโลเมตร และเป็นเส้นทางหลักเชื่อมต่อไปถึงชายแดนลาว-เวียตนามที่ด่านหนองม้า-กะลอง เมืองบ่อแจ็ก แขวงกว่างบีญุรรถบรรทุกพืชผลทางการเกษตรสามารถวิ่งได้ทั้งสองฤดูกาลแต่วิ่งได้ไม่ค่อยสะดวกโดยเฉพาะในฤดูฝน การบำรุงรักษาดูแลถนนแห่งนี้ดูแลโดยกรมทางหลวงและกรมทางหลวงชนบท (คุณไชย ไพบ้นยา, สัมภาษณ์, 12 กันยายน 2560)

การติดต่อกับโลกภายนอกเป็นการเดินทางด้วยรถอีแต่นจากหมู่บ้าน
เข้าตัวเมืองบัวละพา จากตัวเมืองจึงจะมีรถโดยสารประจำทางไปยังแขวงคำม่วน การเดินทาง
ไปหมู่บ้านอื่น ๆ ใช้การเดินเท้า

การโทรคมนาคมไม่มีโทรศัพท์สาธารณะ นายบ้านมีโทรศัพท์มือถือ
1 เครื่อง สัญญาณโทรศัพท์มือถือยังมีไม่ทั่วถึงและสัญญาณอ่อน ไม่มีเครื่องรับวิทยุ บางบ้าน
ที่มีฐานะดีมีเครื่องรับโทรทัศน์โดยใช้จานดาวเทียมราคาสูง

8. ไฟฟ้า

หมู่บ้านน้ำออกสูมีระบบสายส่งไฟฟ้าเข้าถึงทุกครัวเรือน แต่ยังไม่มีการใช้ไฟฟ้า
ใช้ทุกครัวเรือน เนื่องจากครัวเรือนยากจนไม่สามารถซื้อหม้อแปลงมาติดตั้งเพื่อนำไฟฟ้า
ไปใช้ในบ้านของตนเองได้ (ปัง พาสีอนวงษ์, สัมภาษณ์, 12 กันยายน 2560)

9. การศึกษา

หมู่บ้านน้ำออกสูมีโรงเรียนระดับประถม 1 แห่ง เรียกว่าโรงเรียนประถม
สมบูรณ์ ซึ่งหมายถึงมีการศึกษาภาคบังคับขั้นประถมตั้งแต่ 1-5 แต่สำหรับโรงเรียนหมู่บ้าน
น้ำออกสู แยกทำการสอนอยู่ 2 หมู่บ้าน โดยชั้นประถมปีที่ 1-3 ทำการสอนที่หมู่บ้าน
น้ำออกสู ส่วนชั้นประถมที่ 4-5 ทำการสอนที่หมู่บ้านนาสะลอน ห่างออกไป 25 กิโลเมตร
ซึ่งอยู่คนละฟากลำน้ำเซ่น้ำน้อยที่มีความกว้างยาว 30-40 เมตร และน้ำไหลเชี่ยว ดังนั้น
ในแต่ละวันนักเรียนหมู่บ้านน้ำออกสูต้องเดินทางด้วยเท้า แล้วข้ามฟากด้วยแพค้ำถ่อ
เพื่อไปเรียนชั้นประถมที่ 4 และ 5 ที่หมู่บ้านนาสะลอน และสำหรับชาวบ้านค่าแพข้ามฟาก
ก็แพงมาก (ครั้งละ 15,000 กีบ ประมาณ 65 บาท อัตราแลกเปลี่ยน 230 กีบต่อ 1 บาท)
ส่วนใหญ่จึงไม่จบการศึกษาระดับภาคบังคับ และเขียนหนังสือไม่ได้ (คำสุก แพงไชยะวง,
สัมภาษณ์, 12 กันยายน 2560)

10. วัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณี

ประชาชนส่วนมากนับถือศาสนาพุทธและถือผีจำนวนหนึ่ง มีวัด 1 แห่ง
พระสงฆ์จำพรรษาอยู่ประมาณ 2 รูป ในวัดมีหอแจก (ศาลาการเปรียญ) กับกุฏิขนาดเล็ก
อย่างละ 1 หลัง ทั้งสองอาคารเป็นอาคารไม้ มีการทำบุญใส่บาตรเป็นประจำ นอกจากนี้
ยังมีศาลปู่ตา มีขวัญเจ้าผู้ดูแลและประกอบพิธีกรรมเช่นไหว้ปู่ตา

ประชาชนมีขนบธรรมเนียมประเพณี 12 เดือน จัดงานรื่นเริงในวันสำคัญ
ต่าง ๆ เช่น สงกรานต์ และวันชาติลาว เป็นต้น (เค็ง พะกุมพน, สัมภาษณ์, 12 กันยายน
2560)

11. สาธารณสุข สุขอนามัย สุวีถีการและความปลอดภัย

หมู่บ้านน้ำออกสู่อ่างยังไม่มีสุขศาลาซึ่งเป็นสถานพยาบาลขั้นพื้นฐาน สุขศาลาที่อยู่ใกล้ที่สุดเป็นของกลุ่มบ้านนาสะลอน ห่างจากหมู่บ้านน้ำออกสู่อ่างประมาณ 25 กิโลเมตร และมีลำน้ำเขื่อนน้อยกั้นระหว่างทาง ทำให้ไปมาลำบาก ชาวบ้านจึงเลือกไปรับการรักษาที่โรงพยาบาลเมืองบัวละพาที่อยู่ห่างไป 27 กิโลเมตร โดยทั่วไปครัวเรือนยากจนจะรักษาตัวเองด้วยยาสมุนไพรที่หาได้ในป่าใกล้หมู่บ้าน ตามความรู้ที่ถ่ายทอดกันมาภายในครอบครัวจากบรรพบุรุษ (คำห้ำ ปราชญ์ชาวบ้าน, สัมภาษณ์, 12 กันยายน 2560)

ด้านสุขอนามัย หมู่บ้านน้ำออกสู่อ่างมีสุขาแบบส้วมซึมที่ใช้ถังและหัวส้วมเป็นคอนกรีตเพียง 1 แห่ง ที่วัดเท่านั้น ชาวบ้านทั้งหมดทำธุระส่วนตัวในป่าใกล้บ้าน น้ำอุปโภคบริโภคมีบ่อน้ำ 2 บ่อ และลำห้วยน้ำออกสู่อ่างที่ไหลผ่านหมู่บ้าน ไม่มีระบบประปาหมู่บ้าน

ด้านสุวีถีการและความปลอดภัย

ด้านสุวีถีการ หมู่บ้านน้ำออกสู่อ่างมีกองทุนหมู่บ้านที่ได้จากโครงการสร้างเขื่อนน้ำเทิน 2 คูแลโดยนายบ้าน ให้ชาวบ้านกู้ยืมได้ ส่วนใหญ่ครัวเรือนพ้นยากจนจะมากู้ยืมไปใช้ตามความจำเป็นและความต้องการ ส่วนครัวเรือนยากจนจะไม่กล้ามากู้ยืมเนื่องจากกลัวว่าไม่สามารถใช้เงินคืนได้ ดังนั้นครัวเรือนยากจนจึงได้รับความช่วยเหลือเมื่อขาดแคลนจากญาติพี่น้องเป็นหลัก (บัง พาสีอนวงษ์, สัมภาษณ์, 12 กันยายน 2560)

ด้านความปลอดภัย หมู่บ้านน้ำออกสู่อ่างมีความปลอดภัยค่อนข้างสูง ไม่มีโจรผู้ร้าย มีเพียงการลักเล็กขโมยน้อย ไม่มีการพนัน ไม่มีการดื่มเหล้าและติดยาเสพติดจนเป็นปัญหา (บัง พาสีอนวงษ์, สัมภาษณ์, 12 กันยายน 2560)

12. ด้านที่อยู่อาศัย

ประชาชนส่วนใหญ่มีที่ดินในการปลูกสร้างที่อยู่อาศัยเป็นของตนเอง ลักษณะบ้านเรือนส่วนใหญ่สร้างเป็นไม้ไผ่หลังคามุงหญ้าคาที่มีโครงสร้างไม้แข็งแรง และรองลงมาการสร้างบ้านเป็นไม้แผ่น (ไม้แป้น) หลังคามุงสังกะสี บ้านทั้งหมดไม่มีส้วม ต้องไปทำธุระในป่าใกล้บ้าน ไม่มีประปาใช้ ทั้งหมู่บ้านมีบ่อน้ำเพียง 2 บ่อ บ้านเรือนส่วนใหญ่ที่ไม่มีบ่อน้ำต้องตักหรือหาบน้ำจากลำห้วยน้ำออกสู่อ่างใช้ในครัวเรือน มีไฟฟ้าใช้เฉพาะบ้านที่มีฐานะดีมีเงินซื้อหม้อแปลงไฟฟ้าเข้าบ้าน (อินแปง ตังนะวง, สัมภาษณ์, 12 กันยายน 2560)

13. ข้อมูลข่าวสาร

หมู่บ้านน้ำออกกฐยังไม่มีหอกระจายข่าว ไม่มีป้ายประชาสัมพันธ์ ไม่มีคู่มือหรือที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน และไม่มีโทรศัพท์สาธารณะ ไม่มีคอมพิวเตอร์ ไม่มีการให้บริการสัญญาณออนไลน์ การติดต่อกับโลกภายนอกมีเพียงการเดินทางด้วยรถอีแต่น โดยนายบ้านจะเดินทางด้วยรถอีแต่นเข้าตัวเมืองบัวละพาเมื่อต้องติดต่อกับทางการ และเมื่อมีข่าวสารจะแจ้งให้ชาวบ้านก็จะใช้วิธีเดินบอกไปตามบ้าน เช่น เมื่อผู้วิจัยไปเก็บข้อมูลด้วยการประชุมกลุ่มนายบ้านก็ต้องเดินไปตามชาวบ้านในหมู่บ้านมาประชุม (ไฉวัน ดวงสะพาน, สัมภาษณ์, 12 กันยายน 2560)

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารงานวิจัยทั้งภายในประเทศและต่างประเทศเพื่อเป็นข้อมูลปฐมภูมิเพื่อนำมาเป็นการวิเคราะห์และสังเคราะห์กรอบแนวคิดของการวิจัยและอภิปรายผลการวิจัย ซึ่งมีผู้วิจัยรวมทั้งนักวิชาการหลายท่านมีข้อค้นพบ ดังนี้

1. งานวิจัยในประเทศ

รัชนิวรรณ ศรีวิเศษ (2543, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่องปัจจัยที่มีผลกระทบต่อความยากจนในชนบท โดยศึกษาถึงสภาพเศรษฐกิจ และวิถีชีวิตของชาวชนบทชาวบ้านกร่าง ตำบลศรีสำราญ อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี พบว่า ปัญหาความยากจนเป็นไปตามสมมติฐาน 5 ข้อ ได้แก่ 1) การเป็นผู้มีการศึกษาน้อย 2) การมีจำนวนที่ดินทำกินน้อย 3) การมีหนี้สินมาก 4) การใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ในการผลิตทางการเกษตร และ 5) การขายผลผลิตให้กับพ่อค้าคนกลาง

วิทยากร เชียงกุล (2546, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่องสภาพความยากจนและสาเหตุความยากจนของกลุ่มผู้ประกอบการอาชีพอิสระรายย่อย พบว่า มักต้องอยู่ในชุมชนแออัดบ้านเช่าราคาถูกขาดความมั่นคงในที่อยู่อาศัย ขาดความมั่นคงในรายได้ ขาดโอกาสในการเข้าถึงบริการขั้นพื้นฐานต่าง ๆ หรือต้องเช่าซื้อในราคาที่สูงกว่าปกติ ต้องอยู่อาศัยในสภาพแวดล้อมที่มีมลภาวะไม่ถูกสุขลักษณะ มีความเสี่ยงและเจ็บป่วยได้ง่าย มีหนี้สินมาก และเป็นหนี้จากนายทุนเอกชนดอกเบี้ยสูง มีปัญหาความไม่ปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน และปัญหาหาเสพติด การใช้ชีวิตล้มเหลวเล่นการพนัน ทะเลาะเบาะแว้ง นอกจากนี้

พบว่า คนจนเหล่านี้ไม่เก่งในการวางแผนการลงทุน มีความรู้สึกต่ำต้อยในสถานภาพตนเอง และไม่กล้าติดต่อกับหน่วยงานของรัฐ

ทศพล สมพงษ์ และคณะ (2547, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่องการพัฒนา ระบบบริหารจัดการความยากจน กรณีศึกษาขององค์การบริหารส่วนตำบลนาม่อง อำเภอกุตุบาก จังหวัดสกลนคร พบว่า การพัฒนาระบบการบริหารจัดการความยากจนแบบบูรณาการ โดยใช้กรอบแนวคิดสามเหลี่ยมเข็มนาฬิกา โดยเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมทั้ง 3 ภาคส่วน และการเข้าไปมีส่วนร่วมของกลุ่มคนจน ซึ่งนำไปสู่การสร้าง ความเข้มแข็งและเกิดกระบวนการ ในการแก้ปัญหาต่าง ๆ ของคนจนอย่างมีประสิทธิภาพ โดยมีข้อค้นพบ ดังนี้ กลุ่มคนยากจน เกิดกระบวนการเรียนรู้และมีส่วนร่วมอย่างแข็งในการแก้ปัญหาคความยากจน ข้อค้นพบ คนยากจนมีการร่วมกันค้นหาปัญหาคความยากจนของตนเอง เพื่อเพิ่มศักยภาพของตนเอง จากการจัดเวทีประชาคม มีการค้นหาทุนทางสังคมในหมู่บ้านและชุมชนของตนเอง เพื่อเพิ่ม ศักยภาพของตนเองและร่วมกันนำเสนอ แนวทางการแก้ปัญหาคความยากจน ด้วยวิธีการ รวมกลุ่มการผลิตด้านการเกษตรกรรม เพื่อให้บรรลุยุทธศาสตร์ลดรายจ่ายเพิ่มรายได้ และการพออยู่พอกินปัจจัยที่ส่งผลต่อความเข้มแข็งในการบริหารจัดการในการแก้ปัญหา คความยากจน พบว่า เกิดจากปัจจัยในด้านการมีส่วนร่วมในทุกภาคส่วนและปัจจัยเชิงใจ ที่กลุ่มคนจนมองเห็นประโยชน์จากการได้เข้าร่วมในกิจกรรม และโครงการซึ่งตอบสนอง ความต้องการของกลุ่มคนจน

ชั้นทอง มีโพธิ์ (2549, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่องยุทธศาสตร์การแก้ไข ปัญหาคความยากจน โดยการพึ่งตนเองของประชาชนที่มีรายได้ต่ำกว่าเกณฑ์ ข้อมูลความ จำเป็นพื้นฐานตำบลหนองพิบูล อำเภอตากฟ้า จังหวัดนครสวรรค์ พบว่า 1) ปัญหาคความ ยากจนของประชาชนที่มีรายได้ต่ำกว่าเกณฑ์ข้อมูลความจำเป็นพื้นฐาน โดยภาพรวมมีปัญหาค อยู่ในระดับน้อย เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านที่มีปัญหาคมาก คือ รายได้ทางเดียว รongลงมา คือ ด้านการขาดที่ดินทำกิน ส่วนปัญหาคด้านการขาดคุณธรรม ประกอบอาชีพ เช่น ความขยันหมั่นเพียรเอาใจใส่ ตั้งใจจริง ความซื่อตรงมีปัญหาคน้อยที่สุด 2) สร้าง ยุทธศาสตร์การแก้ปัญหาคความยากจนโดยการพึ่งตนเอง มีดังนี้ 1) การเพิ่มรายได้ คือ การให้ประชาชนที่มีรายได้ต่ำกว่าเกณฑ์ข้อมูลความจำเป็นพื้นฐานมีอาชีพที่มั่นคงและมี อาชีพรองเป็นอาชีพเสริมเพื่อเพิ่มรายได้ให้กับครอบครัว และสามารถพึ่งตนเองได้ 2) ลด รายจ่าย คือ การให้ประชาชนที่มีรายได้ต่ำกว่าเกณฑ์ข้อมูลความจำเป็นพื้นฐาน ลดรายจ่าย ที่ไม่จำเป็นโดยการทำบัญชีรายรับ-รายจ่ายในครัวเรือน เพื่อจะได้มีเงินเหลือเก็บ อีกทั้ง

ในด้านการเกษตรเป็นการลดต้นทุนการผลิตในการประกอบอาชีพ โดยยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียง และ 3) การจัดสวัสดิการสังคม คือ ประชาชนที่มีรายได้น้อยกว่าเกณฑ์ข้อมูลความจำเป็นพื้นฐาน ไม่สามารถที่จะส่งเสริมและพัฒนาอาชีพ ได้เข้าถึงการบริการของภาครัฐ ด้านการจัดสวัสดิการสังคมเป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน

รัตยา ต่างประโคน (2552, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่องแนวทางการแก้ไข ปัญหาของความยากจน: กรณีศึกษากลุ่มคนจนที่ประกอบอาชีพรับจ้างในโรงสีในตำบล ชุมเห็ด อำเภอมืองจังหวัดบุรีรัมย์ พบว่า สาเหตุของความยากจนส่วนใหญ่ ได้แก่ 1) การมี รายได้น้อยกว่ารายจ่าย 2) มีภาระความรับผิดชอบต่อครอบครัวสูง 3) สมาชิกในครอบครัว ไม่สามารถพึ่งตนเองได้ 4) การมีหนี้สินที่เกิดจากการกู้มาเพื่อใช้จ่าย 5) มีระดับการศึกษา น้อย 6) ขาดที่ดินทำกิน 7) ขาดแคลนเงินทุนในการประกอบอาชีพอื่น ๆ 8) มีพฤติกรรม การดื่มสุรา สูบบุหรี่ และ 9) เล่นการพนัน รวมถึง 10) สภาพแวดล้อมภายในบ้านคนจน ไม่ถูกสุขลักษณะ ทำให้เป็นแหล่งเพาะพันธุ์และแพร่เชื้อโรค ซึ่งส่งผลต่อปัญหาสุขภาพ ตามมาและประสิทธิภาพในการทำงานลดลงโดยมีสาเหตุมาจากความยากจนส่วนใหญ่ ถือว่าเป็นความยากจนแบบปัจเจกบุคคล

สมพันธ์ เตชะอธิก (2553, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่องการพัฒนาระบบ องค์กรชุมชนและเครือข่ายทางสังคมเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจน พบว่า คนยากจน จำนวนมากขาดแคลนสินทรัพย์ด้านทุนต่าง ๆ ไม่มีปัจจัยการผลิต ได้แก่ ไม่มีที่ดินทำกิน รถไถ วัว ควาย รถยนต์/รถอีแต๋น รถจักรยานยนต์ รถจักรยาน แรงงาน อาชีพ รายได้ และยารักษาโรคไม่เพียงพอ เคยถูกโกง ไม่เข้าร่วมกับกิจกรรมพัฒนาและไม่มีการแสดง ความคิดเห็นในที่ประชุมต่าง ๆ ไม่ได้ใช้ประโยชน์จากป่าและแหล่งน้ำ ปัญหาความยากจน เชิงโครงสร้างที่มาจากนโยบายและทิศทางการพัฒนา ระบบราชการ กฎหมาย การศึกษา ค่านิยมและสื่อ ทักษะของสังคมที่รังเกียจคนจน สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ส่งผลให้เกิดคนยากจน การเปลี่ยนแปลงและคลี่คลายปัญหาความยากจนโดยองค์กรชุมชนและเครือข่ายทางสังคม สามารถดำเนินการได้เพียงบรรเทาปัญหาในกิจกรรม การพัฒนาสาธารณูปโภค การจัด สวัสดิการและการกู้ยืมเงินกองทุน รูปแบบการพัฒนาระบบองค์กรชุมชนและเครือข่าย ทางสังคม มียุทธศาสตร์ทางเลือกตั้งแต่ระดับองค์กรชุมชน สามารถแก้ไขปัญหาความ ยากจนได้ด้วยตนเอง และเชื่อมโยงอย่างเป็นระบบกับเครือข่ายทางสังคมคณะกรรมการ ชุมชน/หมู่บ้าน ประชาคมและสภาองค์กรชุมชน ตำบล เทศบาล/อบต. มีส่วนร่วมเสนอแนะ ตรวจสอบ นำเข้าสู่ข้อบัญญัติ ติดตามและสนับสนุนการปฏิบัติในระดับจังหวัดมี 2 ช่องทาง

ช่องทางที่ 1 ผ่านกระบวนการจัดทำแผนของจังหวัด ช่องทางที่ 2 ผ่านการประชุมสมัชชาในระดับจังหวัดของสภาองค์กรชุมชนตำบล การประชุมสมัชชาในระดับชาติของสภาองค์กรชุมชนและเสนอต่อคณะรัฐมนตรี โดยมีหน่วยงานหรือบุคลากรภายนอกสนับสนุนจัดการกระบวนการเรียนรู้และมีมีส่วนร่วมสนับสนุนการแก้ไขปัญหาความยากจน สำหรับแนวทางและข้อเสนอแนะการพัฒนาระบบขององค์กรชุมชนและเครือข่ายทางสังคม คือ การบูรณาการทฤษฎีสังคมนิยมกับทฤษฎีคุณธรรม แนวคิดเศรษฐกิจคุณธรรมและจริยธรรม แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง เป็นสังคมเศรษฐกิจคุณธรรมและจริยธรรม รัฐบาลออกมติคณะรัฐมนตรีสนับสนุนการกระจายอำนาจแก้ไขปัญหาความยากจน ออกกฎหมายขยายความมั่นคงและปลอดภัยทางสังคม พัฒนาระบบข้อมูล ศักยภาพผู้นำ การวางแผนแก้ไขปัญหาความยากจนโดยคนยากจน คิดพึ่งตนเอง โดยลดละเลิกอบายมุข ควรศึกษาความเป็นไปได้และความเหมาะสม โดยวิเคราะห์ในระดับทฤษฎีสังคมเศรษฐกิจคุณธรรมและจริยธรรมทั้งกรณีศึกษา

ธรรมนุญ เกื้อสกุล (2553, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่องการพัฒนายุทธศาสตร์ขององค์การบริหารส่วนตำบลท่าเคย ในการแก้ไขปัญหาความยากจนจากฐานความรู้ในชุมชนบ้านใหญ่หมู่ 3 ตำบลท่าเคย อำเภอท่าฉาง จังหวัดสุราษฎร์ธานี พบว่า ส่วนใหญ่ขาดการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาความยากจน ขาดความรู้ความเข้าใจในการจัดการระบบการผลิตในแปลงเกษตรอย่างครบวงจร ตั้งแต่การวางแผนการผลิต การแปรรูปและการตลาดทำให้เกิดสภาวะขาดทุนและมีหนี้สิน ขาดความรู้ความเข้าใจในการวางแผน การใช้จ่ายในครอบครัวขาดโอกาสในการเข้าถึงทรัพยากรที่มีความจำเป็นพื้นฐานต่อการดำรงชีวิตและครอบครัว ขาดโอกาสในการเข้าถึงบริการของรัฐที่ส่งผลมาถึงปัจจุบัน ทั้งการศึกษา การคมนาคม สาธารณสุข และไม่สามารถเข้าถึงทรัพยากร จากสภาพความเป็นจริงดังกล่าวได้นำมาเป็นข้อมูลพื้นฐานในการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการ การค้นหาสาเหตุของปัญหาเพื่อนำมาวางแผนยุทธศาสตร์แก้ไขปัญหา ในส่วนขั้นตอนการจัดทำยุทธศาสตร์ขององค์การบริหารส่วนตำบลท่าเคยในการแก้ไขปัญหาความยากจนจากฐานความรู้ในชุมชนบ้านใหญ่ กระบวนการประชุมเชิงปฏิบัติการได้กำหนดกระบวนการสำคัญ 5 ขั้นตอน ได้แก่ ศึกษาปัญหาความยากจน ค้นหาสาเหตุความยากจนกำหนดยุทธศาสตร์แก้ไขปัญหาความยากจน กำหนดกลยุทธ์ และกำหนดมาตรการ/โครงการ ทำให้กลุ่มเป้าหมายเกิดความรู้ความเข้าใจและเห็นประโยชน์ของการมีส่วนร่วมรับรู้ปัญหา ค้นหาสาเหตุ จัดทำยุทธศาสตร์แก้ปัญหาวางกลยุทธ์ กำหนดมาตรการ/โครงการ และผลการจัดทำยุทธศาสตร์ขององค์การบริหารส่วนตำบลท่าเคยในการแก้ไขปัญหาความยากจนจากฐานความรู้ในชุมชน

บ้านใหญ่ พบว่า ได้ยุทธศาสตร์ทั้งหมด 13 ยุทธศาสตร์ คือ ยุทธศาสตร์ที่เกิดจากปัจจัยใน 7 ยุทธศาสตร์ ได้แก่ 1) การจัดตั้งและพัฒนาองค์กรชุมชน 2) การพัฒนาความรู้ความสามารถในการประกอบอาชีพ 3) การเข้าถึงที่ดินทำกินและกรมพัฒนาที่ดิน 4) การพัฒนาระบบการสร้างและซ่อมสุขภาพภาคชุมชน 5) ปลอดหนี้ที่มีเงินออม 6) การพัฒนาแหล่งน้ำเพื่อการเกษตรอุปโภค บริโภค และ 7) พื้นฟูอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีกลยุทธ์ทั้งหมด 19 กลยุทธ์ และยุทธศาสตร์แก้ปัญหาความยากจนที่เกิดจากแรงปะทะจากปัจจัยภายนอกที่มีข้อเสนอแนะทั้งหมด 5 ยุทธศาสตร์ ได้แก่ ปรับทิศทางการพัฒนาของรัฐ การปรับระบบราชการให้เอื้อต่อการแก้ปัญหาความยากจน การสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจสำหรับคนจน การกำหนดนโยบายการศึกษาให้สอดคล้องกับความเป็นจริงและเป็นประโยชน์กับการดำเนินชีวิต การแก่นโยบายและกฎหมายที่เอื้อคนจนให้เข้าถึงทรัพยากรมี 5 กลยุทธ์

สมทรง บรรจงจิตติทานต์ (2554, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่องการบูรณาการแก้ไขปัญหาคความยากจนด้วยองค์กรชุมชน กรณีศึกษา 3 กรณี ประกอบด้วย หมู่บ้านบุกลาง หมู่ 10 ตำบลบุเปือย อำเภอน้ำยืน จังหวัดอุบลราชธานี หมู่บ้านหนองพระ หมู่ 7 ตำบลเสียว อำเภอนิคมพัฒนา จังหวัดนครราชสีมา และหมู่บ้านนาตุน หมู่ 2 ตำบลเปือย อำเภอสืออำนาจ จังหวัดอำนาจเจริญ พบว่า ความยากจนได้กลายเป็นปัญหาที่ส่งผลให้เกิดคนจนขึ้นในสังคม และการแก้ไขปัญหาคความยากจนไม่สามารถดำเนินการจัดการแก้ไขปัญหาได้เพียงด้านใดด้านหนึ่งเพราะการสั่งสมและความทับซ้อนของปัญหามีปัจจัยสาเหตุร่วมหลายมิติ หมู่บ้านบุกลาง หมู่บ้านหนองพระและหมู่บ้านนาตุน ได้ใช้วิธีการบูรณาการองค์กรชุมชนและโครงการพัฒนาหมู่บ้าน ซึ่งเป็นทุนทางสังคมที่ดำรงอยู่ในระดับหมู่บ้าน ได้ถูกนำมาประยุกต์ปรับใช้เป็นกลไกขับเคลื่อนการแก้ไขปัญหาคความยากจน ผ่านการจัดตั้งองค์กรชุมชนภายใต้สถาบันการเงินชุมชนและการดำเนินโครงการพัฒนาหมู่บ้านภายใต้กิจกรรมการพัฒนาคุณภาพชีวิตและวิธีการบูรณาการ ยังได้สนับสนุนกระบวนการเรียนรู้ สร้างการมีส่วนร่วมของประชาชน การบริหารจัดการองค์กรชุมชน การสร้างเครือข่ายทางสังคม การวางแผนดำเนินงานพัฒนาที่มีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับบริบทของหมู่บ้าน จึงส่งผลให้ประชาชนในหมู่บ้านเกิดศักยภาพด้านงานพัฒนา และมีความสามารถจัดการปัญหาด้วยตนเองได้ ซึ่งนำไปสู่การพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน มั่นคงด้านเศรษฐกิจและสังคมในระดับครอบครัวและหมู่บ้าน อาทิ การแก้ไขปัญหานี้สิน การประกอบอาชีพ การพัฒนาคุณภาพชีวิตสิ่งแวดล้อม การสืบสานภูมิปัญญา ก่อเกิดการเกื้อกูลและยึดโยงให้ครอบครัว หมู่บ้านไม่ล่มสลายไปพร้อมกับกระแสการพัฒนาประเทศ เพื่อก้าวไปสู่การสร้างสังคมทันสมัย

เพชร ชัยศร (2556, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่องรูปแบบและกระบวนการลดภาวะความยากจนของผู้เข้าไม่ถึงโอกาสในสังคมชนบทภาคเหนือตอนบน พบว่า 1) ภาวะความยากจน เกิดจากมีสภาพครอบครัวใหญ่ มีปัญหาความเหลื่อมล้ำทางชาติพันธุ์ ข้อจำกัดทางด้านการศึกษาที่ไม่สามารถสอบแข่งขันอย่างเท่าเทียม มีปัญหาสุขภาพ เช่น เป็นโรคเรื้อรัง ขาดการวางแผนชีวิต มีอาชีพเกษตรกรรมรายได้ต่ำ หรือรับจ้างหมุนเวียนแรงงานขาดทักษะ ไม่มีรายได้จากอาชีพเสริม ไม่มีแหล่งน้ำกิน น้ำใช้ เข้าที่ดินเพื่ออาศัยหรือทำการเกษตร เข้าไม่ถึงบริการของรัฐในการช่วยเหลือแหล่งเงินทุนเป็นเพราะขาดหลักค้ำประกันและที่ดินทำกินไม่มีเอกสารสิทธิ์ เป็นหนี้ดอกเบี้ยแพง การขาดสวัสดิการทางสังคม มีความรู้สึกกลัวการถูกคุกคามความปลอดภัย และ 2) ปัจจัยที่ส่งผลต่อภาวะความยากจน พบว่า ปัจจัยทางสังคม 3 ปัจจัย ได้แก่ การสะสมทุน ไม่มีทรัพย์สินที่ก่อให้เกิดรายได้ ขาดการประหยัดอดออม ไม่มีทรัพย์สินถาวรหรือมีแต่มูลค่าต่ำ ไม่มีการจัดตั้งกลุ่ม/องค์การการเงินในชุมชน สิทธิโอกาสทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคม การเข้าไม่ถึงแหล่งทุนของรัฐ ขาดโอกาสในการรับรู้ข่าวสาร ไม่มีไฟฟ้า ประปาใช้ในชีวิตประจำวันการถูกคุกคาม เอารัดเอาเปรียบ ความไม่ปลอดภัย ขาดสวัสดิการทางสังคม ภาวะทางการเงิน มีภาระหนี้นอกระบบ การกู้เงินไปใช้จ่ายผิดประเภท ไม่มีรายได้พิเศษหรืออาชีพเสริม การขาดโอกาสในการมีส่วนร่วม หรือเป็นสมาชิกกลุ่ม ส่งผลต่อรายได้ซึ่งเป็นตัววัดภาวะความยากจนมากที่สุด 3) รูปแบบการลดภาวะความยากจนให้มีการจัดตั้งองค์การการเงินที่สมาชิกในชุมชนเป็นเจ้าของและมีการดำเนินกิจกรรมทางการเงินเกี่ยวกับการออม การระดมทุน การรับฝากและการให้สินเชื่อ อบรมการใช้ชีวิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงและ ลด ละ เลิก มีการขับเคลื่อนอย่างต่อเนื่อง เพิ่มมูลค่าผลผลิต ลดค่าใช้จ่าย และค่อยปรับเปลี่ยนแนวคิดพฤติกรรม ผ่านกระบวนการกลุ่มเวลาทางสังคม จัดทำกิจกรรมหลังอบรม สร้างความสัมพันธ์ สร้างเครือข่าย เปิดโอกาสให้สมาชิกมีส่วนร่วม 4) กำหนดยุทธศาสตร์การนำรูปแบบ และกระบวนการไปใช้ลดภาวะความยากจนได้จากการวิเคราะห์ศักยภาพคณะกรรมการเป็นตัวแทนจัดการทางการเงินด้วยเทคนิค SWOT Analysis มาวิเคราะห์ พบว่า องค์กร สถาบันการเงินและหน่วยงานต่าง ๆ ให้ความสนใจและให้การสนับสนุน ปัจจัยภายใน จุดแข็งคือ เจ้าหน้าที่ ทีมงาน มีความรู้ด้านบัญชี ควรจัดทำแผนยุทธศาสตร์เชิงรุก (Growth Strategy) ส่งเสริมความรู้การใช้ชีวิตตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง การส่งเสริมความรู้ อบรมอาชีพ เสริมสร้างความเข้มแข็งองค์การการเงินชุมชนและกลุ่มสมาชิกภายใต้ทรัพยากรที่มีอยู่

อัสนีร์ พรหม (2557, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่องยุทธศาสตร์การแก้ปัญหาความยากจนด้วยตนเองในระดับครัวเรือน กรณีศึกษา : ครัวเรือนยากจนที่มีรายได้ตกเกณฑ์ความจำเป็นพื้นฐาน อำเภอโคกศรีสุพรรณ จังหวัดสกลนคร พบว่า สภาพปัญหาของความยากจนระดับครัวเรือน เรียงลำดับตามความสำคัญ คือ ไม่มีเงินทุนประกอบอาชีพ ครัวเรือนมีรายได้น้อย รายได้ไม่แน่นอน รายจ่ายมากกว่ารายได้ สมาชิกในครัวเรือนมีปัญหาสุขภาพไม่แข็งแรง ผู้สูงอายุ พิการ ป่วยเรื้อรัง ไม่มีเงินออม มีหนี้สิน ขาดทักษะ ความรู้ในการประกอบอาชีพ ครัวเรือนไม่มีที่ดินทำกินหรือเช่าที่ดินทำกิน มีสมาชิกในครัวเรือนจำนวนมาก ครัวเรือนมีอาชีพไม่แน่นอนรับจ้างรายวัน และครัวเรือนไม่มีสมาชิกที่สามารถประกอบอาชีพได้ ยุทธศาสตร์การแก้ไขปัญหาความยากจนด้วยตนเองในระดับครัวเรือน ประกอบด้วย วิสัยทัศน์ พันธกิจ ประเด็นยุทธศาสตร์ เป้าประสงค์ ตัวชี้วัด เป้าหมาย กลยุทธ์ มาตรการ 6 แผนงาน 14 โครงการ

2. งานวิจัยต่างประเทศ

Vaughan, Sharon K (2002, Abstract) ได้ศึกษาทฤษฎีทางการเมืองและปัญหาความยากจนของชาวอเมริกัน พบว่า องค์การระหว่างประเทศมีบทบาทในระดับโลกในการลดปัญหาความยากจน การแก้ปัญหาความยากจนสำหรับประชากรกว่า 1.1 พันล้านคน ทั่วโลกเป็นปัญหาสำคัญต่อการสร้างสันติภาพของโลกและการพัฒนา ดังนั้น องค์การสหประชาชาติ ธนาคารโลกและองค์การระหว่างประเทศอื่น ๆ ผู้ปฏิบัติงานทุกด้าน ควรมีความรับผิดชอบและร่วมมือกันในการรณรงค์ จัดการกับปัญหา และประกาศสงครามกับความยากจน รวมทั้งสรุปและแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในการลดความยากจนจากการพัฒนาประเทศ สิ่งสำคัญในการดำเนินการร่วมกันระหว่างประเทศนั้นต้องพยายามจัดหาเงินทุนการพัฒนาระหว่างประเทศ และกระบวนการขอความช่วยเหลือการศึกษามาตรการใหม่ที่มีจุดมุ่งหมายให้องค์การระหว่างประเทศระดับพหุภาคีให้การสนับสนุนมากขึ้นเพื่อหาแนวทางลดความยากจนส่งเสริมการปฏิบัติงานและรณรงค์สังคมให้เข้ามามีส่วนร่วมในการปฏิบัติการแก้ปัญหาความยากจนระดับประเทศมากขึ้น ลดความขัดแย้งในสังคม ให้ความช่วยเหลือและบรรเทาความยากจนในโครงการต่าง ๆ อย่างมีประสิทธิภาพรวมทั้งกิจกรรมการดูแลคนยากจนผ่านการประสานงานระหว่างภูมิภาคตะวันออกและตะวันตก ให้ความช่วยเหลือในพื้นที่ที่ยากจนในพื้นที่ภาคกลางและตะวันตก โครงการดังกล่าวมีจุดมุ่งหมายให้ความช่วยเหลือเรื่องการศึกษาของเด็กที่ยากจนที่เอื้อให้เกิดองค์การพัฒนาเอกชนมีส่วนร่วมในการทำงานต่อต้านความยากจนเช่นเดียวกับการรณรงค์ต่อต้านความ

ยากจน สำหรับผู้หญิงในพื้นที่ยากจนที่เข้าร่วมในการพัฒนาเศรษฐกิจในท้องถิ่นยังไม่ได้รับการสนับสนุนผลักดันที่มากพอ และประชากรที่ยังยากจนจากปัญหาความยากจนจะต้องดำเนินการหลุดพ้นจากความยากจนและได้รับการดูแลจากทุกคนในสังคม

BBC Monitoring Asia Pacific (2004) ได้กล่าวถึงประเทศจีนได้บรรลุความสำเร็จที่โดดเด่นในการช่วยเหลือคนยากจน แต่จีนก็ยังคงเป็นประเทศที่กำลังพัฒนาประชากรที่มีรายได้ต่ำต่อหัวคนและการพัฒนาในประเทศที่ดูเหมือนไม่จริงจัง ทำให้เป็นปัญหาร้ายแรงในปัจจุบันเกือบ 30 ล้านคน ในพื้นที่ชนบทของจีนกำลังประสบปัญหาการขาดแคลนอาหารและเสื้อผ้า คนในเขตเมืองและเขตชนบทยังคงต้องการการความปลอดภัยและด้านอื่น ๆ คนพิการมากกว่า 60 ล้านคนทั่วประเทศยังต้องการความช่วยเหลือ ดังนั้นประเทศจีนได้ดำเนินการจัดการปัญหาความยากจนอย่างยากลำบากมากเพื่อให้บรรลุความสำเร็จดังกล่าวจะต้องใช้ความพยายามในระยะยาว ปัจจุบันประเทศจีนพยายามที่จะสร้างคนเป็นศูนย์กลางด้วยวิธีการติดตามตรวจสอบให้ครอบคลุมในการพัฒนาประเทศ มีการประสานงานการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืน เพื่อแก้ปัญหาอาหารและเสื้อผ้าไม่เพียงพอสำหรับประชากรที่ยากจนของประเทศภายใน 10 ปีข้างหน้าจะมีการปรับปรุงการผลิตขั้นพื้นฐาน และพัฒนาสภาพความเป็นอยู่ของประชากรในพื้นที่ยากจนให้บรรลุเป้าหมายสร้างความมั่นใจในอาหารและเสื้อผ้าให้มีเพียงพอสำหรับประชากรยากจน ปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานในหมู่บ้านชนบทยากจน ปรับปรุงสภาพแวดล้อม และระบบนิเวศอย่างค่อยเป็นค่อยไป และสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อสร้างชีวิตที่ดีมีการปฏิบัติงานอย่างต่อเนื่องส่งเสริมสันติภาพ มีการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานอย่างยั่งยืนและมุ่งสู่ความเจริญรุ่งเรืองและเสริมความแข็งแกร่งมากขึ้น

Kim, Tae Kuen (2009, Abstract) ได้ศึกษาผลกระทบต่อการถ่ายโอนกำไร-ขาดทุนเพื่อแก้ปัญหาความยากจนในคนที่ทำงานที่ยังมีความยากจนในประเทศเกาหลี ผลการวิเคราะห์ระดับมหภาค พบว่า รายได้การโอนทางสังคมและรายได้เอกชนได้ลดอัตราความยากจน และช่องว่างความยากจนในภาพรวมของคนที่ยังมีความยากจนเช่นเดียวกับผู้ที่ยังไม่ทำงานจากการวิเคราะห์ระดับจุลภาค พบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อองค์ประกอบช่องว่างของความยากจนและการหนีจากปัญหาความยากจนของครัวเรือนเป็นหลักฐานสำคัญที่ชี้ให้เห็นว่า มีการปรับปรุงอย่างมีนัยสำคัญ ผลการลดปัญหาความยากจนจากการถ่ายโอนรายได้ทางสังคมโดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับคนทำงานที่ยังมีความยากจนประสบความสำเร็จและบรรลุเป้าหมาย มีการขยายความคุ้มครองด้านสวัสดิการ

สังคมให้คนทำงานที่ยังมีความยากจน พบว่า สถาบันครอบครัวมีผลกระทบต่อการถ่ายโอน รายได้ จากการวิเคราะห์ระดับจุลภาคยังพบว่า รายได้ทางสังคมการถ่ายโอนที่มี ประสิทธิภาพเพื่อลดช่องว่างปัญหาความยากจนเกิดกับผู้ที่ไม่ได้ครอบครัวเป็นส่วนน้อย

กล่าวโดยสรุป จากการทบทวนวรรณกรรมงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความยากจน พบว่า ปัจจัยที่เป็นสาเหตุทำให้ยากจนเกิดจาก 1) ปัจจัยด้านการศึกษาอยู่ในระดับที่ต่ำ ซึ่งเป็นสาเหตุทำให้ประชาชนในชนบทว่างงานเพราะมีทักษะ 2) ปัจจัยด้านการประกอบ อาชีพต่ำ และไม่มีโอกาสที่จะเลือกอาชีพที่ดีได้นอกจากอาชีพที่ต้องใช้แรงงานเป็นส่วนใหญ่ 3) ปัจจัยด้านสาธารณสุขยังมีน้อยหรือเข้าถึงยากเพราะสถานที่บริการด้านสาธารณสุขอยู่ ห่างไกลจากหมู่บ้าน เมื่อเวลาประชาชนเจ็บป่วยต้องได้เดินทางเข้าไปรักษาตัวในเขตตัว เมืองบัวละพา และ 4) ปัจจัยด้านการคมนาคมไม่สะดวก ทำให้การเดินทางพบความลำบาก 5) ปัจจัยด้านการเกษตร ขาดเทคโนโลยีในการเพิ่มผลผลิตซึ่งเป็นแหล่งที่มาของอาหาร ให้เพียงพอับความต้องการของประชาชนทำให้ขาดสารอาหารหรือทุพพະโภชนาการ ซึ่งส่งผลต่อเนื่องไปยังปัญหาเรื่องสุขภาพ จึงเป็นปัจจัยของสาเหตุปัญหาความยากจนที่ เกี่ยวพันกันเป็นลูกโซ่ทำให้การแก้ไขปัญหาคความยากจนเกี่ยวพันกัน เพราะฉะนั้น ในการที่ จะดำเนินการแก้ไขปัญหาคความยากจนของประชาชนในแต่ละประเทศต้องมีการกำหนด แผนยุทธศาสตร์การพัฒนาให้สอดคล้องกับบริบทในเขตพื้นที่ชนบทของประเทศตนเอง อย่างชัดเจน และต้องมีความสอดคล้องกับวัฒนธรรมที่แท้จริงในท้องถิ่นด้วย โดยต้อง อาศัยผู้นำท้องถิ่นเป้าหมายเป็นผู้ดำเนินการด้วยตนเอง เพื่อมุ่งเน้นการกระจายรายได้ จากผลผลิตสู่ประชาชนให้สามารถพึ่งตนเองได้ในทุก ๆ ด้านอย่างยั่งยืน

สำหรับประเทศสปป.ลาว ได้นำเอาแนวคิดของ ไกสอน พมวิหาน “จากการผลิต เพื่อกลุ่มกินพอแผ้วพอลาวเป็นการผลิตให้หลายชั้น ให้เหลือกินแล้วผลิตเป็นสินค้าออกสู่ตลาด” (นอกจากการผลิตเพื่อให้เพียงพอต่อการบริโภคแล้ว ให้ผลิตเพิ่มขึ้นเพื่อเป็นสินค้า) (อ้างถึงใน ไกสอน พมวิหาน, 1997, หน้า 17) ได้กล่าวไว้เพื่อมาประยุกต์ใช้ในการส่งเสริมเศรษฐกิจ ครัวเรือนของเกษตรกรและประยุกต์เป็นแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาคครัวเรือนให้พ้นความ ยากจน เมืองบัวละพา แขวงคำม่วน สปป.ลาว เพราะมีความเหมาะสมและสอดคล้องกับ พื้นที่ โดยมุ่งเน้นแก้ไขปัญหาค ได้แก่ 1) ด้านการศึกษา 2) ด้านด้านสาธารณสุข 3) ด้านอาหาร 4) ด้านที่อยู่อาศัย 5) ด้านการคมนาคม 6) ด้านข้อมูลข่าวสาร และ 7) ด้านการมีรายได้ เพื่อทำหาคครัวเรือนมีความสามารถที่จะพึ่งพาตนเองได้อย่างสมดุลและยั่งยืน